

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

*Η ηθική διάσταση της αφομοίωσης των μεταναστών στην
Ελλάδα και η αντιμετώπισή τους από την ελληνική δημόσια
διοίκηση. Η δυναμική της δεύτερης γενιάς*

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Του

Νικήτα Καραμούζη

Επιβλέπων Καθηγητής:

- Κος Προτοπαπαδάκης Ευάγγελος, Επίκουρος Καθηγητής του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Συνεπιβλέποντες :

- Κος Μαρκαντωνάτος Ανδρέας, Αναπληρωτής καθηγητής του τμήματος φιλολογίας Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
- Κος Πολίτης Γεώργιος. Επίκουρος καθηγητής του Φ.Π.Ψ του Ε.Κ.Π.Α.

Καλαμάτα, Ιούνιος 2016

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία ασχολείται με τις ηθικές διαστάσεις της αφομοίωσης των μεταναστευτικών πληθυσμών στα πολιτισμικά πρότυπα της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας της εκάστοτε χώρας υποδοχής. Ως μέθοδος συλλογής κι ερμηνείας των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση. Συνολικά, διαπιστώθηκε ότι οι μεταναστευτικές ομάδες δεν εκφράζουν μια σταθερή μεταβλητή αφομοίωσης. Η πολυπολιτισμική πλέον κοινότητα αν και εμφανίζεται δεκτική στις νέες προκλήσεις του αιώνα, προβάλλει σθεναρές αντιστάσεις, ηθικές αντιστάσεις, οι οποίες όμως τείνουν να εξαλειφθούν δεδομένης της ταχείας εξέλιξης της υπάρχουσας κατάστασης. Εκείνοι οι οποίοι εμφανίζονται στο μεγαλύτερο πλαίσιο τους μέλη της νέας κοινότητας της χώρας υποδοχής, είναι τα άτομα νεαρής ηλικίας τα οποία πλήρως αποδεχόμενα την κοινωνική, πολιτιστική, και ίσως πολιτική κατάσταση της χώρας υποδοχής, ταυτίζονται πλήρως και γίνονται ενεργά μέλη της κοινωνίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	2
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ	6
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ.....	11
1.1 Εισαγωγή στην έννοια της μετανάστευσης.....	11
1.2 Τυπολογικές διακρίσεις απόδημων	12
1.2.1 Η έννοια του «πρόσφυγα»	12
1.2.2 Η έννοια του «μετανάστη»	13
1.2.3 Η έννοια του «παράτυπου μετανάστη»	14
1.2.4 Η έννοια του «παλιννοστούντα».....	14
1.3 Ιστορική αναδρομή του φαινομένου	15
1.4 Είδη μετανάστευσης.....	18
1.4.1 Κατηγοριοποίηση Α: Διάκριση με βάση τον προορισμό	19
1.4.2 Κατηγοριοποίηση Β: Διάκριση με βάση τη διάρκεια παραμονής στη χώρα υποδοχής.....	19
1.4.3 Κατηγοριοποίηση Γ: Διάκριση με βάση τις αλλαγές στον τρόπο ζωής των μεταναστών.....	20
1.4.4 Κατηγοριοποίηση Δ: Διάκριση με βάση την αιτία μετανάστευσης	20

1.4.5	Κατηγοριοποίηση Ε: Διάκριση με βάση το μέγεθος του μεταναστευτικού ρεύματος	21
1.4.6	Κατηγοριοποίηση Στ: Διάκριση με βάση την πρόθεση μετανάστευσης	21
1.5	Παράγοντες που προκαλούν την μεταναστευτική κίνηση	21
1.5.1	Γεωγραφικοί λόγοι.....	22
1.5.2	Οικονομικοί λόγοι.....	23
1.5.3	Κοινωνικοί και πολιτικοί λόγοι	24
1.5.4	Εκπαιδευτικοί λόγοι.....	25
1.6	Επιπτώσεις της μετανάστευσης.....	26

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο. Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

2.1	Η μετανάστευση στην Ελλάδα.....	32
2.2	Η μετανάστευση στην Ευρώπη	39
2.3	Το πολυσχιδές φαινόμενο της λαθρομετανάστευσης	41
2.4	Η γεωγραφική κατανομή των μεταναστών στην Ελλάδα	42
2.5	Αναδρομή στην ελληνική νομοθεσία για τη μετανάστευση	48
2.5.1	Νόμος 4310/1929.....	48
2.5.2	Νόμος 1975/1991	49
2.5.3	Νόμος 2910/2001	51
2.5.4	Νόμος 3386/2005	52
2.5.5	Νόμος 3536/2007.....	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ . 55

3.1	Μεταναστευτική πολιτική.....	55
-----	------------------------------	----

3.2	Μοντέλα αντιμετώπισης της μετανάστευσης.....	55
3.2.1	Μοντέλο αφομοίωσης (assimilation).....	56
3.2.2	Μοντέλο κοινωνικής ένταξης (social integration).....	57
3.2.3	Κοινωνική ενσωμάτωση (social incorporation).....	57
3.2.4	Αποπολιτισμός και επιπολιτισμός	59
3.2.5	Το αντιρατσιστικό μοντέλο.....	59
3.2.6	Το πολυπολιτισμικό μοντέλο	60
3.2.7	Το διαπολιτισμικό μοντέλο.....	60
3.3	Αφομοίωση: τύποι και μοντέλα	61
3.4	Ενσωμάτωση: αναγκαιότητα και σπουδαιότητα	62
3.5	Η δεύτερη γενιά μεταναστών	70
3.5.1	Η ενσωμάτωση της δεύτερης γενιάς μεταναστών	71
3.5.2	Σπουδαιότητα ενσωμάτωσης της δεύτερης γενιάς μεταναστών.....	76
3.6	Προς την αναγνώριση της αναγκαιότητας για ηθική πραγμάτευση της ενσωμάτωσης των μεταναστών	78
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΥΕΝΑΣ		
4.1	Δομή Ερωτηματολογίου.....	80
4.2	Το δείγμα.....	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ		
5.1	Χαρακτηριστικά ερωτηθέντων.....	81
5.2	Συνοψίζοντας	92
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....		94

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 2.1. Όγκος του νομότυπου μεταναστευτικού ρεύματος στην Ελλάδα, 2001	34
Πίνακας 2.2 Κατανομή μεταναστών σε αστικές και αγροτικές περιοχές της Ελλάδας ανάλογα με την καταγωγή τους	44
Πίνακας 2.3. Εγκατασταθέντες στην Ελλάδα, κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή, με ξένη υπηκοότητα, κατά ομάδες ηλικιών και λόγο εγκατάστασης	45
Πίνακας 2.4 Φύλο	83
Πίνακας 2.5 Ηλικία	83
Πίνακας 2.6 Χώρα Γέννησης	84
Πίνακας 2.7 Υπηκοότητα	85
Πίνακας 2.8 Τάξη Παρακολούθησης	85
Πίνακας 2.9 Γνώση Μητρικής Γλώσσας	86
Πίνακας 2.10 Γνώση Άλλης Γλώσσας	87
Πίνακας 2.11 Συνέχεια Σπουδών	88
Πίνακας 2.12 Κατοικία Ιδιόκτητη	89
Πίνακας 2.13 Εργασία Γονέων	89
Πίνακας 2.14 Μορφωτικό Επίπεδο Γονέων	90
Πίνακας 2.15 Υπηκοότητα Γονέων	91
Πίνακας 2.16 Συνομιλείτε Με	91
Πίνακας 2.17 Ικανοποίηση Με	92
Πίνακας 2.18 Ρατσιστική Συμπεριφορά	93
Πίνακας 2.19 Συμμετοχή σε Εκδηλώσεις	93
Πίνακας 2.20 Παραμονή στην Ελλάδα	93
Πίνακας 2.21 Απόκτηση Υπηκοότητας	94

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 2.1. Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα και λόγος εγκατάστασής τους στο τελευταίο έτος πριν την απογραφή.....	46
Διάγραμμα 2.2. Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα κατά το τελευταίο έτος πριν την απογραφή.....	47
Διάγραμμα 2.3 Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα κατά το τελευταίο έτος πριν την απογραφή.....	48

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ήδη από τις αρχές της ανθρώπινης ιστορίας, η μετανάστευση αναφέρεται ως ένα μέσον-αντίδοτο στην δυσχέρεια και τις δυσκολίες επιβίωσης. Μικρότερες ή μεγαλύτερες μάζες ανθρώπων εμφανίζονται να μετακινούνται προς αναζήτηση καλύτερης τοποθεσίας εγκατάστασης παρακινημένοι είτε από την ανάγκη να εντοπίσουν περιοχές με φιλικότερο περιβαλλοντικό και πολιτικό κλίμα, είτε για να ανακαλύψουν τόπους πλουσιότερους σε τροφή (Γρώπα, 2011).

Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι τοποθεσίες που εξασφάλιζαν τον βιοπορισμό των κατοίκων τους αποτέλεσαν το μήλον της έριδος ανάμεσα στους διάφορους γείτονες λαούς που ήταν διατεθειμένοι να συγκρουστούν σκληρά για να εξασφαλίσουν τροφή, νερό και πεδίο πρόσφορο για την ανέγερση αυτοσχέδιων κατοικιών. Άλλωστε οι περιοχές που προσφέρονταν για αγροτικές εργασίες, αλιεία ή κτηνοτροφία, όχι μόνο εγγυούνταν την επιβίωση των κατοίκων τους, αλλά σήμαιναν κι ένα είδος οικονομικής δύναμης. Έτσι, τα μεταναστευτικά ρεύματα ολόκληρων πληθυσμών αποσκοπούσαν περισσότερο ή λιγότερο στην αναζήτηση ιδανικών τοποθεσιών εγκατάστασης με κύριο γνώμονα την διαθεσιμότητα τους σε τροφή (Αμανατίδης, 2008).

Πολύ αργότερα, με την σταδιακή εξέλιξη της οικονομίας από τις ανταλλαγές σπόρων σε οργανωμένο σύστημα συναλλαγών, τα χαρακτηριστικά της αναζητούμενης περιοχής θα επεκτεινόταν. Οι άνθρωποι άρχισαν να αναζητούν τόπους στρατηγικής σημασίας που θα τους επέτρεπαν να ελέγχουν τις εμπορικές διαβάσεις και να επιβάλλουν δασμούς στους περαστικούς. Η ύπαρξη κοιτασμάτων φυσικού υλικού υψηλής ζήτησης, όπως είναι το μάρμαρο, το ασήμι και ο χρυσός, αποτέλεσε ακόμη ένα κίνητρο εγκατάστασης σε αλλότριο τόπο, αφού συνεπαγόταν την οικονομική ευημερία των κατοίκων (Μουσούρου, 1991).

Σήμερα, το μοναδικό πράγμα που έχει αλλάξει όσον αφορά στην μετανάστευση είναι το περιεχόμενο των κινήτρων για την πραγματοποίησή της και ο τρόπος της εφαρμογής της. Η οικονομία των περιοχών που προσφέρονται για εγκατάσταση είναι

πλέον δομημένη και ο μετανάστης δεν επιχειρεί να δημιουργήσει έναν οικονομικό πυρήνα εκ θεμελίων, αλλά αναζητά ένα καλύτερο υπάρχον σύστημα από εκείνο του τόπου της προέλευσης του για να ενταχθεί. Η επίτευξη του «ζην», δηλαδή της επιβίωσης αποτελεί ασφαλώς ακόμη το ισχυρότερο κίνητρο της μετανάστευσης, ωστόσο η προσδοκία μιας ποιοτικής διαβίωσης, του «ευ ζην» έχει πλέον καθιερωθεί στο πλαίσιο της κινητικότητας.

Εντούτοις, θα ήταν αφελές να ισχυριστεί κανείς ότι η μετανάστευση ως φαινόμενο έχει αποκλειστικά οικονομικά χαρακτηριστικά. Στα σύγχρονα κράτη οι κοινωνικές προεκτάσεις του ζητήματος είναι εμφανείς και φθάνουν θίγουν πολιτικά ζητήματα εγείροντας πολιτειακούς προβληματισμούς: Πρέπει οι μετανάστες να αφομοιώνονται πολιτισμικά στην ισχυρή κοινωνική ομάδα; Είναι δόκιμο να θεωρούνται πολίτες και να έχουν πολιτικά δικαιώματα στο κράτος υποδοχής; Μπορεί το ισχύον πολίτευμα να αντιμετωπίσει με τρόπο αποδοτικό και συνάμα ανθρωπιστικό το ζήτημα της μετανάστευσης; Τέτοια ερωτήματα τίθενται καθημερινά και στην προσπάθεια των ανθρώπων να τα απαντήσουν, έχουν προκύψει θεωρητικά ρεύματα και επιστημονικές απόψεις διαφορετικών προσανατολισμών και έντονης αμφιλογίας (Χρυσόχοου, 2005).

Πολύ περισσότερο, στο πλαίσιο των σύγχρονων πολυπολιτισμικών κοινωνιών και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, η οποία δέχεται σήμερα μια τεράστια μάζα μεταναστών και προσφύγων από τις χώρες της Ανατολής, ο προβληματισμός αναφορικά με την αντιμετώπιση των νεοεγκατασταθέντων πληθυσμών είναι έντονος. Τούτο διότι, αν και η προώθηση της ενσωμάτωσης αποτελεί την πλέον δημοκρατική μέθοδο αντιμετώπισης των μεταναστών, με το σεβασμό στα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά και την προαγωγή μιας υγιούς αλληλεπίδρασης ανάμεσα στις μειονοτικές και την κυρίαρχη κοινωνική ομάδα, η αφομοίωση στην κυρίαρχη κουλτούρα φαίνεται να είναι εκείνη που τελικά επιτρέπει στους πληθυσμούς αυτούς να κοινωνικοποιηθούν επαρκώς, αλλά και να ενταχθούν επαγγελματικά, οικονομικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά στη χώρα υποδοχής.

Με βάση τα παραπάνω, η παρούσα εργασία πραγματεύεται την ηθική διάσταση της αφομοίωσης των μεταναστευτικών πληθυσμών σύμφωνα με τα πολιτισμικά πρότυπα

της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας της εκάστοτε χώρας υποδοχής. Ως μέθοδος συλλογής κι ερμηνείας των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η βιβλιογραφική ανασκόπηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

1.1 Εισαγωγή στην έννοια της μετανάστευσης

Η μετανάστευση αποτελεί ένα κοινωνικό και οικονομικό φαινόμενο που γνωρίζει μεγάλη συχνότητα και ένταση στον ευρωπαϊκό χώρο. Η ραγδαία βιομηχανική ανάπτυξη των κρατών του δυτικού κόσμου και ο θεσμικός εκσυγχρονισμός τους τα έχουν καταστήσει ισχυρό δέλεαρ για τους πολίτες των ασθενέστερων οικονομικών χωρών, που επιλέγουν την μετανάστευση. Έτσι, στην Ευρώπη εισχωρούν καθημερινά αρκετές χιλιάδες μεταναστών, ο αριθμός των οποίων είναι αδύνατο να προσδιοριστεί με ακρίβεια, αφού σήμερα ακμάζει μεταξύ άλλων η παράτυπη μετανάστευση, η λαθραία δηλαδή διάβαση των συνόρων ενός κράτους. Ειδικότερα, όπως επισημαίνει ο Τσαούσης (1991, σελ. 238), η μετανάστευση αφορά *«τη μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου, μιας ομάδας ή ενός κοινωνικού συνόλου. Ως συνεχής ροή προσώπων από και προς μια περιοχή η μετανάστευση είναι μια από τις τρεις βασικές δημογραφικές διαδικασίες. Είναι η διαδικασία εκείνη που συνεπάγεται τη μηχανική ή τεχνική ανανέωση και φθορά ενός πληθυσμού»*

Σήμερα, εσφαλμένα θα ισχυριζόταν κανείς ότι η Ευρώπη αποτελεί τον κατεξοχήν προορισμό του μεταναστευτικού πληθυσμού της Ανατολής. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν σήμερα αναπτυχθεί ρεύματα ανθρώπινης κινητικότητας που πραγματοποιούν την μετάβαση από ένα ευρωπαϊκό κράτος σε ένα άλλο, το οποίο παρουσιάζεται ως πιο πρόσφορο για να ικανοποιήσει τις επιθυμίες και τις ανάγκες των εκούσια ή ακούσια «φυγάδων» (Πάτρα, 2010).

Η μετανάστευση προς ένα κράτος αποτελεί σήμερα ριψοκίνδυνη επιλογή για τους ανθρώπους οι οποίοι φέρουν μια κουλτούρα ή σωματικά χαρακτηριστικά που

παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές από εκείνες των κατοίκων του τόπου προορισμού. Τούτο, διότι η οικονομική δυσπραγία και οι κοινωνικές μεταβολές έχουν σήμερα ανανεώσει την ισχύ και το εύρος κινημάτων και απόψεων που θεμελιώνονται πάνω σε φυλετικές διακρίσεις, προκαταλήψεις και στερεότυπα και συχνά εκφράζονται βίαια (Ζωγραφάκης και συν., 2009). Στην Ελλάδα, λόγω χάριν, το εγχώριο τμήμα της Διεθνούς Αμνηστίας έχει δημοσιεύσει σωρεία εκθέσεων που κάνουν λόγο για σημαντική αύξηση των κρουσμάτων ρατσιστικής βίας από το πρώτο ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης του 2008 (Διεθνής Αμνηστία, 2013).

Βεβαίως μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η μετανάστευση έχει και αρνητικές συνέπειες για την οικονομία του κράτους υποδοχής καθώς η εισχώρηση μεγάλων μαζών παράτυπων μεταναστών οδηγεί σε υπερπληθυσμό και κατ' επέκταση σε προσφορά εργατικών χεριών σαφώς μεγαλύτερη από την ζήτησή τους. Επιπλέον, ο πολύ-πολιτισμός στην κοινωνία και την εκπαίδευση έχει φέρει στο φως προβληματισμούς οι οποίοι δεν αντιμετωπίζονται πάντοτε με σκεπτικισμό και συνέπεια στα ανθρωπιστικά ιδεώδη. Το γεγονός έχει συχνά ως αποτέλεσμα της αύξησης της εγκληματικότητας η οποία απευθύνεται σε μετανάστες είτε πηγάζει από εκείνους στην προσπάθειά τους να επιβιώσουν ή ως αντίδραση στον αποκλεισμό τους (INE-ΓΣΕΕ, 2006, Καβουνίδης, 2002, Κοκκονός, 2010).

1.2 Τυπολογικές διακρίσεις απόδημων

Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών με τη διόγκωση του μεταναστευτικού ρεύματος προς τις χώρες της ευρωπαϊκής Δύσης, έχει προκύψει η ανάγκη για θεωρητική διάκριση των απόδημων πληθυσμών και ατόμων ανάλογα με την κυρίαρχη αιτία και τον τρόπο εγκατάστασής τους στη χώρα υποδοχής. Στο πλαίσιο αυτό, οι όροι «*πρόσφυγας*», «*μετανάστης*» και «*παράτυπος μετανάστης*» χρησιμοποιούνται συστηματικά για να περιγράψουν ένα άτομο που εθελούσια ή δια της βίας προχωρεί στην αλλαγή του τόπου διαμονής του από μια χώρα σε μια άλλη.

1.2.1 Η έννοια του «πρόσφυγα»

Μια βασική και καίρια έννοια που απαντά συχνά στη σχετική αρθρογραφία είναι εκείνη του «πρόσφυγα». Πρόκειται για έναν όρο το εννοιολογικό περιεχόμενο του οποίου, παρά την συστηματική χρήση του όρου, σπανίως γίνεται επακριβώς αντιληπτό. Αντιθέτως, πολύ συχνά επικρατεί σύγχυση ανάμεσα στους καθόλα διαφορετικούς όρους «πρόσφυγας» και «μετανάστης», όροι οι οποίοι διόλου σπάνια παρουσιάζονται από την αστική αντίληψη ως ταυτόσημοι. Εντούτοις, ως πρόσφυγας θεωρείται το άτομο εκείνο που αναγκάζεται να εγκαταλείψει την πατρίδα του κάτω από βίαιες συνθήκες και για λόγους οι οποίοι υπονομεύουν σοβαρά την ζωή, την ασφάλεια, την ελευθερία ή τα δικαιώματά του. Άλλοτε θύματα πολέμου ή κοινωνικού ρατσισμού κι άλλοτε πολιτικά διωκόμενα πρόσωπα, οι πρόσφυγες «δραπετεύουν» από τον τόπο τους προκειμένου να αναζητήσουν άσυλο στις γειτονικές χώρες (INE-ΓΣΕΕ, 2006, Κοντής και Ζωγραφάκης, 2009).

1.2.2 Η έννοια του «μετανάστη»

Διαφορετική ερμηνεία επιδέχεται ο επίσης συχνός όρος «μετανάστης», ο οποίος διαφοροποιείται από τον πρόσφυγα, όπως εκείνος ορίστηκε παραπάνω. Ως μετανάστης ορίζεται το άτομο εκείνο που μεταβαίνει σε χώρα διαφορετική του τόπου προέλευσής του για λόγους που δεν υπονομεύουν άμεσα την προσωπική του ασφάλεια, αλλά σχετίζονται στενά με την ποιότητα ζωής του. Συνηθέστερα, οι λόγοι που οδηγούν ένα άτομο στην μετανάστευση είναι οικονομικοί. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας σε ορισμένες χώρες, η αδυναμία πρόσβασης στην ανωτάτη εκπαίδευση ή η επανένωση της οικογένειας με μέλη που έχουν ήδη μεταναστεύσει για να εργαστούν αποτελούν τις συνηθέστερες αιτίες μετανάστευσης. Σήμερα, προκειμένου να εισέλθει σε μια χώρα και να εργαστεί νόμιμα ένας μετανάστης χρειάζεται να ακολουθήσει μια τυπική διαδικασία έκδοσης

άδειας παραμονής κι εργασίας, όπως ορίζεται από την εκάστοτε χώρα υποδοχής (Κοντιάδης και Παπαθεοδώρου, 2007, Sarris and Zografakis, 1999).

1.2.3 Η έννοια του «παράτυπου μετανάστη»

Ο επόμενος όρος που χρειάζεται να αποσαφηνιστεί δεν είναι άλλος από εκείνον του «παράτυπου μετανάστη» ή «λαθρομετανάστη». Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι δεδομένης της σύγχυσης γύρω από το πραγματικό περιεχόμενο του όρου, πολύ συχνά οι μετανάστες ταυτίζονται στην κοινή συνείδηση με τους παράτυπους μετανάστες με αποτέλεσμα η μετανάστευση να αποτελεί μια λέξη συχνά αρνητικά επιφορτισμένη. Η ταύτιση των μεταναστών με τους παράτυπους μετανάστες και η αρνητική στάση απέναντί τους έχει πάρει μεγάλη έκταση στις μέρες μας. Σε αντίθεση με τον κοινό μετανάστη, ο παράτυπος μετανάστης εισέρχεται στην χώρα υποδοχής χωρίς την απαραίτητη αδειοδότηση, είτε εκ προθέσεως, είτε ως θύμα των διαφόρων «διακινητών» που σπεύδουν να υποσχεθούν μια καλύτερη μοίρα σε αλλοεθνείς που βιώνουν την φτώχεια και τις κακουχίες. Οι άνθρωποι αυτοί επιχειρούν συνήθως να διαβούν τα σύνορα μιας χώρας χρησιμοποιώντας την είτε ως χώρα υποδοχής ή ως διαβατική χώρα. Σήμερα, η κυριότερη μέθοδος αντιμετώπισης της παράνομης μετανάστευσης είναι η απέλαση, κατά την οποία το κράτος υποδοχής φροντίζει για την ασφαλή επιστροφή του μετανάστη στην χώρα προέλευσης (Μουτζούρη και Γαζωνάς, 2011, Τρουμπέτα, 2001, Τσαούσης, 1991).

1.2.4 Η έννοια του «παλινοστούντα»

Οι «παλινοστούντες» συνιστούν το πλήθος των ανθρώπων που επιστρέφουν στον τόπο καταγωγής τους τον οποίο εγκατέλειψαν για ένα χρονικό διάστημα για λόγους ανωτέρας βίας (Ναξάκης και Χλέτσος, 2003). Ειδικότερα, Η Πολιτεία χαρακτηρίζει ως παλινοστούντες, τους ομογενείς, οι οποίοι επιστρέφουν στα πάτρια εδάφη έπειτα από μια μακρά περίοδο μετανάστευσης σε κάποια άλλη χώρα. Σε αντίθεση με τους

πρόσφυγες, η παλιννόστηση ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων αποτελεί πράξη ατομικής επιλογής και απόρροια της εκτίμησής του για τις προοπτικές της παραμονής του στη χώρα διαμονής. Γενικά, η επάνοδος των παλιννοστούντων στη χώρα προέλευσης γίνεται με τη δική τους βούληση και όχι απαραίτητα κάτω από τις συνθήκες που απειλούν τη ζωή τους ή υπονομεύουν την ποιότητά της (Καρβέλα, 2012, Οικονόμου, 2010).

1.3 Ιστορική αναδρομή του φαινομένου

Όπως έχει συστηματικά αναφερθεί, η μετανάστευση πληθυσμών δεν αποτελεί νεοφώτιστο φαινόμενο, αλλά έχει τις ρίζες του ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους, οπότε ολόκληρες κοινότητες ανθρώπων μετακινούνταν προς αναζήτηση ευνοϊκότερων συνθηκών διαβίωσης. Στα χρόνια αυτά, οι κλιματικές συνθήκες και η γονιμότητα της γης αποτελούσαν τους κύριους λόγους για τους οποίους ένα πλήθος ανθρώπων αποφάσιζε να μετεγκατασταθεί σε μία άλλη περιοχή. Αργότερα, στους κλασικούς χρόνους εμφανίστηκε ακόμη η τάση του αποικισμού κατά την οποία ομάδες ανθρώπων μετανάστευαν, όχι για λόγους βιοπορισμού, αλλά για την επέκταση της επιρροής της μητρόπολης πολιτικά και πολιτισμικά σε άλλες περιοχές. Την ίδια εποχή αρκετοί ήταν και οι φερέλπιδες νέοι, οι οποίοι αποφάσιζαν να εγκαταλείψουν τα πάτρια εδάφη για λόγους σχετικούς με την προσωπική τους καλλιέργεια. Πράγματι, σπουδαίοι φιλόσοφοι και καλλιτέχνες μετεγκαταστάθηκαν σε άλλους τόπους προκειμένου να ενταχθούν και να φοιτήσουν σε κάποιον εξέχοντα κύκλο διανοούμενων ή ακόμη να φιλοξενηθούν στην αυλή φιλότεχνων βασιλέων, πρόθυμων να χρηματοδοτήσουν τις τέχνες και τις επιστήμες (Ευαγγέλου, 2008, Παπαπαδοπούλου. και Μπαγκαβός, 2003, Πάτρα, 2010).

Στα ρωμαϊκά χρόνια οι κύριοι λόγοι μετανάστευσης ήταν άρρηκτα συνδεδεμένοι με τους πολέμους που ξεσπούσαν συχνά στον τότε γνωστό κόσμο, αλλά και με την πώληση πληθυσμών ως σκλάβων και τη μεταφορά τους στα ευρωπαϊκά εδάφη. Στο ίδιο πνεύμα, κατά τους βυζαντινούς χρόνους, ομάδες ανθρώπων, κυρίως Αράβων, έπαιρναν

το δρόμο της ξενιτειάς σε μια προσπάθεια να αποφύγουν τον πόλεμο, τον σκοτωμό και τη σκλαβιά (Οικονόμου, 2010).

Στη νεότερη Ιστορία η πρώτη σημαντική μεταναστευτική κίνηση παρατηρείται στα τέλη της δεκαετίας του 19^{ου} αιώνα και αφορά κυρίως ελληνικούς πληθυσμούς που ταξιδεύουν και εγκαθίστανται στην Αυστραλία και τις ΗΠΑ. Το ρεύμα αυτό κορυφώθηκε με το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου πολέμου και τη βαθιά οικονομική ύφεση στην οποία περιήλθε η χώρα. Στα 1924, μάλιστα, το μεταναστευτικό ρεύμα διογκώνεται τόσο, ώστε οι ΗΠΑ λαμβάνει μέτρα για να περιορίσει την εισροή μεταναστών από τη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Βεβαίως, ο επακόλουθος Β' Παγκόσμιος πόλεμος μεγιστοποίησε το κύμα μετανάστευσης των Ευρωπαίων προς τις ΗΠΑ και τον Καναδά σε μια προσπάθεια να επιβιώσουν από τον λιμό, αλλά κι από τον πόλεμο. Με τη λήξη του πολέμου δημιουργείται ένα νέο ρεύμα μεταναστών που προσφέρεται ως εργατικό δυναμικό στη βιομηχανία της Γερμανίας (Οικονόμου, 2010, Πουλοπούλου, 2007).

Εντούτοις, από τη δεκαετία του 1960 κι ενόσω η Ευρώπη ανάρρωνε από τις καταστροφές του Β' Παγκοσμίου πολέμου, παρατηρείται κάποια αυξημένη μεταναστευτική κίνηση, η οποία αποδίδεται στην ανάπτυξη της βιομηχανίας που δημιούργησε με τη σειρά της νέες θέσεις εργασίας. Στα χρόνια αυτά, η αποκαλούμενη «ενδοευρωπαϊκή μετανάστευση» οφείλεται κυρίως σε οικονομικούς λόγους και δευτερευόντως σε πολιτικούς. Το φαινόμενο αυτό λαμβάνει χώρα σε συνάρτηση με την προοδευτική εκβιομηχάνιση της Δύσης και ταυτίζεται με την αλλαγή του τύπου εγκατάστασης του εργατικού δυναμικού. Αναλυτικότερα, μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο η μετανάστευση στην Ευρώπη διακρίνεται σε τέσσερις ευρείες περιόδους (Zimmermann, 1995, σελ. 46-47):

- **Α' περίοδος**

Περίοδος της μεταπολεμικής προσαρμογής και ανεξαρτητοποίησης των αποικιών.

- **Β' περίοδος**
Περίοδος της εργατικής μετανάστευσης.
- **Γ' περίοδος**
Περίοδος της περιορισμένης μετανάστευσης
- **Δ' περίοδος**
Περίοδος από τη διάλυση του σοσιαλισμού και έπειτα.

Πιο συγκεκριμένα, η Α' περίοδος αφορά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια μεταξύ 1945 και 1960, οπότε η Ευρώπη προσπαθεί να κλείσει τις πληγές της και να αναδιοργανωθεί. Οι χώρες που δέχθηκαν τον μεγαλύτερο όγκο μεταναστών εργατών κατά την περίοδο αυτή ήταν η Μεγάλη Βρετανία, το Βέλγιο και η Ολλανδία. Η επομένη περίοδος χαρακτηρίζεται από την εντατική εργατική μετανάστευση της περιόδου 1955 έως 1973. Στα χρόνια εκείνα, η έλλειψη εργατικού δυναμικού οδήγησε πλήθος ανθρώπων αρχικά τη Γερμανία, η οποία αναζητούσε εργατικά χέρια κυρίως από την Ελλάδα, την Ιταλία, την Ισπανία, τη Πορτογαλία και τη Γιουγκοσλαβία. Σήμερα εκτιμάται ότι το προς τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης ξεπέρασε τους 5 εκατομμύρια μετανάστες (ΙΜΕΠΟ, 2007, Οικονόμου, 2010).

Στον ελληνικό χώρο, παρατηρείται ένα πολυπληθές αποδημητικό ρεύμα έπειτα από την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, γύρω στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Την περίοδο αυτή πληθυσμοί Ελλήνων εργατών κατευθύνονται προς τις ΗΠΑ και τη Δυτική Ευρώπη, όπου και εγκαθίστανται. Υπολογίζεται, μάλιστα, ότι ήδη από τις αρχές του αιώνα, στην περίοδο 1900-1924 πάνω από 420.000 Έλληνες μετανάστευσαν στις ΗΠΑ (Αμίτσης και Λαζαρίδης, 2011). Κύρια αιτία της μαζικής εξόδου από τη χώρα εν προκειμένω αποτέλεσε η βαθύτατη οικονομική κρίση στον γεωργικό του τομέα, που έμεινε γνωστή στην Ιστορία ως «σταφιδική κρίση» και οδήγησε εκατοντάδες οικογένειες στο όριο της φτώχειας (Ζωγραφάκης και συν., 2009, Πάτρα, 2010).

Αξίζει να σημειωθεί ότι λίγο αργότερα παρατηρείται στις φτωχότερες ευρωπαϊκές χώρες ένα αξιόλογο κύμα παλιννόστησης, το οποίο αποδίδεται στην ανάπτυξη της

Ευρωπαϊκής Ένωσης και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ορισμένων κρατών μελών. Ωστόσο, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 παρατηρείται ένα νέο κύμα μεταναστών, προερχόμενων από την πρώην Σοβιετική Ένωση με κατεύθυνση την Δυτική Ευρώπη. Ο αριθμός των μεταναστών ήταν τέτοιος, ώστε πολλές χώρες, ανάμεσά τους και η Ελλάδα, αναγκάστηκαν με ταχείες διαδικασίες να θεσπίσουν νόμους για την οριοθέτηση της εισροής μεταναστών και την αδειοδότηση της εγκατάστασής τους στη χώρα υποδοχής με την απομάκρυνση των παράτυπων μεταναστών. Στον ελληνικό χώρο, χάρη στη σχετική νομοθεσία περίπου 400.000 μετανάστες απέκτησαν προσωρινή άδεια διαμονής σηματοδοτώντας έτσι ουσιαστικά το πρώτο βήμα για την απόκτηση της μόνιμης άδειας παραμονής. Το 2001 η υπάρχουσα νομοθεσία επικαιροποιήθηκε και εμπλουτίστηκε, ώστε επετεύχθη η νομιμοποίηση χιλιάδων ακόμη μεταναστών, αλλά και ο αυστηρότερος έλεγχος των συνόρων αναφορικά με την είσοδο στη χώρα για απασχόληση, για ενοποίηση οικογενειών, επαναπατρισμό παλαιών μεταναστών και τους αιτούντες προσφυγικό άσυλο. Αργότερα, στα 2005, μια σειρά από μεταρρυθμίσεις επέτρεψαν την αμεσότερη και πιο απλοποιημένη διαδικασία παροχής άδειας διαμονής και απασχόλησης στη χώρα, καθώς και πρόωθησης της κοινωνικής ενσωμάτωσης (INE-ΓΣΕΕ, 2006, Καγάλης, 2007).

Σήμερα, η Ευρώπη βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα νέο τεράστιο κύμα μεταναστών, προερχόμενων από τις χώρες της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής. Βασική αιτία μετανάστευσης εν προκειμένω είναι οι συνεχείς πολεμικές συγκρούσεις στις οποίες βρίσκονται οι παραπάνω χώρες, αλλά και λόγοι που σχετίζονται με την ποιότητα ζωής, όπως είναι η πρόσβαση σε αγαθά, η επαγγελματική απασχόληση και η εκπαίδευση (Διεθνής Αμνηστία, 2013, Ζάχος, 2013).

1.4 Είδη μετανάστευσης

Τα φαινόμενα μετανάστευσης μπορούν να διακριθούν σε διάφορες κατηγορίες ανάλογα με τη διάρκεια παραμονής στη χώρα υποδοχής, τον προορισμό, το μέγεθος του

μεταναστευτικού πληθυσμού, τις αιτίες μετανάστευσης και τις αλλαγές στον τρόπο ζωής του απόδημου πληθυσμού.

1.4.1 Κατηγοριοποίηση Α: Διάκριση με βάση τον προορισμό

Πιο αναλυτικά, με βάση το κράτος ως γεωγραφική περιοχή παρατήρησης και μελέτης, η μετανάστευση μπορεί να διακριθεί σε «διεθνή» ή «εσωτερική». Ειδικότερα, η διεθνής μετανάστευση αναφέρεται στη μετάβαση από ένα κράτος προς ένα άλλο, ενώ η εσωτερική μετανάστευση περιγράφει την κίνηση από μια κοινότητα σε μια άλλη εντός των ορίων, όμως, του ίδιου κράτους. Στην περίπτωση της διεθνούς μετανάστευσης, μάλιστα, οι εκροές του πληθυσμού αναφέρονται συνοπτικά ως «αποδημία», ενώ στην εσωτερική μετανάστευση το ρεύμα των εκροών περιγράφεται ως «εκδημία».

Επιπλέον, οι εισροές των μεταναστών, δηλαδή η διαδικασία άφιξης σε μια χώρα για εγκατάσταση, στη διεθνή μετανάστευση περιγράφεται ως «μετοικία», ενώ στην περίπτωση της εσωτερικής μετανάστευσης ονομάζεται «εισδημία». Με τη σειρά τους, η παλιννόστηση και ο επαναπατρισμός αποτελούν τις δυο πιο χαρακτηριστικές μορφές μετοικίας με την επιστροφή στον τόπο καταγωγής), ενώ ο εξαστισμός συνιστά μία ιδιαίτερη μορφή εσωτερικής μετανάστευσης (Μακρυδημήτρης, 2002, Μουτζούρη και Γαζωνάς, 2011).

1.4.2 Κατηγοριοποίηση Β: Διάκριση με βάση τη διάρκεια παραμονής στη χώρα υποδοχής

Σύμφωνα με αυτό τον τρόπο κατηγοριοποίησης, η διάκριση της μεταναστευτικής κίνησης σε τύπους γίνεται με κριτήριο την επιθυμητή διάρκεια της παραμονής των απόδημων στον νέο τόπο, στη χώρα υποδοχής. Έτσι, εν προκειμένω η μετανάστευση διακρίνεται σε μόνιμη ή προσωρινή. Χαρακτηριστικό τύπο προσωρινής μετανάστευσης αποτελεί η «παρεπιδημία», η προσωρινή εγκατάσταση, δηλαδή, σε μια περιοχή για την

επίτευξη βιοποριστικών ή επαγγελματικών σκοπών (Κάτσικας και Πολίτου, 2005, Μακρυδημήτρης, 2002, Μουτζούρη και Γαζωνάς, 2011).

1.4.3 Κατηγοριοποίηση Γ: Διάκριση με βάση τις αλλαγές στον τρόπο ζωής των μεταναστών

Πρόκειται για έναν λιγότερο δημοφιλή τύπο διάκρισης της μετανάστευσης σε τύπους με κριτήριο τον βαθμό μεταβολής του τρόπου ζωής του μεταναστευτικού πληθυσμού σε σχέση με τις συνήθειες του πριν την μετανάστευση. Υπό αυτό το πρίσμα, η μετανάστευση διακρίνεται σε «καινοτόμα», όταν μεταβάλλεται ο τρόπος ζωής του μετανάστη ως προς τα κοινωνικά ή επαγγελματικά χαρακτηριστικά του, και σε «συντηρητική», όταν αυτός δε μεταβάλλεται, όπως παρατηρείται για παράδειγμα σε φυλές νομάδων (Μακρυδημήτρης, 2002, Μουτζούρη και Γαζωνάς, 2011).

1.4.4 Κατηγοριοποίηση Δ: Διάκριση με βάση την αιτία μετανάστευσης

Σύμφωνα με αυτή τη μέθοδο κατηγοριοποίησης, η μετανάστευση διακρίνεται σε τύπους με γνώμονα τα γενικά αίτια που οδήγησαν στη μετακίνηση. Επί παραδείγματι, η μετανάστευση χαρακτηρίζεται ως «αρχαϊκή», όταν ομάδες ανθρώπων μετακινούνται εξαιτίας της εποχιακής ή μόνιμης εξάντλησης των φυσικών πόρων, ενώ αναφέρεται ως «σύγχρονη», όταν οφείλεται σε οικονομικούς λόγους. Αντίστοιχα, ως «εκπαιδευτική» περιγράφεται η μετανάστευση που γίνεται για εκπαιδευτικούς λόγους, συνήθως από νεαρούς φοιτητές για τις σπουδές σε μια άλλη χώρα (ΕΚΚΕ, 2005, Μουτζούρη και Γαζωνάς, 2011).

1.4.5 Κατηγοριοποίηση Ε: Διάκριση με βάση το μέγεθος του μεταναστευτικού ρεύματος

Μια άλλη κατηγοριοποίηση των ειδών μετανάστευσης γίνεται με κριτήριο το μέγεθος του πληθυσμού που μεταναστεύει. Στην περίπτωση αυτή η μετανάστευση διακρίνεται σε «ανεξάρτητη», ατομική ή ομαδική, όταν είναι προϊόν της απόφασης μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων και σε «μαζική», όταν αφορά τη μαζική μετακίνηση πληθυσμών και κοινοτήτων, όπως για παράδειγμα στις ιστορικές ανταλλαγές πληθυσμών (Καραμανλή, 2008, Μακρυδημήτρης, 2002).

1.4.6 Κατηγοριοποίηση Στ: Διάκριση με βάση την πρόθεση μετανάστευσης

Με βάση αυτό τον δημοφιλή τρόπο τυπολογικής διάκρισης, η μετανάστευση μπορεί να είναι «εκούσια», εφόσον αποτελεί απόρροια της ελεύθερης απόφασης του μετακινούμενου ατόμου ή συνόλου, «αναγκαστική», εφόσον αποτελεί συνέπεια της σκόπιμης δημιουργίας δυσμενών συνθηκών διαβίωσης σε βάρος ορισμένων κατηγοριών ατόμων ή μερίδας πληθυσμού, και «βίαιη», όταν επιβάλλεται από τις δημόσιες αρχές ενός κράτους και επιτρέπει καμία ελευθερία επιλογής στο μεταναστευτικό πληθυσμό. Στην περίπτωση αυτή, οι μετανάστες μπορεί να χαρακτηριστούν ως «πρόσφυγες» ή «εκτοπισμένα άτομα» (Ναζάκης και Χλέτσος, 2003 Μουτζούρη και Γαζωνάς, 2011).

1.5 Παράγοντες που προκαλούν την μεταναστευτική κίνηση

Οι λόγοι που οδηγούν στο φαινόμενο της μετανάστευσης είναι ποικίλοι και συχνά ιδιαίτερα σύνθετοι. Κατά κανόνα, δε εξαρτώνται από τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν κατά χρονική περίοδο στις διάφορες χώρες προέλευσης των μεταναστευτικών πληθυσμών. Γενικά, πάντως, είναι κοινώς αποδεκτό ότι κυρίαρχη αιτία ώθησης ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων στην μετανάστευση είναι η χαμηλή ικανοποίηση από τις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα προέλευσης και αναζήτηση

καλύτερων συνθηκών, περισσότερων ευκαιριών και υψηλότερης ποιότητας ζωής. Αναλυτικότερα, οι λόγοι μετανάστευσης μπορεί να είναι εκπαιδευτικοί, οικονομικοί, πολιτικοί και γεωγραφικοί (Κοντιάδης και Παπαθεοδώρου, 2007, Κουζής και συν., 2011).

1.5.1 Γεωγραφικοί λόγοι

Οι γεωγραφικοί λόγοι μετανάστευσης εμφανίζονται συνήθως σε συνδυασμό με άλλα αίτια, όπως είναι οι ευκαιρίες απασχόλησης και τα οικονομικά κίνητρα. Πρόκειται για την περίπτωση εκείνη κατά την οποία οι μετανάστες κατευθύνονται προς μια γειτονική χώρα ή προς μια χώρα η οποία εκτιμούν ότι θα τους προσφέρει εύκολη διέλευση προς άλλα κράτη. Πολύ συχνά δε, ομάδες μεταναστών καταφεύγουν σε γειτονικά κράτη προκειμένου να επιτύχουν την εποχιακή εργασιακή τους απασχόληση, χωρίς ωστόσο να απομακρυνθούν σημαντικά από τα πάτρια εδάφη.

Κάτω από αυτή την παρατήρηση, έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι χάρη στην ιδιαίτερη γεωγραφική της θέση η Ελλάδα έχει συστηματικά θεωρηθεί ως η κατεξοχήν διαβατική χώρα, η οποία αποτελεί την πύλη εισόδου προς τις χώρες της ευρωπαϊκής Δύσης. Ωστόσο, δεν είναι λίγοι οι μετανάστες που επιλέγουν την ελληνική επικράτεια ως τόπο τελικού προορισμού ακριβώς επειδή γειτνιάζει γεωγραφικά με τη χώρα καταγωγής τους, ώστε τους προσφέρει εύκολη πρόσβαση και ασφαλέστερη μετάβαση. Η Αλβανία και η Βουλγαρία θεωρούνται ως οι χώρες εκείνες οι οποίες εκμεταλλεόμενες τη γεωγραφική γειτνίαση εφαρμόζουν άτυπα και συγκεκριμένες μορφές μετανάστευσης, την κυκλική και την εποχική, ενώ διακινητές με έδρα την Τουρκία τείνουν να ενισχύουν την παράνομη μετανάστευση στην Ευρώπη μέσω του ελληνικού χώρου (Πουλοπούλου, 2007).

1.5.2 Οικονομικοί λόγοι

Η κακή οικονομική κατάσταση ορισμένων κρατών είναι εκείνη που συνήθως οδηγεί μέρος του πληθυσμού σε μετανάστευση. Η ύπαρξη και η ακμή ισχυρότερων οικονομικά χωρών γεννά συχνά την ελπίδα μιας υψηλότερης ποιότητας ζωής, καθώς οι μετακινούμενοι πληθυσμοί θεωρούν ότι τα κράτη αυτά μπορούν να τους προσφέρουν περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης (Πάτρα, 2010).

Στην ελληνική πραγματικότητα αξίζει να συγκρίνει κανείς τα ποσοστά της ανεργίας των πτυχιούχων με εκείνα των πτυχιούχων πανεπιστημιακής εκπαίδευσης που μεταναστεύουν σε αλλότριες χώρες για να αντιληφθεί ότι, ακόμη κι αν δεν ζει κανείς σε εμπόλεμες συνθήκες ή κράτη με ελάχιστη βιομηχανική ανάπτυξη, ενδέχεται να επιλέξει την μετανάστευση επιθυμώντας περισσότερες ευκαιρίες για απασχόληση σε υψηλότερες ιεραρχικά ή σχετικότερες με το αντικείμενο σπουδών του θέσεις εργασίας (Ναζάκης και Χλέτσος, 2003).

Ήδη το τελευταίο τρίμηνο του 2012 ο αριθμός των ανέργων πτυχιούχων της Ανωτάτης Εκπαίδευσης υπολογίζεται στο 16,6% με το 14,3% να κατέχει τίτλους μεταπτυχιακών ή διδακτορικών σπουδών (ΕΛΣΤΑΤ, 2012: πιν. 2). Επιπλέον, πάνω από το 10% των επιστημόνων της Ελλάδας επιλέγει την μετανάστευση ως λύση στο πρόβλημα της ανεργίας με τον αριθμό των πτυχιούχων μεταναστών της χώρας να ξεπερνά της 150.000. Μάλιστα, το 63% των νέων που σπουδάζουν σε χώρες του εξωτερικού δεν αναζητά καν εργασία στην Ελλάδα, αφού πιστεύει ότι δεν προσφέρονται πραγματικές και βιώσιμες ευκαιρίες απασχόλησης στην χώρα.

Στην Ευρώπη η διαφοροποίηση των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης γίνεται πιο αισθητή ανάμεσα στα κράτη που χρησιμοποιούν το ίδιο νόμισμα, αφού οι συγκρίσεις καθίστανται πιο αντικειμενικές και ακριβείς. Για παράδειγμα ο κατώτατος μεικτός βασικός μισθός ενός νέου κάτω των 25 ετών ανέρχεται σήμερα στα 510,94 ευρώ για την Ελλάδα και τα 1398 ευρώ για τις Κάτω Χώρες. Πράγματι, ο Borjias (1996) αναγνωρίζει

την διαφορά στα επίπεδα των μισθολογικών αποδοχών ως αιτιώδεις κίνητρο για την μετανάστευση, η οποία επιλέγεται ως λύση κυρίως από νέους ανθρώπους κι από πολίτες υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου σε σύγκριση με την νόρμα.

Στ' αλήθεια οι οικονομικοί λόγοι θεωρούνται ως οι πρωτεύουσες αιτίες για την επιλογή της μετεγκατάστασης σε διαφορετική γεωγραφική περιοχή εκτός των συνόρων της πατρίδας γης, όπως καταδεικνύουν οι περισσότερες έρευνες (Χλέτσος και συν., 2005). Ο Schwarz (1973) αναγνωρίζει ανάμεσα στους διάφορους λόγους που ενδέχεται να οδηγήσουν μια ομάδα ανθρώπων στην μετανάστευση, την εισοδηματική ανισότητα, την υψηλή φορολόγηση, τις μειωμένες ευκαιρίες εργασίας, την αναξιοκρατία, αλλά και τον χρόνο που απαιτείται για την εξεύρεση εργασίας στον τόπο προέλευσης.

1.5.3 Κοινωνικοί και πολιτικοί λόγοι

Η κοινωνική, πολιτική και θρησκευτική κατάσταση που επικρατεί σε μια χώρα μπορεί να υποκινήσει μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών. Γενικότερα, στα πιθανά πολιτικά αίτια μετανάστευσης συμπεριλαμβάνονται περιστάσεις, όπως οι διώξεις λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, καθώς και οι διακρίσεις στις οποίες υποβάλλονται μεμονωμένα άτομα ή κοινωνικές ομάδες σε χώρες με αυταρχικά καθεστώτα ή περιορισμένες ελευθερίες. Αναφορικά δε με τους πιθανούς κοινωνικούς λόγους, δεν θα πρέπει να παραγνωριστεί η σημασία της μετανάστευσης που εμφανίζεται συχνά ως προϋπόθεση κοινωνικής ανόδου στον συγκεκριμένο κοινωνικό ιστό μίας εθνικής κοινωνίας, το κύρος και τα οφέλη που συνοδεύουν έπειτα μία τέτοια ανέλιξη ενός ατόμου (Χλέτσος και συν., 2005, Glytsos, 2005).

Πολύ συχνά, βέβαια, τα κοινωνικοπολιτικά αίτια και οι οικονομικοί λόγοι συντελούν συνδυαστικά στην απόφαση ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων να μεταναστεύσει. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το μεταναστευτικό ρεύμα των απόδημων αλβανικής καταγωγής, οι οποίοι μετά τη κατάρρευση του πολιτικού τους

συστήματος και με την παράλληλη κατάρρευση της οικονομίας αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους (Παπαπαδοπούλου και Μπαγκαβός, 2003, Σάρρας, 2005, Glytsos, 2005).

Μια εξίσου συνήθης κατηγορία μεταναστών αποτελούν και οι πολιτικοί πρόσφυγες, οι οποίοι ακόμα και στις ημέρες παρουσιάζονται σε μεγάλο βαθμό. Ο πρόσφυγας είναι εκείνος που εγκαταλείπει τη χώρα του δίχως τη θέληση του εξαιτίας διαφορετικών πολιτικών πεποιθήσεων και αναζητά άσυλο στους κόλπους μιας διαφορετικής, πιο φιλόξενης κοινωνίας που δεν αντιμετωπίζει ανάλογα προβλήματα.

Συρράξεις, ένοπλες, πολιτικές, θρησκευτικές, καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων εξαθλίωσαν τους πολίτες των χωρών της Βαλκανικής και της Ανατολικής Ευρώπης. Οι λαοί των χωρών αυτών για εκατοντάδες χρόνια κατάφεραν και ζούσαν ειρηνικά μεταξύ τους, και τις όποιες διαφορές τις επέλυαν μεταξύ τους. Με την εισροή ξενοκίνητων συμφερόντων οικονομικών και πολιτικών ώθησαν τους πληθυσμούς αυτούς σε συγκρούσεις και στη δημιουργία έχθρας και μίσους. Χαρακτηριστική είναι η επίκληση πολλές φορές των Δυτικών κρατών σε υποτιθέμενες εθνοκαθάρσεις και καταπατήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μειονοτήτων, με στόχο να παρεμβαίνουν με πολέμους, τους οποίους αποκαλούν ως και «απελευθερωτικούς πολέμους» (Σάρρας, 2005, Χρυσόχοου, 2005).

1.5.4 Εκπαιδευτικοί λόγοι

Τέλος, ιδιαίτερη άνθηση γνωρίζει η μετανάστευση για εκπαιδευτικούς λόγους προς άλλες χώρες είτε για τριτοβάθμιες είτε μεταπτυχιακές σπουδές στη διάρκεια των τελευταίων ετών. Πολύ συχνά, υποψήφιοι φοιτητές επιλέγουν να μεταναστεύσουν για τις σπουδές τους είτε λόγω της χαμηλής ποιότητας σπουδών στη χώρα τους, είτε λόγω της ευκολότερης πρόσβασης στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση σε άλλα κράτη, είτε ακόμη

λόγω του κύρους που συνοδεύει τα πτυχία συγκεκριμένων ιδρυμάτων ξένων χωρών (Μακρυδημήτρης, 2002, Μουτζούρη και Γαζωνάς, 2011).

1.6 Επιπτώσεις της μετανάστευσης

Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης αφορούν τόσο τη χώρα υποδοχής, όσο και τη χώρα αποστολής.

Αναφορικά με τη χώρα αποστολής, οι συνέπειες περιγράφονται σε πρώτο επίπεδο ως θετικές, αφού χάρη στη μετανάστευση περιορίζονται οι απαιτήσεις της πληθυσμιακής αύξησης, μειώνεται ο αριθμός ανέργων που αναζητούν εργασία, ενώ συνάμα φαίνεται να ενισχύεται η εγχώρια οικονομία χάρη στα εμβάσματα που οι απόδημοι συνήθως στέλνουν στους συγγενείς τους (Χλέτσος και Ναζάκης, 2003). Πράγματι, η εισροή των εμβασμάτων στη χώρα προέλευσης ενισχύει σημαντικά το ισοζύγιο των πληρωμών. Επιπλέον δε, η μετανάστευση συμβάλει στην αποκλιμάκωση των εσωτερικών προβλημάτων του κράτους αποστολής, μειώνοντας την ανεργία και κατ' επέκταση βοηθώντας στη σταδιακή αύξηση του μισθού των εργαζομένων της, καθώς μειώνεται η προσφορά εργασίας (Σάρρας, 2005).

Ωστόσο, αρκετές είναι και οι αρνητικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στη χώρα αποστολής, αφού με τη μείωση των διαθέσιμων εργαζομένων, αποδυναμώνεται η παραγωγική δύναμη που είναι απαραίτητη για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Ειδικότερα, αξίζει να σημειωθεί ότι παραδοσιακά οι ηλικιακές ομάδες που επιλέγουν τη μετανάστευση, ανήκουν ηλικιακά στον ενεργό «παραγωγικό» δυναμικό της χώρας. Επιπρόσθετα, η χώρα αποστολής παρουσιάζει σημαντική οικονομική εξάρτηση από την οικονομία της χώρας υποδοχής των μεταναστών της, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται φαινόμενα «ντόμινο» πτωχεύσεων, όταν η χώρα υποδοχής βρεθεί σε ύφεση (Καρβέλα, 2012, Οικονόμου, 2010, Παπαπαδοπούλου. και Μπαγκαβός, 2003).

Άλλη σημαντική συνέπεια της μετανάστευσης του παραγωγικού εργατικού δυναμικού αποτελεί επίσης η ενίσχυση της υπογεννητικότητας στη χώρα προέλευσης, γεγονός που σημαίνει και την αύξηση του γηραιού πληθυσμού (Παπαπαδοπούλου, και Μπαγκαβός, 2003, Πουλοπούλου, 2007).

Από την άλλη πλευρά, η μετανάστευση επηρεάζει αναμφισβήτητα και τη χώρα υποδοχής σε πολλά επίπεδα, καθώς συνεπάγεται την αύξηση του αριθμού των κοινωνικών υποκειμένων που συμμετέχουν στην συλλογική ζωή. Εξαιτίας της απότομης αύξησης πληθυσμού και των περιορισμένων πόρων πολύ συχνά οι ομάδες των μεταναστών και των γηγενών βρίσκονται σε σύγκρουση για τον έλεγχο των διαδικασιών ανακατανομής των υλικών και συμβολικών αγαθών. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια την ενίσχυση μιας κοινωνικής διαδικασίας επαναπροσδιορισμού των θέσεων, των ρόλων και του κύρους που επιφέρει η κατάκτηση των θέσεων και των ρόλων αυτών (Χριστόπουλος, 2004). Ακόμη, η μαζική εισροή μεταναστών στη χώρα υποδοχής επιδρά και στον εργασιακό τομέα, αφού οι μετανάστες είναι και εργαζόμενοι, αλλά και στον ασφαλιστικό, όταν πρόκειται για νόμιμα απασχολούμενους που απολαύουν το δικαίωμα στην ασφάλιση και την υγεία. Υπό αυτό το πρίσμα, η μετανάστευση ασκεί σημαντική και άμεση επίδραση υπάρχει στην οικονομία της χώρας υποδοχής (Ζωγραφάκης και συν., 2009, Οικονόμου, 2010, Ρομπόλης, 2007).

Ταυτόχρονα, σημαντικές επιπτώσεις διαπιστώνονται και στον κοινωνικό τομέα, δεδομένου του γεγονότος ότι οι μετανάστες έχουν εγκατασταθεί στη χώρα και αλληλεπιδρούν καθημερινά με το γηγενή πληθυσμό στον επαγγελματικό, κοινωνικό κι εκπαιδευτικό τομέα. Η πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική διαφορετικότητα των μεταναστών και η συνύπαρξή τους με τον ημεδαπό πληθυσμό έχει ως αποτέλεσμα την αλληλεπίδραση μιας ποικιλίας πολιτιστικών χαρακτηριστικών που επηρεάζει τους αντίστοιχους τομείς της θρησκείας, του πολιτισμού και της γλώσσας (Ζάχος, 2013, Πουλοπούλου, 2007).

Σημαντικότερη φαίνεται ότι είναι, πάντως, η συμβολή των μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας υποδοχής. Ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα, με την σταφιδική κρίση παρατηρήθηκε η θετική όψη της μετανάστευσης ως μέσου εκτόνωσης

των οικονομικών κρίσεων ενός κράτους. Η μείωση του διαθέσιμου ανθρωπίνου δυναμικού μιας χώρας ανταποκρίνεται καλύτερα στις συνθήκες χαμηλής ζήτησης που σε περιόδους ύφεσης μαστίζουν την αγορά. Η άγρα εργασίας γίνεται πιο αποτελεσματική για τον πληθυσμό που παραμένει στην περιοχή, αφού μπορεί να βρει ευκολότερα μια θέση εργασίας με την μείωση του ανταγωνισμού. Επιπλέον, η άμβλυνση της υπερπροσφοράς εργατικών χεριών επιτρέπει την διατήρηση του ύψους των μισθών σε καλύτερο επίπεδο (Μουσούρου, 1991).

Οι θετικές συνέπειες της μετανάστευσης στην χώρα προέλευσης δεν περιορίζονται, ωστόσο, στην αποσυμφόρηση της αγοράς από εργατικό δυναμικό. Έχει παρατηρηθεί ότι η εισροή χρηματικών ποσών στο κράτος προέλευσης αυξάνεται μέσω των σημαντικών εμβασμάτων των μεταναστών προς τις οικογένειες τους που παραμένουν στον τόπο καταγωγής. Τα χρήματα αυτά τονώνουν την αγορά, ενισχύουν την λαβωμένη ρευστότητα και είναι δυνατόν να διατεθούν για επενδύσεις, όταν η πρώτη θύελλα της οικονομικής ύφεσης κοπάσει. Υπό αυτή την έννοια η μετανάστευση μπορεί να αποτελέσει κοιτίδα ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας για το κράτος προέλευσης (Κουζής και συν., 2011, Μουσούρου, 1991).

Η επαφή με άλλες κουλτούρες και η ειδίκευση σε άλλους τομείς εργασίας που ακμάζουν στην περιοχή μετεγκατάστασης ευνοούν την μεταφοράς τεχνογνωσίας και ειδικεύσεων από τις πιο ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες προς τις ασθενέστερες μέσω των λεγόμενων δικτύων διασποράς (diaspora networks). Με την επιστροφή τους στον τόπο προέλευσης οι μετανάστες ενδέχεται να προκαλέσουν μια σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας χάρη στην οικονομική, την επενδυτική και την γνωστική τους δυναμική (Μουσούρου, 1991).

Ωστόσο η εκροή ειδικών επιστημόνων (brain drain) που βιώνει η χώρα προέλευσης ως αρνητική συνέπεια της μαζικής μετανάστευσης ανθρωπίνου δυναμικού ανωτέρας εκπαίδευσης, είναι δυνατόν να οδηγεί την χώρα υποδοχής σε μεγάλη ανάπτυξη. Ο εκσυγχρονισμός της βιομηχανίας και η τεχνολογική ανάπτυξη με την αύξηση του επιστημονικού δυναμικού είναι συνυφασμένα με την πρόοδο της εθνικής οικονομίας (Κάτσικας και Πολίτου, 2005, Κοντιάδης και Παπαθεοδώρου, 2007).

Το μη καταρτισμένο ανειδίκευτο ανθρώπινο δυναμικό μπορεί να εξοπλίσει την αγορά με εργατικά χέρια σε επαγγέλματα που δεν βρίσκονται στις πρώτες προτιμήσεις των εντόπιων κατοίκων της χώρας εγκατάστασης (Κουζής και συν., 2011). Το παράδειγμα της Ελλάδας κατά την διάρκεια της δεκαετίας του '90, με την ραγδαία αύξηση του αριθμού των μεταναστών που απασχολούνταν σε αγροτικές και οικοδομικές εργασίες, είναι χαρακτηριστικό αυτού του ισχυρισμού (Χλέτσος και συν., 2005). Σε κάθε περίπτωση, το κράτος υποδοχής εφοδιάζεται με φθηνό εργατικό δυναμικό στην εκπαίδευση του οποίου δεν έχει επενδύσει προηγουμένως. Συνεπώς για τα κράτη με σταθερά αναπτυσσόμενη οικονομία και επάρκεια θέσεων εργασίας, η ελεγχόμενη μετανάστευση μπορεί να αποδειχθεί επικερδής και να αποβεί μοχλός ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας (Γρώπα, 2011).

Από την άλλη μεριά, καθώς η προσφορά εργατικών χεριών αυξάνεται σε ελεγχόμενα επίπεδα, οι μισθοί ενδέχεται να υποστούν ελαφρές μειώσεις ρίχνοντας κατά συνέπεια το κόστος παραγωγικότητας για τις μικρές και τις μεγάλες επιχειρήσεις. Τούτο είναι δυνατόν να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και να αυξήσει την δυναμική τους στην εγχώρια αγορά, δημιουργώντας ευκαιρίες για επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και καινοτομία (Μουσούρου, 1991). Ο Borjias (1996) ισχυρίζεται μέσα από σχετική μελέτη του ότι η είσοδος των μεταναστών σε μια χώρα, καθώς συνεπάγεται την αύξηση της προσφοράς εργασίας μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση του ετήσιου ΑΕΠ μιας χώρας, μολονότι ενδέχεται να επιφέρει δυσμενείς συνέπειες στον εγχώριο πληθυσμό, όπως είναι η πτώση των ημερομισθίων λόγω της αυξημένης ανταγωνιστικότητας. Πράγματι, στην ελληνική πραγματικότητα, η εισροή μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού έχει σημάνει την αύξηση του ετήσιου ΑΕΠ κατά 1,3 έως 1,5% όπως ισχυρίζεται η έρευνα των Κοντή και Ζωγραφάκη (2009). Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο ερευνητής, η πτώση των μισθών, όταν αυτή είναι ελεγχόμενη και μικρού βεληνεκούς, ενισχύει την επιχειρηματικότητα και αυξάνει τις επενδύσεις σε επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, αφού οι δυνάμεις της παραγωγής μπορούν τώρα να δημιουργήσουν προϊόντα με χαμηλότερο κόστος. Κατά κανόνα, βέβαια, εκείνοι που βάλονται από τον ανταγωνισμό του εργατικού δυναμικού είναι οι ντόπιοι ανειδίκευτοι εργάτες, ιδιαίτερα στην χώρα μας, όπου ο κυριότερος όγκος των μεταναστών προέρχεται

από φτωχές χώρες της Ανατολής και σπανίως διαθέτει επιστημονική ή τεχνική κατάρτιση σε κάποιον επαγγελματικό τομέα.

Παρόλο, όμως, που ο μεταναστευτικός πληθυσμός έχει συχνά κατηγορηθεί ως ο πλέον υπαίτιος για την αύξηση της ανεργίας στην χώρα εγκατάστασης, οι πρόσφατες έρευνες αποδεικνύουν ότι πρόκειται για μια αυθαίρετη και ανυπόστατη μομφή. Στην πραγματικότητα, οι μετανάστες καλύπτουν κατά κανόνα τα υπάρχοντα κενά στην απασχόληση της χώρας υποδοχής. Το γεγονός ότι οι ίδιοι καταπιάνονται συχνά με επαγγέλματα χαμηλού κοινωνικού κύρους που απαιτούν χειρωνακτική εργασία, όπως είναι η κτηνοτροφία και οι γεωργική καλλιέργεια, τομείς που βιώνουν κάποια απαξίωση στις ημέρες μας, συνδράμει στην παράλληλη ανάπτυξη των τομέων που παράγουν προϊόντα και όχι υπηρεσίες (Αμανατίδης, 2008, Κουζής και συν., 2011).

Όπως υπογραμμίζουν οι Μουτζούρη και Γαζωνάς (2011), ο μεταναστευτικός πληθυσμός δεν θα πρέπει να νοείται αποκλειστικά και μόνο ως εργαζόμενος στην χώρα υποδοχής, αλλά είναι δόκιμο να λαμβάνεται υπόψη ως ενεργός συμμετέχων στην αγορά και καταναλωτής, που αυξάνει την αγοραστική κίνηση. Οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι η σχετική μείωση των μισθών που προκαλείται ως συνέπεια της αύξησης της προσφοράς εργατικών χεριών ενθαρρύνει την λήψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών στον εγχώριο πληθυσμό, που δεν επιθυμεί να συμβιβαστεί με μικρότερες αποδοχές (Μουτζούρη και Γαζωνάς, 2011). Οι Sarris και Zografakis (1999) έχουν μάλιστα αποδείξει κατά τις ερευνητικές εργασίες τους ότι η εισοδος των μεταναστών έχει συνδεθεί με την αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης κατά 0.9% στην ελληνική κοινωνία. Οι ίδιοι επισημαίνουν, ωστόσο, ότι η εθνική οικονομία ενός κράτους μπορεί να απολαύσει τα οφέλη της αύξησης του εργατικού δυναμικού και των θετικών επιπτώσεων της μετανάστευσης, μονάχα όταν η ίδια είναι ευέλικτη και έχει την δυνατότητα να αναπροσαρμόζεται στις νέες συνθήκες.

Μολονότι ένα βασικό επιχείρημα των πολιτικών προσωπικοτήτων που αντιμάχονται την εισροή μεταναστευτικής ανθρώπινης μάζας στον τόπο διαμονής τους είναι η αύξηση της δημοσίας δαπάνης για την κάλυψη των ασφαλιστικών και των εκπαιδευτικών αναγκών των μεταναστών και των οικογενειών τους, κάτι τέτοιο συχνά

δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Η παράτυπη μετανάστευση δεν επιτρέπει την συμμετοχή των λαθρομεταναστών στις κοινωνικές παροχές του κράτους, ενώ οι νόμιμοι μετανάστες συνεισφέρουν εξίσου με τον ντόπιο πληθυσμό στα κρατικά ταμεία. Στις περισσότερες περιπτώσεις, μάλιστα, όπως και οι ημεδαποί, έτσι και οι μετανάστες αποδίδουν μέσω της φορολόγησης μεγαλύτερο ποσό στο κράτος από εκείνο που πραγματικά χρειάζεται για την κάλυψη των δαπανών που αφορούν στην ασφάλιση και την εκπαίδευσή τους (Καραμανλή, 2009).

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο, ωστόσο, να αναφερθούμε στην παραοικονομία και την σχέση των δεικτών της με εκείνους της παράτυπης μετανάστευσης. Έχει ειπωθεί ότι στην Ελλάδα διακινούνται μέσω της παραοικονομίας και του παραεμπορίου τεράστια χρηματικά ποσά κάθε χρόνο, τα οποία αγγίζουν ακόμη και τα 43 δισεκατομμύρια ευρώ φθάνοντας έτσι το 24% του ετήσιου ΑΕΠ της χώρας. Αν, βεβαίως, το παραεμπόριο έχει συνδεθεί άρρηκτα με τις δραστηριότητες των παράτυπων μεταναστών, τούτο οφείλεται μάλλον στην αδυναμία τους να εργαστούν νόμιμα, ελλείψει άδειας διαμονής, παρά σε κάποιο ρατσιστικό στερεότυπο. Το κόστος που έχει το παραεμπόριο για την ευρυθμία της χώρας υποδοχής είναι τεράστιο και δεν αφορά αποκλειστικά στον οικονομικό της τομέα. Το έλλειμμα δικαιοσύνης και νομιμότητας στο οποίο βασίζεται τροφοδοτεί μια ανισότητα η οποία οδηγεί τον κοινωνικό ιστό σε αποσάθρωση και διακυβεύει την κοινωνική ειρήνη. Μέσω του παραεμπορίου δεν λαβώνεται μονάχα η εθνική οικονομία δια της φοροδιαφυγής, αλλά και η οικονομία των επιμέρους ιδιωτικών επιχειρήσεων που βλέπουν τα προϊόντα τους να αντιγράφονται και να διακινούνται ελεύθερα στην αγορά σε χαμηλότερες τιμές δίχως να τους αναγνωρίζεται η πνευματική ιδιοκτησία. Επιπλέον, οι επιχειρήσεις αυτές δεν λαμβάνουν τις σχετικές χρηματικές αποζημιώσεις για την αντιγραφή, την χρήση και την εμπορευματοποίηση των προϊόντων που φέρουν την επωνυμία τους. Υπό αυτή την έννοια, καθώς μιλάμε για παραεμπόριο, αναφερόμαστε σε ένα πλήθος προϊόντων που δεν ελέγχονται για την ασφάλειά τους, δεν αδειοδοτούνται για την διάθεσή τους στην αγορά και δεν φορολογούνται (Μουρίκη και συν., 2012). Εντούτοις, ο Ψημμένος σε άρθρο του επισημαίνει ότι ένας σημαντικός όγκος εργαζομένων ο οποίος δρα παραοικονομικά

πρέπει να αναζητηθεί στις μετανάστριες που απασχολούνται ως οικιακές βοηθοί στην Ελλάδα και κατά κανόνα ασκούν αδήλωτη εργασία (Ψημμένος, 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο. Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

2.1 Η μετανάστευση στην Ελλάδα

Για περισσότερες από οκτώ δεκαετίες, η Ελλάδα υπήρξε μία από τις κυριότερες χώρες «εξαγωγής» εργατικού δυναμικού και ως εκ τούτου τροφοδότησε σε μεγάλο βαθμό το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Αυστραλία, τον Καναδά, την Δυτική Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Όπως σημειώθηκε προηγουμένως, η πρώτη φάση του μεταναστευτικού ρεύματος σημειώνεται στις αρχές του 20ου αιώνα, όπου περισσότεροι από 400.000 Έλληνες μεταναστεύουν προς άλλες ηπείρους, κυρίως τις ΗΠΑ. Πράγματι, η υπερπόντια διάσταση της αποτελεί κυρίαρχο χαρακτηριστικό της μετανάστευσης των Ελλήνων. Βασικό της χαρακτηριστικό, είναι η υπερπόντια διάστασή της. Μεταπολεμικά, παρατηρείται η δεύτερη φάση του μεταναστευτικού ρεύματος από την Ελλάδα προς άλλα κράτη, κυρίως δε έπειτα από τα 1955, οπότε οι ελληνικοί πληθυσμοί τείνουν αναζητούν εργασία στις δυτικές, υπερπόντιες και ευρωπαϊκές χώρες (ΕΚΚΕ, 2005). Με τη σειρά της, η τρίτη φάση της μετανάστευσης σημειώνεται στις αρχές της δεκαετίας του 1970, όταν το μεταναστευτικό ζήτημα στην Ελλάδα παύει να αφορά αποκλειστικά ομάδες Ελλήνων που αποδημούν, αλλά αναφέρεται πλέον και στη μεταναστευτική κίνηση προς τη χώρα. Πράγματι, στα χρόνια αυτά, η Ελλάδα όχι μόνο εξάγει, αλλά και «εισάγει» εργατικό δυναμικό (Μουσουρού, 2003). Η αλλαγή αυτή ήταν απότοκο της εντεινόμενης παλιννόστησης, δηλαδή της μαζικής επιστροφής Ελλήνων μεταναστών στα πατρία εδάφη, ιδιαίτερα εκείνων που ζούσαν στη Γερμανία (Καβουνίδης, 2002). Παράλληλα, την εποχή εκείνη καταφθάνουν στη χώρα μετανάστες με προέλευση από διάφορα ευρωπαϊκά κράτη, καθώς και από την Ασία, κυρίως από το Πακιστάν, τις

Φιλιππίνες, την Αίγυπτο και την ευρύτερη Αφρική, (Cavounidis, 2004). Έτσι, ήδη από τη δεκαετία του 1980, η Ελλάδα αποτελεί την κατεξοχήν ευρωπαϊκή χώρα υποδοχής μεταναστών.

Αναλυτικότερα, από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, με την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, το φαινόμενο της μετανάστευσης αναβιώνει σε τόση ένταση που είναι αμφίβολο αν είχε ξαναγνωρίζεται η Ελλάδα στο παρελθόν. Πράγματι, η πτώση των σοσιαλιστικών καθεστώτων της ανατολικής Ευρώπης δημιούργησε ένα πολυπληθές κύμα μετανάστευσης, που μεταξύ άλλων επιλέγει ως προορισμό την χώρα μας ελπίζοντας σε μια καλύτερη τύχη. Η αδιάκοπη διάβαση των συνόρων με την λαθραία είσοδο χιλιάδων μεταναστών ετησίως κυρίως από τις χώρες της Μέσης Ανατολής φέρνει στο φως έναν νέο πολιτικό-κοινωνικό προβληματισμό, γνωστό ως το «ελληνικό μεταναστευτικό ζήτημα». Η εν λόγω παράτυπη εισχώρηση στην Ελλάδα συνεχίζεται συστηματικά μέχρι τις μέρες μας, χωρίς ωστόσο να έχει εφαρμοστεί αποτελεσματικά κάποια από τις επιλυτικές προτάσεις. Κάπως έτσι, από το 1990 κι εξής, η Ελλάδα μετατράπηκε από χώρα αποστολής μεταναστών σε υποδοχέα. Εντούτοις, οι νέες συνθήκες βρήκαν την χώρα απροετοίμαστη στο πεδίο της νομοθεσίας και των υποδομών (Ρομπόλης, 2007, ΥΠΕΚΑΠ, 2011).

Βέβαια, η πρώτη υποδοχή αλλοδαπών πληθυσμών στην ελληνική επικράτεια αρχίζει ουσιαστικά ήδη από το 1923 με τη Συνθήκη της Λωζάνης και την ανταλλαγή των πληθυσμών που προέκυψε μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, γεγονός το οποίο, όμως, συχνά παραγνωρίζεται και δεν συμπεριλαμβάνεται από μια μεγάλη πλειοψηφία ερευνητών και ιστορικών στα μεταναστευτικά κύματα που εισήλθαν στη χώρα λόγω της θεωρούμενης ως κοινής καταγωγής των ελληνόφωνων πληθυσμών της Μικράς Ασίας. Έτσι, η Ελλάδα είχε κατ' ουσίαν αποτελέσει χώρα υποδοχής ήδη από το 1923 και όχι από το 1970 όπως χαρακτηρίζεται από τους περισσότερους επιστήμονες ως χρονολογία καθοριστική της μεταβολής της χώρας από χώρα αποστολής μεταναστών σε χώρα υποδοχής (ΚΕΜΟ, 2004).

Το ακόλουθο πολυπληθές μεταναστευτικό ρεύμα, που εμφανίζεται ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, χαρακτηρίστηκε από την πολλαπλότητα και την

ετερογένεια των εθνικοτήτων που συρρέουν στη Νότια Ευρώπη, τη διαφοροποίηση της γεωγραφικής και κοινωνικής προέλευσης των μεταναστών, τη συσχέτιση της μετανάστευσης με την υψηλή ανεργία και την υποαπασχόληση των μεταναστών στις χώρες υποδοχής. Με βάση τα παραπάνω, αξίζει να επισημανθεί ότι το εν λόγω μεταναστευτικό ρεύμα, λοιπόν, το οποίο εμφανίζεται στην Ελλάδα από τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο κι έπειτα εντάσσεται στην «σύγχρονη, νεωτερική, εξωτερική μετανάστευση» (Κοντιάδης και Παπαθεοδώρου, 2007).

Ειδικότερα, τα βασικά χαρακτηριστικά του μαζικού μεταναστευτικού κύματος που εμφανίστηκε στην Ελλάδα κυρίως κατά τα τέλη της δεκαετίας του '90, διακρίνονται παρακάτω από την απογραφή του 2001.

Πίνακας 2.1. Όγκος του νομότυπου μεταναστευτικού ρεύματος στην Ελλάδα, 2001

762.191 μετανάστες
415.552 άνδρες
346.639 γυναίκες
80% σε αναπαραγωγική ηλικία
16,7% σε ηλικία από 0 έως 14 ετών
3,5% σε ηλικία άνω των 65 ετών
48% διαμένουν στην Αττική
13,1% διαμένουν στην Κεντρική Μακεδονία
6,7% διαμένουν στην Κρήτη

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2001

Η συγκεκριμένη απογραφή, είναι η πρώτη που παρέχει στοιχεία για τη μετανάστευση στη χώρα σε εθνικό επίπεδο και σε σχέση με το γενικό πληθυσμό (Χριστόπουλος, 2004). Ωστόσο, η σχετική βιβλιογραφία επισημαίνει ότι τα στοιχεία της απογραφής ενδεχομένως να είναι ελλιπή, δεδομένου του γεγονότος ότι η απογραφή αφορά αποκλειστικά τους νόμιμους μετανάστες. Σε κάθε περίπτωση, βάσει των παραπάνω δεδομένων, εκτιμάται ότι οι νόμιμοι μετανάστες στις αρχές του 21^{ου} αιώνα έφθαναν περίπου τις 800.000 στον ελληνικό χώρο, αντιπροσωπεύοντας έτσι το 7,27% του γενικού πληθυσμού (Κάτσικας και Πολίτου, 2005). Μολαταύτα, ο αριθμός αυτός

θεωρείται μικρότερος από τον πραγματικό, ο οποίος υπολογίζεται ότι αγγίζει ή και ξεπερνά το ένα εκατομμύριο (ΙΜΕΠΟ, 2007). Από το συνολικό αυτό ποσοστό, μόνο 50.000 μετανάστες προέρχονται από άλλα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία εξ αυτών καταφθάνει στην Ελλάδα από τρίτες χώρες (Glytsos, 2005).

Γενικότερα, υπολογίζεται ότι η πλειοψηφία των μεταναστών στην Ελλάδα προέρχεται από χώρες των Βαλκανίων, ενώ παρατηρείται κάποια υπερεκπροσώπηση του αλβανικού φύλου με τους μετανάστες αλβανικής καταγωγής να αποτελούν το 57,4% του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα (Cavounidis, 2004). Ακολουθούν κατά πλήθος οι πολίτες των διαφόρων χωρών της Βαλκανικής και της Ανατολικής Ευρώπης. Επιπρόσθετα, όσον αφορά το φύλο των μεταναστών, οι άντρες αντιπροσωπεύουν το 54,5%, ενώ οι γυναίκες το 45,5% επί του συνόλου των μεταναστών στη χώρα (Ρομπόλης, 2005).

Όπως καταδεικνύουν τα σχετικά ερευνητικά δεδομένα, παραδοσιακά ως ο σημαντικότερος λόγος εγκατάστασης στη χώρα αναφέρεται η εργασία, αλλά και η οικογενειακή επανένωση, ο επαναπατρισμός και οι σπουδές (ΕΚΚΕ, 2005). Η εργασία, ως κύριος λόγος μετακίνησης, ισχύει κυρίως για τους μετανάστες από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, το Ιράν, ενώ οι μετανάστες αλβανικής καταγωγής και οι πολίτες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης είναι εκείνοι που αναφέρουν τη μεγαλύτερη ποικιλία αιτιών και κινήτρων μετανάστευσης.

Με δεδομένη την ισχύ οικονομικών και εργασιακών κινήτρων μετανάστευσης, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι κατά οι μετανάστες στην Ελλάδα ανήκουν στις λεγόμενες «παραγωγικές ηλικίες». Πράγματι, οι απασχολούμενοι εργαζόμενοι μετανάστες ανέρχονται τουλάχιστον στους 392.000 και αποτελούν περίπου το 10% των εργαζομένων του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Όσον αφορά την κατανομή του φύλου, φαίνεται ότι 69% του εργαζόμενου μεταναστευτικού πληθυσμού αποτελείται από άντρες και το 31% από γυναίκες. Παραδοσιακά, οι κλάδοι στους οποίους απασχολούνται είναι κυρίως οι κατασκευές και οι υπηρεσίες και ακολουθούν η γεωργία, το εμπόριο, τα ξενοδοχεία ή τα εστιατόρια. Ωστόσο, σημαντική διαφοροποίηση παρατηρείται ανάμεσα

στην εργασιακή απασχόληση των δυο φύλων. Με τις γυναίκες μετανάστριες να εργάζονται πρωτεύοντως σε υπηρεσίες και κατά δεύτερο λόγο στο εμπόριο, ενώ οι άντρες απασχολούνται κυρίως στον κλάδο των κατασκευών και έπειτα στις υπηρεσίες. Ακόμη, το 89% των απασχολούμενων μεταναστών δηλώνουν μισθωτοί, ενώ ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις που καταγράφονται ως αυτοαπασχολούμενοι ή εργοδότες (ΕΚΚΕ, 2005).

Αν και το πρώτο μαζικό κύμα μεταναστών προς την Ελλάδα αποδίδεται σε οικονομικούς λόγους και συνδέεται στενά με τη φτωχοποίηση που υπέστησαν οι χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης μετά τη διάλυσή της, το τοπίο δεν φαίνεται να έχει αλλάξει σημαντικά από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Τουναντίον, αξίζει να σημειωθεί ότι από το 2000 έως σήμερα, τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί καταδεικνύουν τη σημαντική αύξηση του αριθμού νόμιμης και παράτυπης μετανάστευσης στην χώρα έτσι ώστε γίνεται πλέον λόγος για την Ελλάδα ως «ευρωπαϊκή πύλη μεταναστών». Από την άλλη μεριά, η ευρωπαϊκή νομοθεσία, που προβλέπει ότι ο παράτυπος μετανάστης πρέπει κατ' αρχάς να οδηγείται πίσω στην χώρα από την οποία εισήλθε στον τόπο, οπού συνελήφθη, συνεπάγεται τον συνωστισμό μιας τεράστιας μάζας ανθρώπων που χρησιμοποιούν ετησίως την Ελλάδα ως «διαβατική χώρα» (Διεθνής Αμνηστία, 2013, ΕΚΚΕ, 2005, ΙΜΕΠΟ, 2007, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, 2006).

Επιπρόσθετα, η ελληνική οικονομική ύφεση δεν φαίνεται να έχει μειώσει την εισροή μεταναστών. Τούτο, διότι κατά κανόνα οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί δεν σκοπεύουν να εγκατασταθούν μόνιμα στην Ελλάδα, αλλά επιδιώκουν είτε να την διαβούν για να φθάσουν στον τελικό τους γεωγραφικό προορισμό, είτε να εργαστούν στο εσωτερικό της για περιορισμένο χρονικό διάστημα έως ότου να κατορθώσουν να εξασφαλίσουν τον τρόπο μετάβασης στην χώρα του τελικού τους προορισμού. Ειδικότερα, η υπερβολική συγκέντρωση μεταναστών στην ελληνική επικράτεια δεν είναι παρά η συνέπεια του ευρωπαϊκού κανονισμού 343/2003 με την ονομασία «Λουβλίνο II» κατά τον οποίο ένας μετανάστης μπορεί να αιτηθεί ασύλου μόνο στην πρώτη ευρωπαϊκή χώρα στην οποία εισήλθε. Δεδομένης, λοιπόν, της γεωγραφικής της θέσης ως πύλης προς την Ευρώπη, η Ελλάδα συγκεντρώνει υψηλότερο ποσοστό μεταναστών από κάθε άλλη

χώρα της Ευρώπης και αντίστοιχο αριθμό μεταναστών με την γειτονική Ιταλία (Διεθνής Αμνηστία, 2013, ΕΚΚΕ, 2005, Μουτζούρη και Γαζωνάς, 2011).

Σήμερα, η ανεπαρκής εφαρμογή της νομοθεσίας και η υπερβολικά διευρυμένη χρήση του ασύλου στην Ελλάδα έχει δώσει σημαντική ώθηση στην προβληματική του μεταναστευτικού ζητήματος. Μάλιστα, το γεγονός της έξαρσης της λαθρομετανάστευσης, του ανεπαρκούς συστήματος ένταξης και της ανεργίας τονώνουν ολοένα τις ποικίλες εκφάνσεις του ρατσισμού και της προκατάληψης στο εσωτερικό της χώρας.

Αν και η οικονομική κρίση χρέους της Ελλάδας θα έπρεπε να αποθαρρύνει την μετανάστευση και την εγκατάσταση σ' αυτή, όπως προαναφέρθηκε, το κύμα μετανάστευσης έχει διογκωθεί τα τελευταία χρόνια. Το φαινόμενο έχουν συνδράμει κατά πολύ οι τελευταίες πολιτικές εξελίξεις στην Αίγυπτο και την Λιβύη, οι οποίες έχουν οδηγήσει στα νοτιοανατολικά σύνορα της χώρας πολλούς πρόσφυγες αιτούντες ασύλου. Κατά συνέπεια, το κύμα μετανάστευσης προς την Ελλάδα παρουσιάζεται να κορυφώνεται κατά τις αρχές του 2011 με την Frontex να ισχυρίζεται ότι περίπου 113.000 μετανάστες διέβησαν τα σύνορα της Ελλάδας είτε για να κατοικήσουν μόνιμα σε αυτήν, είτε για να την διασχίσουν έχοντας αλλότριο προορισμό. Στις μέρες μας ο αριθμός αυτός φαίνεται, ωστόσο, να έχει αυξηθεί δραματικά εξαιτίας των τραγικών πολεμικών εξελίξεων στη Μέση Ανατολή και τις συγκρούσεις στην Αφρική. Υπολογίζεται ότι μόνο κατά το πρώτο εξάμηνο του 2015 περίπου 430.000 πρόσφυγες και μετανάστες διέβησαν τα ελληνικά σύνορα προκειμένου να εγκατασταθούν στην Ευρώπη (ΔΟΜ, 2015).

Ένα κεντρικό θέμα της σύγχρονης Ελλάδας αναφορικά με την διαχείριση του μεταναστευτικού ρεύματος προς το εσωτερικό της χώρας παραμένει η αδυναμία εργασιακής τους απασχόλησης και ο ελλιπής συντονισμός της ένταξής τους στο καινούργιο περιβάλλον υποδοχής. Η οργάνωση της εκπαίδευσής τους παραμένει ασαφής και συχνά αντιφατική, ώστε οι ενδεδειγμένες προσπάθειες ενσωμάτωσης αναχαιτίζονται από την προχειρότητα, την ασάφεια και την έλλειψη αντικειμενικότητας. Ακόμη και τα δικαιώματα της δεύτερης γενιάς μεταναστών παραμένουν σε ποικίλους τομείς μετέωρα,

ενώ το εργασιακό καθεστώς ευνοεί την αδήλωτη εργασία (ΥΠΕΚΑΠ, 2011, Ψημμένος, 2010).

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφής η απουσία επιμελούς οργάνωσης του συστήματος διαχείρισης του μεταναστευτικού φαινομένου από την ευρωπαϊκή πολιτική πόσω μάλλον από την Ελλάδα, η οποία αποτελεί βασική δίοδο των διαφόρων ταξιδιωτών του κόσμου που επιδιώκουν την μετεγκατάσταση σε αλλότριο τόπο.

Πιο αναλυτικά, οι συχνότεροι λόγοι της εισροής των μεταναστών στην Ελλάδα είναι:

- Η γεωγραφική θέση της χώρας
- Η πτώση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη
- Ο πόλεμος στην πρώην Γιουγκοσλαβία
- Η εθνικιστική αφύπνιση στα Βαλκάνια
- Η ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το γεγονός ότι ήταν η μοναδική που ήταν μέλος της στη βαλκανική χερσόνησο (Δαμανάκης, 1997, Μαρβάκης, 2001).

Εξίσου σημαντικός παράγοντας αποτελεί η γεινίαση της χώρας μας συγκεκριμένα με την Αλβανία, και δεν αποτελεί στοιχείο μόνο η γεωγραφική θέση αλλά και οι ιστορικοί δεσμοί και η θρησκεία, αλλά και το αίσθημα της πολιτιστικής συγγένειας. Το τελευταίο στοιχείο, η πολιτιστική συγγένεια που επικαλούνται ορισμένοι είναι πολύ σημαντικό διότι ενδόμυχα ερμηνεύει την προθυμία, τη δεκτικότητα αυτών να προσαρμόζονται στην ελληνική πολιτισμική πραγματικότητα. Μια κατάλληλη πολιτική ορμώμενη από την αντίληψη αυτή των Αλβανών, θα μπορούσε να μειώσει αισθητά τις εντάσεις μεταξύ των δυο λαών και ιδίως με τη δεύτερη γενιά (Κοντής και Ζωγραφάκης, 2009, Πάτρα, 2010).

Η Ελλάδα, εκτός από χώρα υποδοχής μεταναστών νόμιμων ή παράνομων, είναι και μια χώρα τουριστική. Με το πρόσχημα αυτό ευνοείται και η λαθροδιακίνηση. Μη

ξεχνάμε πως η πλειονότητα των μεταναστών, κυρίως των παράνομων δεν εισήλθε παράνομα στη χώρα, αλλά νόμιμα με την προβλεπόμενη τουριστική βίζα, και αφού δεν αποχώρησαν με το πέρας της καταληκτικής ημερομηνίας «ονομάστηκαν» παράνομα διαμένοντες στη χώρα.

Τέλος, που παράλληλα αποτελεί και τη απαρχή όλου του μεταναστευτικού κινήματος, τη χώρα μας τη χρησιμοποιούν ως «αίθουσα αναμονής», μέχρι ότου ανακαλύψουν μια καλύτερη ευκαιρία σε κάποια άλλη χώρα και προωθηθούν προς εκείνη (Καραμανλή, 2008, Κουζής και συν., 2011).

2.2 Η μετανάστευση στην Ευρώπη

Η διασφάλιση της ειρήνης και της δημοκρατίας στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει οδηγήσει πλήθος μεταναστών στην επιλογή των ευρωπαϊκών κρατών για την εγκατάσταση, τη φοίτηση και την απασχόλησή τους. Πολύ περισσότερο, η μετανάστευση στην Ευρώπη αποτελεί στοιχεί της καθημερινής ζωής. Οι μετανάστες αποτελούν ένα ζωτικό στοιχείο του οικονομικού και πολιτισμικού ιστού των ευρωπαϊκών κρατών, ενώ δραστηριοποιούνται σε όλες τις βαθμίδες της αγοράς εργασίας καλύπτοντας κενά, που οι ημεδαποί δεν είναι σε θέση να καλύψουν.

Αναλυτικότερα, σε έρευνες του 2007 διαπιστώθηκε ότι στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης διέμεναν περίπου 18,5 εκατομμύρια μετανάστες υπήκοοι τρίτων χωρών, αντιπροσωπεύοντας έτσι το 4% του συνολικού πληθυσμού. Επιπλέον, εκτιμάται ότι περίπου 9 εκατομμύρια πολίτες των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ζουν σε κάποιο άλλο κράτος της ένωσης εκτός της χώρας προέλευσής τους (Διεθνής Αμνηστία, 2013, Μουρίκη και συν., 2012, Μουσούρου, 1991, Οικονόμου, 2010).

Αναφορικά με το πλήθος των παράτυπων μεταναστών, κάθε στοιχείο παρέχεται με επιφύλαξη ελλείψει επίσημων στοιχείων. Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, εκτιμάται ότι στα ευρωπαϊκά κράτη ζουν τουλάχιστον 4,5 εκατομμύρια παράτυπων μεταναστών, ενώ περίπου 500.000 εξ αυτών συλλαμβάνονται κάθε έτος και απελαύνονται. Αντιθέτως, οι

αιτούντες άσυλο είναι πολύ λιγότεροι σε πλήθος με τον αριθμό τους να φθάνει περίπου τις 200.000 ετησίως (Βαρβιτσιώτης και Καμπούρογλου, 2006).

Γενικά, πάντως οι μεταναστευτικές ροές προς την Ευρώπη αντιμετωπίστηκαν εξαρχής με θετική διάθεση, διότι αναγνωρίστηκε άμεσα η συνεισφορά των μεταναστών εργατών στην οικονομική και παραγωγική ανάπτυξη των χωρών υποδοχής. Εξάλλου, δεν θα πρέπει να παραγνωριστεί το γεγονός ότι ένας από τους θεμελιώδεις στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη σύστασή της ήταν και η δημιουργία και η διασφάλιση μιας ενιαίας αγοράς για την ελεύθερη διακίνηση των αγαθών δίχως τον περιορισμό εσωτερικών συνόρων των κρατών- μελών της. Η δομή αυτή της σκέψης θα έπρεπε τώρα να εκφραστεί και να επιδιωχτεί με τη κατάλληλη ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική. Ωστόσο, η αλόγιστη εισροή μεταναστών οδήγησε στην αδυναμία εξεύρεσης άμεσης λύσης για την επαγγελματική τους ένταξη σε διεθνές επίπεδο. Η νέα αυτή κατάσταση οδήγησε σύντομα στην υπογραφή της συνθήκης Schengen (Σένγκεν) για την επιβολή αυστηρότερου ελέγχου των εξωτερικών συνόρων (Ευαγγέλου, 2008, Καψάλης, 2007, Κοντής, 2002).

Σήμερα, η μεταναστευτική πολιτική για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαμορφώνεται από τα κράτη-μέλη σ' ένα κοινό και περίπλοκο πλαίσιο. Αξίζει εν προκειμένω να σημειωθεί ότι «πολιτική» ως όρος συνεπάγεται αυτομάτως μια σειρά από δικαιώματα και υποχρεώσεις στους υπηκόους του κράτους, δηλαδή τους πολίτες που διαμένουν εντός της χώρας που την ασκεί, καθώς και στους πολίτες που διαμένουν εκτός, και συγκεκριμένα εντός και εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι υπήκοοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης απολαμβάνουν πληθώρα δικαιωμάτων εν συγκρίσει με τους μετανάστες, δικαιώματα που αποκτήθηκαν και ορίστηκαν ρητά μέσω της Συνθήκης της Λισαβόνας. Εντούτοις, ο μετανάστης ο οποίος θέλει να μετακινηθεί εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και δεν αποτελεί υπήκοο αυτής χαρακτηρίζεται ως «*πολίτης-υπήκοος τρίτης χώρας*». Η διάκριση αυτή είναι μείζονος σημασίας, αφού επιφέρει μεταξύ άλλων ελευθερίες ή περιορισμούς στη μετακίνηση, την εργασία ή και τη διαμονή αντίστοιχα μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ζάχος, 2013, Ρομπόλης, 2007, Χλέτσος και συν., 2005).

Σε αδρές γραμμές, η γενική αντιμετώπιση της μετανάστευσης στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης θεωρείται θετική. Τούτο διότι οι εργοδότες των εκάστοτε χωρών βλέπουν τα έσοδα τους να αυξάνουν εξαιτίας της φθηνής εργασίας που προσφέρουν οι μετανάστες. Με τη σειρά της η ύπαρξη φθηνού κι ευέλικτου εργατικού δυναμικού προσελκύει νέες επενδύσεις, ώστε εν συνεχεία αυξάνεται και η προσφορά εργασίας, με τη ταυτόχρονη μείωση της ανεργίας. Σε γενικότερη μορφή αυξάνεται η ζήτηση της οικονομίας με τη δαπάνη χρημάτων από τους καταναλωτές οι οποίοι με τη σειρά τους δημιουργούν νέες ευκαιρίες με υψηλότερους μισθούς (Γρώπα, 2011).

2.3 Το πολυσχιδές φαινόμενο της λαθρομετανάστευσης

Ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η Ευρώπη και ιδιαίτερα η Ελλάδα είναι εκείνο της λαθρομετανάστευσης. Σύμφωνα με διάφορες εκτιμήσεις, ο αριθμός των παράτυπων μεταναστών στην Ευρώπη φθάνει τα 4,5 εκατομμύρια, ενώ στην Ελλάδα αγγίζει περίπου 1,5 εκατομμύριο παράτυποι μετανάστες, όταν ο πληθυσμός της χώρας ανέρχεται σε περίπου 11 εκατομμύρια (Αμανατίδης, 2008, Διεθνής Αμνηστία, 2013)

Η παράνομη μετανάστευση ή «λαθρομετανάστευση» αναφέρεται σε αλλοδαπά άτομα τα οποία είτε εισήλθαν στη χώρα υποδοχής εξαρχής χωρίς νόμιμα ταξιδιωτικά έγγραφα, είτε εισήλθαν νόμιμα μεν, υπό κάποια ιδιότητα, αλλά στη συνέχεια παραμένουν παράνομα στη χώρα παρατείνοντας την παραμονή τους πέραν της διάρκειας για την οποία είχαν αδιοδοτηθεί. Κατά κανόνα, η λαθρομετανάστευση εμφανίζεται σε χώρες υποδοχής, οι οποίες έχουν εξαντλήσει τις δυνατότητες τους να δεχθούν νόμιμους μετανάστες (Αμανατίδης, 2008, Τσαούσης, 1991).

Στις αρνητικές συνέπειες του φαινομένου συγκαταλέγονται η αυξημένη εγκληματικότητα των παράτυπων μεταναστών, προκειμένου να εξασφαλίσουν τα μέσα για τον βιοπορισμό τους, η δημιουργία γκέτο σε περιοχές που γίνονται απροσπέλαστες, ακόμα δε και εστίες μόλυνσεων και ασθενειών ελλείψει πρόσβασης στις παροχές υγείας

και πρόνοιας, η δημιουργία κυκλωμάτων παραεμπορίου, καθώς και η περιστασιακή και ανασφάλιστη απασχόλησή τους (Αμίτσης και Λαζαρίδης, 2011, Μακρυδημήτρης, 2002, Μουσούρου, 1991).

Σε γενικές γραμμές, δύο αναφέρονται ως τα σημαντικότερα αίτια της λαθρομετανάστευσης. Αρχικά, βασική αιτία για την παράτυπη μετανάστευση αποτελεί η διαπίστωση της μεγάλης διαφοράς του βιοτικού επιπέδου ανάμεσα στις χώρες της Αφρικής και της Ασίας, από όπου προέρχονται οι περισσότεροι παράτυποι μετανάστες, σε σχέση με τις χώρες της Ευρώπης όπου κατευθύνονται. Δευτερευόντως, σημαντική αιτία αποτελεί η γενικευμένη πολιτική αστάθεια ορισμένων κρατών, τα αυταρχικά καθεστώτα, οι εσωτερικές έριδες και οι ένοπλες συγκρούσεις που επικρατούν σε πολλές χώρες των δύο ηπείρων που αναφέρθηκαν παραπάνω. Οι περιστάσεις αυτές ωθούν αναγκαστικά πολυπληθείς ομάδες ανθρώπων να μετακινηθούν προς την ευρωπαϊκή επικράτεια προκειμένου να αποφύγουν τις αρνητικές συνέπειες των πολιτικών και οικονομικών συνθηκών των χωρών προέλευσης και να αναζητήσουν μια καλύτερη τύχη (Μουρίκη και συν., 2012).

Η Ελλάδα λόγω της ιδιαίτερης γεωγραφικής της θέσης, καθώς ο ηπειρωτικός και ο θαλάσσιος χώρος της γεφυρώνει ουσιαστικά την Ευρώπη με την Ασία και την Αφρική, δέχεται εξαιρετικά μεγάλο αριθμό παράτυπων μεταναστών, οι περισσότεροι εκ των οποίων έχουν ως τελικό προορισμό άλλα ευρωπαϊκά κράτη για να φθάσουν στα οποία χρειάζεται να διέλθουν από την Ελλάδα. Ωστόσο, λόγω του σχετικού Ευρωπαϊκού Κανονισμού 343/03, γνωστού ως «Δουβλίνο II», η Ελλάδα είναι υποχρεωμένη να αντιμετωπίσει το σύνολο των παράτυπων μεταναστών που εισέρχονται στην εδαφική της επικράτεια, ανεξάρτητα από τον τελικό προορισμό τους (Πάτρα, 2010, Schnapper, 2008).

2.4 Η γεωγραφική κατανομή των μεταναστών στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχονται η εγκατάσταση του μεταναστευτικού φαίνεται στις αστικές περιοχές με ποσοστό 78,8%, ενώ το υπόλοιπο 21,2% εγκαθίσταται

σε αγροτικές περιοχές. Η πρωτεύουσα και τα νησιά στη συνέχεια παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά εγκατάστασης μεταναστών και συγκεκριμένα μεγαλύτερα από εκείνα που φαίνονται στο σύνολο της επικράτειας. Στην αντίθετη πλευρά, στην ηπειρωτική χώρα παρατηρείται ποσοστό, σημαντικά χαμηλότερο από εκείνο της επικράτειας (ΔΟΜ, 2015).

Η απογραφή του 2011 (ΕΛΣΤΑΤ) μας παρέχει τον ακριβή αριθμό εγκατασταθέντων ατόμων στη χώρα. Σύμφωνα με αυτή προκύπτει πως το σύνολο των εγκατασταθέντων στη χώρα μας ένα έτος πριν την απογραφή ανήλθε σε 79.554 άτομα(43.341 άρρενες και 36.213 θήλειες) από τους οποίους το 33.751 (ποσοστό 42,4 %)είχαν ελληνική υπηκοότητα και οι 45.803 (ποσοστό 57,6%) άλλη. Το μεγαλύτερο ποσοστό, 36,7% των εγκατασταθέντων κατά το συγκεκριμένο έτος με ελληνική υπηκοότητα δήλωσε ως λόγο εγκατάστασης τον επαναπατρισμό/ παλιννόστηση ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό, 39.9% εκείνων με ξένη υπηκοότητα, δήλωσε ότι εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα για εργασία.

Παράλληλα, από τη μελέτη προκύπτει ότι από τους 18.264, με ξένη υπηκοότητα, που δήλωσαν ότι εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα για εργασία, οι 10.825 (ποσοστό 56,3%) δήλωσαν ότι ήταν εργαζόμενοι κατά την εβδομάδα πριν την ημερομηνία αναφοράς της απογραφής (3-9/5/2011), ενώ οι 4.852(ποσοστό 26,6%)δήλωσαν ότι ζητούσαν εργασία και οι 3.127(ποσοστό 17,1%) ήταν οικονομικά μη άνεργοι.

Στους Πίνακες 2.1 και 2.2 που ακολουθούν εμφανίζεται η κατανομή των εγκατασταθέντων στην Ελλάδα, κατά το τελευταίο έτος πριν την απογραφή, σύμφωνα με την υπηκοότητα τους (ελληνική- ξένη) και κατά ομάδες ηλικιών.

Από τον Πίνακα 2.1 προκύπτει ότι στην πλειοψηφία τους οι μετανάστες που εγκαθίστανται στην Ελλάδα προέρχονται από χώρες της Ευρώπης και δευτερευόντως από περιοχές της Ασίας και της Αφρικής.

Πίνακας 2.2 Κατανομή μεταναστών σε αστικές και αγροτικές περιοχές της Ελλάδας

Αστικότητα τόπου διαμονής/ ομάδες ηλικιών	Σύνολο	Χώρες προέλευσης						
		Χώρες ΕΕ	Λοιπή Ευρώπη	Αφρική	Καραϊβική, Νότια ή Κεντρική Αμερική	Βόρεια Αμερική	Ασία	Ωκεανία
Σύνολο Ελλάδος	79.554	42.992	13.780	4.159	365	4.926	12.017	1.315
0_9	7.914	3.300	2.710	189	44	271	1.337	63
10_19	7.456	3.546	1.768	270	24	229	1.578	41
20_29	24.000	12.219	4.349	1.670	95	828	4.721	118
30_39	14.426	7.802	2.079	999	87	723	2.592	144
40_49	8.184	4.838	1.146	518	30	542	985	125
50_59	6.275	4.017	714	305	35	554	499	151
60_69	6.692	4.651	642	119	24	772	187	297
70 και άνω	4.607	2.619	372	89	26	1.007	118	376
Αστικές περιοχές	55.742	29.386	8.405	3.494	311	3.128	10.306	712
0_9	5.607	2.256	1.620	174	40	206	1.261	50
10_19	5.519	2.694	1.003	242	22	178	1.347	33
20_29	18.908	9.984	2.706	1.427	86	642	3.974	89
30_39	10.617	5.643	1.268	817	79	530	2.181	99
40_49	5.460	3.065	661	408	24	362	864	76
50_59	3.681	2.202	433	250	25	273	423	75
60_69	3.413	2.140	449	106	20	405	157	136
70 και άνω	2.537	1.402	265	70	15	532	99	154
Αγροτικές περιοχές	23.812	13.606	5.375	665	54	1.798	1.711	603
0_9	2.307	1.044	1.090	15	4	65	76	13
10_19	1.937	852	765	28	2	51	231	8
20_29	5.092	2.235	1.643	243	9	186	747	29
30_39	3.809	2.159	811	182	8	193	411	45
40_49	2.724	1.773	485	110	6	180	121	49
50_59	2.594	1.815	281	55	10	281	76	76
60_69	3.279	2.511	193	13	4	367	30	161
70 και άνω	2.070	1.217	107	19	11	475	19	222

Σημείωση: Στους εγκατασταθέντες περιλαμβάνονται τα άτομα τόσο με ελληνική όσο και με ξένη, αδιευκρίνιστη ή χωρίς υπηκοότητα.

ανάλογα με την καταγωγή τους

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στον Πίνακα 2.2 αξιόλογη παρουσιάζεται η διαφορά σε εκείνους που εισήλθαν στη χώρα για εργασία με ξένη υπηκοότητα για εργασία με ποσοστό 39,9%, το οποίο αναδεικνύει και την αλόγιστη σε ορισμένες περιπτώσεις εισροή μεταναστών.

Πίνακας 2.3. Εγκατασταθέντες στην Ελλάδα, κατά το τελευταίο έτος πριν την

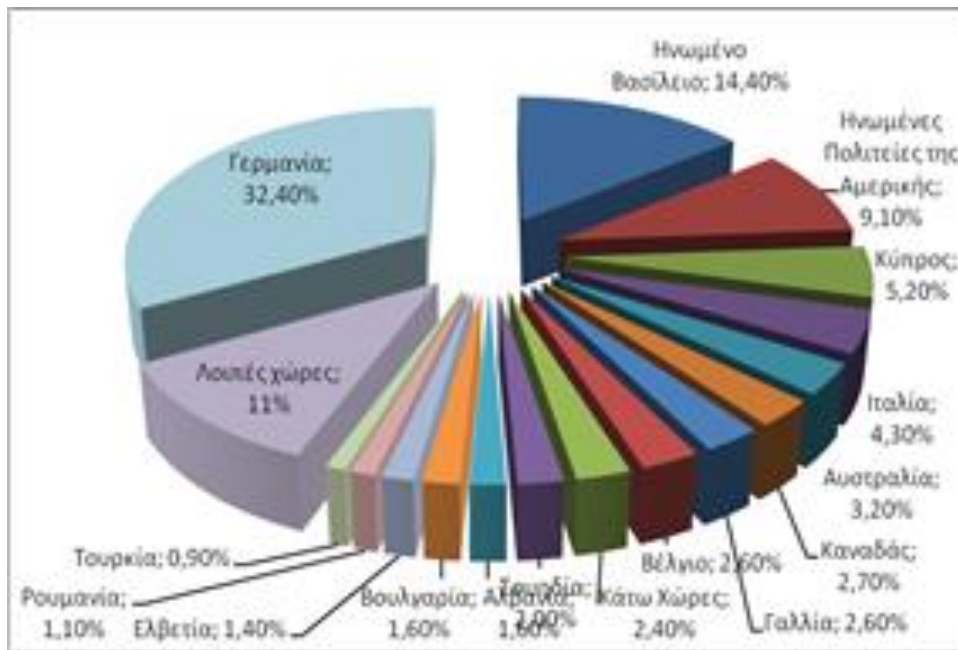
Ομάδες ηλικιών	Υπηκοότητα ξένης χώρας ⁽¹⁾															Σύνολο
	Σύνολο	Λόγος εγκατάστασης στην Ελλάδα														
		Εργασία	%	Επανάμιση οικογένειας	%	Σπουδές	%	Αναζήτηση ασύλου	%	Πρόσφυγας	%	Άλλος λόγος	%	Δε δήλωσαν	%	
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	45.803	18.264	39,9	7.814	17,1	2.231	4,9	2.385	5,2	944	2,1	3.408	7,4	10.757	23,5	100,0
0- 9	5.660	0	0,0	2.117	37,4	14	0,2	532	9,4	90	1,6	326	5,8	2.581	45,6	100,0
10-19	5.431	1.311	24,1	1.474	27,1	807	14,9	458	8,4	151	2,8	228	4,2	1.002	18,4	100,0
20-29	15.264	7.279	47,7	1.781	11,7	1.299	8,5	807	5,3	409	2,7	633	4,1	3.056	20,0	100,0
30-39	8.597	4.779	55,6	858	10,0	88	1,0	399	4,6	169	2,0	458	5,3	1.846	21,5	100,0
40-49	4.709	2.940	62,4	441	9,4	23	0,5	128	2,7	64	1,4	306	6,5	807	17,1	100,0
50-59	3.158	1.554	49,2	347	11,0	0	0,0	42	1,3	33	1,0	497	15,7	685	21,7	100,0
60-69	2.017	391	19,4	376	18,6	0	0,0	15	0,7	11	0,5	645	32,0	579	28,7	100,0
70+	967	10	1,0	420	43,4	0	0,0	4	0,4	17	1,8	315	32,6	201	20,8	100,0

⁽¹⁾ Περιλαμβάνονται και τα άτομα με αδιευκρίνιστη και χωρίς υπηκοότητα

Απογραφή, με ξένη υπηκοότητα, κατά ομάδες ηλικιών και λόγο εγκατάστασης

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στο Διάγραμμα 2.1 στη συνέχεια παρουσιάζονται οι λόγοι εγκατάστασης στην Ελλάδα με τις χώρες προηγούμενης διαμονής από τις οποίες προήλθε το μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, κατά το τελευταίο έτος πριν την απογραφή, με ελληνική και ξένη υπηκοότητα αντίστοιχα.

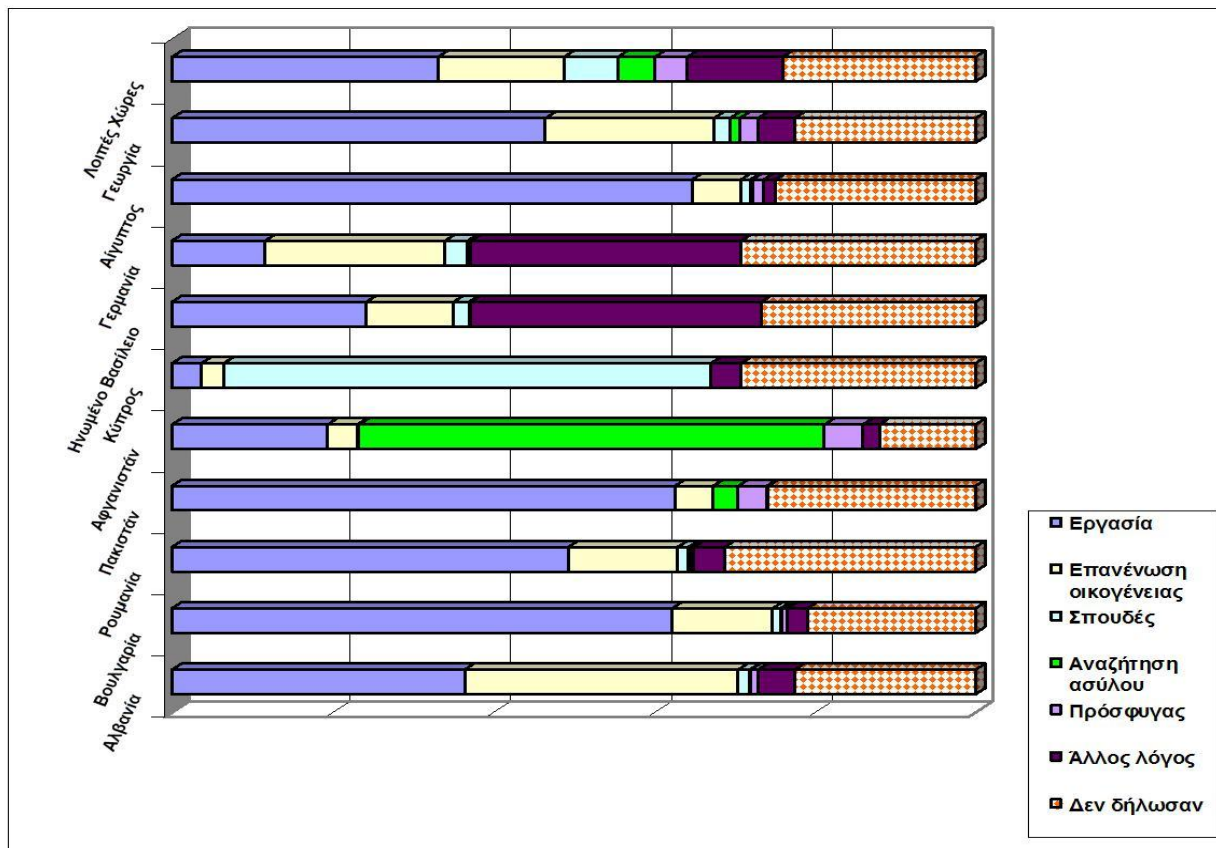

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 2.1. Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα και λόγος εγκατάστασής τους στο τελευταίο έτος πριν την απογραφή

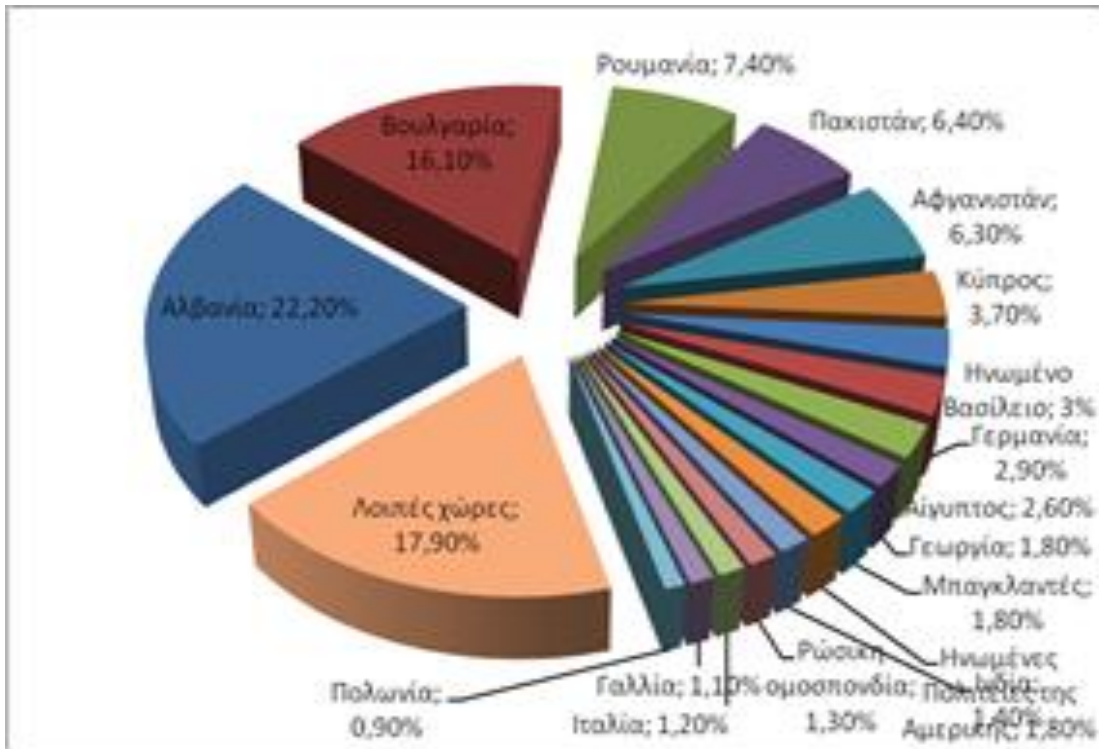
Από την περαιτέρω μελέτη των ως άνω στοιχείων προκύπτει ότι από τους εγκατασταθέντες στη χώρα μας κατά το τελευταίο έτος πριν την απογραφή, οι 43.341 ήταν άντρες και οι 36.213 γυναίκες ενώ οι 33.751 (ποσοστό 42,4%) είχαν ελληνική υπηκοότητα και οι 45.803 (ποσοστό 57,6%) άλλη. Το μεγαλύτερο ποσοστό, 73,1%, των εγκατασταθέντων κατά το συγκεκριμένο έτος, με ελληνική υπηκοότητα προέρχεται από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως και το αντίστοιχο μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων με άλλη υπηκοότητα, 40,0%.

Στα Διαγράμματα 2.2 και 2.3 που ακολουθούν παρουσιάζονται οι χώρες προηγούμενης διαμονής από τις οποίες προήλθε το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, κατά το τελευταίο έτος πριν την απογραφή, με ελληνική καθώς και με ξένη υπηκοότητα (περιλαμβάνονται και τα άτομα με αδιευκρίνιστη ή χωρίς υπηκοότητα αντίστοιχα).

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 2.2. Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα κατά το τελευταίο έτος πριν την απογραφή

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 2.3 Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα κατά το τελευταίο έτος πριν την απογραφή

2.5 Αναδρομή στην ελληνική νομοθεσία για τη μετανάστευση

2.5.1 Νόμος 4310/1929

Όπως προαναφέρθηκε προηγουμένως, η μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα ως τις αρχές της δεκαετίας του 1990 περιοριζόταν στη ρύθμιση της μαζικής άφιξης των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής με βάση το Νόμο 4310/1929 (INE / ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ, 2003). Ο πρώτος αυτός νόμος ονομάζεται «*Εγκατάσταση και κινητικότητα των αλλοδαπών στην Ελλάδα, αστυνομικός έλεγχος διαβατηρίων, απελάσεις και μετακινήσεις - μεταθέσεις*». Εξάλλου, το πλήθος των αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια ως το τέλος της δεκαετίας του 1980, ήταν αρκετά μικρό, ώστε το κράτος είχε την ευχέρεια να

αδιαφορεί για την νομιμότητα ή μη της παραμονής τους στην ελληνική επικράτεια (Τρουμπέτα, 2001).

Η μαζική εγκατάσταση μεταναστών στη χώρα έπειτα από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης στα 1990, οδήγησε την ανάγκη δημιουργίας ενός νέου νομοθετικού πλαισίου για τη μετανάστευση, αφού ο Ν.4310/1929 δεν αρκούσε για να ρυθμίσει τα μεταναστευτικά ζητήματα που προέκυψαν άμεσα. Οι πολιτικές παλιννόστησης αποτέλεσαν για το ελληνικό κράτος τον βασικό πυλώνα για το σχεδιασμό μεταναστευτικής πολιτικής ως χώρα υποδοχής (Μπάγκαβος και Παπαδοπούλου, 2003).

2.5.2 Νόμος 1975/1991

Ο Ν. 1975/1991 συντάχθηκε ως αποτέλεσμα των νέων συνθηκών που δημιούργησε η μαζική εισροή μεταναστών στη χώρα ήδη από τα 1989. Ο νόμος αυτόν με τον τίτλο «*Περί Αλλοδαπών*» βασιζόταν στην πεποίθηση ότι η παρουσία των μεταναστών στη χώρα ήταν προσωρινή και οφειλόταν αποκλειστικά στις εξελίξεις των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Οι πρώτες προσπάθειες για την εφαρμογή του νόμου έγιναν με τα Προεδρικά Διατάγματα το 1997 και 1998 από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, οπότε δόθηκε κατ' αρχήν η ευκαιρία στους μετανάστες να αποκτήσουν νόμιμη παρουσία στη χώρα, δηλαδή να εγκατασταθούν και να εργαστούν μόνιμα στην Ελλάδα. Ο ίδιος νόμος προέβλεπε, επίσης, μια πρώτη καταγραφή των μεταναστών στη χώρα. Τα στοιχεία που θα συλλέγονταν από την απογραφή, θα αξιοποιούνταν από το κράτος για τον καλύτερο έλεγχο του μεταναστευτικού πληθυσμού (Ναζάκης και Χλέτσος, 2003).

Στα χρόνια αυτά, το νομοθετικό μεταναστευτικό μοντέλο βασίστηκε στην πεποίθηση ότι η παρουσία των αλλοδαπών στη χώρα ήταν προσωρινή, ώστε προωθήθηκε η αντιμετώπισή του ως εργαζόμενου και όχι ως πολίτη. Στην πραγματικότητα, βέβαια, κεντρικός στόχος των πρώτων σχετικών νομοθετημάτων ήταν η άμβλυνση της δυσαναλογίας του αριθμού των νόμιμων και των παράτυπων μεταναστών. Στο ίδιο πλαίσιο, μάλιστα, επιδιώχθηκε η αντιμετώπιση της «λαθρομετανάστευσης», με την

απέλαση των ατόμων που δεν διέθεταν τα απαραίτητα έγγραφα παραμονής στη χώρα και συνάμα τον περιορισμό της παράτυπης εισόδου από τα σύνορα της ελληνικής επικράτειας (Μαρβάκης, 2001).

Βασικό στοιχείο του Προεδρικού Διατάγματος του 1998 αποτελεί μεταξύ άλλων η καθιέρωση του Κρατικού Πιστοποιητικού Γλωσσομάθειας από το Υπουργείο Παιδείας. Στο διάταγμα αυτό προσδιορίζονται οι προϋποθέσεις απόκτησής του, η διαδικασία και το περιεχόμενο των εξετάσεων, οι προϋποθέσεις συμμετοχής των υποψηφίων, η βαθμολογική κλίμακα καθώς η διαδικασία ορισμού εξεταστικών κέντρων. Έπειτα, ακολούθησαν τρεις Υπουργικές Αποφάσεις (B7/256/19.05.1998, B7/255/19.05.1998 και B7/144/06.04.1999) μέσω των οποίων ορίστηκαν με σαφήνεια οι γλωσσικές δεξιότητες στις οποίες εξετάζονται οι υποψήφιοι σε κάθε επίπεδο, ενώ το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας ορίστηκε ως ο επίσημος φορέας χορήγησης πιστοποιητικών ελληνομάθειας και ως ο αποκλειστικός φορέας για τη λήψη αποφάσεων που αφορούν στη διεξαγωγή των εξετάσεων γλωσσομάθειας.

Με βάση τα παραπάνω, ο χαρακτήρας των νομοθετημάτων χαρακτηρίζεται ως κατασταλτικός, ενώ η πολιτική ιδεολογία που τα διέπει, μπορεί να περιγραφεί ως αποτρεπτική και αμυντική (Κοντιάδης και Παπαθεοδώρου, 2007, Ναζάκης και Χλέτσος, 2003). Επιπλέον, η νομοθεσία αυτή οδήγησε στην εμπλοκή ενός μεγάλου αριθμού υπηρεσιών, που καθιστά τον έλεγχο και τη διαχείριση της εισόδου και της παραμονής των αλλοδαπών ιδιαίτερα περίπλοκες και χρονοβόρες διαδικασίες.

Σε γενικές γραμμές, η παραπάνω νομοθετική απόπειρα απεδείχθη αναποτελεσματική, αφού η προχειρότητα των σχεδιασμών, η ανεπαρκής προετοιμασία της Δημόσιας Διοίκησης, ο ελλιπής συντονισμός μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων, καθώς και η γενικευμένη ασάφεια σε σχέση με την απόκτηση άδειας διαμονής στη χώρα οδήγησαν έναν μεγάλο αριθμό μεταναστών στον αποκλεισμό από τη σχετική διαδικασία. Έτσι, η αντιμετώπιση της «λαθρομετανάστευσης» και ο περιορισμός του όγκου μεταναστευτικού ρεύματος, δεν επιτεύχθηκε. Αξίζει, άλλωστε, να σημειωθεί ότι περίπου το 60% των μεταναστών δεν κατάφερε τελικά να λάβει την προσωρινή άδεια

παραμονής, με αποτέλεσμα να εγκαθίστανται, να ζουν και να εργάζονται στην Ελλάδα σε καθεστώς παρανομίας.

2.5.3 Νόμος 2910/2001

Ο επόμενος νόμος τιτλοφορείται ως «*Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας με πολιτιγράφηση και άλλες διατάξεις*». Η βασική αλλαγή που επιχειρήθηκε με το νόμο αυτό ήταν ο εξορθολογισμός του συστήματος έκδοσης αδειών παραμονής και εργασίας των μεταναστών, αλλά και η μεταφορά αρμοδιοτήτων από τις αστυνομικές αρχές στις περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Εσωτερικών και στην τοπική αυτοδιοίκηση (Χριστόπουλος, 2004). Η σημασία του νόμου αυτού είναι μεγάλη αφού σηματοδοτεί τα πρώτα βήματα προώθησης της ένταξης των μεταναστών που ήδη ζουν στη χώρα, σε σχέση με ζητήματα που αφορούσαν την υγεία, την παιδεία, την εργασία και την οικογενειακή κατάσταση των υπηκόων τρίτων χωρών (Κοντιάδης και Παπαθεοδώρου, 2007). Παράλληλα, αυστηρότερος έγινε ο έλεγχος της μεταναστευτικής ροής (Glytsos, 2005).

Μερικές από τις πιο σημαντικές διατάξεις του νόμου αυτού είναι η πρόσβαση των ανηλίκων παιδιών των μεταναστών στην εκπαίδευση, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς της εγκατάστασης των γονέων και η διασφάλιση ίσων ασφαλιστικών δικαιωμάτων με τους Έλληνες υπηκόους, για τους νόμιμους μετανάστες. Ταυτόχρονα, παρέχεται στους πολίτες τρίτων χωρών που διαμένουν για τουλάχιστον δέκα έτη στη χώρα η δυνατότητα να υποβάλλουν αίτηση απόκτησης της ελληνικής υπηκοότητας, υπό την προϋπόθεση να έχουν επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας, της ελληνικής ιστορίας και του πολιτισμού (Βαρβιτσιώτης και Καμπούρογλου, 2006).

Ο νόμος αυτός, ωστόσο, τροποποιήθηκε και εμπλουτίστηκε σταδιακά με μια σειρά άλλων νόμων, όπως οι 3103/2002 (άρθρα 19-25), 3068/2002 (άρθρο 15), 3074/2002 (άρθρο 11), 3103/2003 (άρθρο 23), 3146/2003 (άρθρο 8), 3169/2003 (άρθρο 10), 3242/2004 (άρθρο 25) και 3274/ (άρθρο 34). Εντούτοις, μολονότι είχε ως

αποτέλεσμα επέφερε τη σημαντική βελτίωση της μεταναστευτικής πολιτικής, κατακρίθηκε ως αναποτελεσματικός, καθώς οι χρονοβόρες διαδικασίες και η γραφειοκρατία οδήγησαν στην έκδοση αδειών που παραλαμβάνονταν αφού πλέον είχαν λήξει.

2.5.4 Νόμος 3386/2005

Ο εν λόγω νόμος συνιστά ουσιαστικά το τρίτο πρόγραμμα νομιμοποίησης με τίτλο «*Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια*». Βασικά χαρακτηριστικά του νέου αυτού νομοθετικού πλαισίου συνοψίζονται στο τρίπτυχο «*νομιμότητα -προστασία δικαιωμάτων - κοινωνική ένταξης*» με δεδομένο βέβαια το γεγονός ότι η εθνική πολιτική υπαγορεύεται πλέον ρητά από τους κοινοτικούς κανονισμούς και οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε κάθε περίπτωση, ο νόμος αυτός εφαρμόστηκε με την προσδοκία να διευθετήσει οριστικά το σύνολο των ζητημάτων, που σχετίζονταν με τους οικονομικούς μετανάστες και στις οικογένειές τους (Καψάλης, 2007).

Ειδικότερα, ο συγκεκριμένος Νόμος επιχειρούσε να ρυθμίσει ζητήματα σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών στη ελληνική επικράτεια, ζητήματα απέλασης, καθώς και λειτουργικά θέματα για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή των διατάξεων. Επιπλέον, προσέφερε τη δυνατότητα νόμιμης διευθέτησης της παραμονής στην Ελλάδα όσων διέθεταν ληξιπρόθεσμες άδειες διαμονής ή εισήλθαν στη χώρα πέραν των διατάξεων του προηγούμενου νόμου (2910/2001) και παρέμεναν παράτυπα στη χώρα, ενώ πληρούσαν τις προϋποθέσεις του νέου νόμου (Σαρρής, 2008). Μάλιστα με τον Ν.3386/2005 προβλέφθηκε η σύσταση του «*Ολοκληρωμένου Προγράμματος Δράσης*», με το οποίο θα προωθούνταν η ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική κοινωνία και το οποίο αναγνώριζε το δικαίωμα στη διαφορετικότητα, την πολιτισμική ιδιαιτερότητα και την ίση μεταχείριση σε κάθε πτυχή της κοινωνικής και οικονομικής ζωής για τους μετανάστες (Σαρρής, 2008).

Αναλυτικότερα, οι δράσεις και τα μέτρα που εισηγείται το πλαίσιο του Ολοκληρωμένου Προγράμματος κάλυπταν τους εξής τομείς (Ν.3386/2005 – ΦΕΚ Α'212):

- 1) Η πιστοποιημένη γνώση της ελληνικής γλώσσας
- 2) Η επιτυχή παρακολούθηση εισαγωγικών μαθημάτων σχετικά με την ιστορία, τον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής της ελληνικής κοινωνίας
- 3) Η ένταξη στην αγορά εργασίας
- 4) Η ενεργός κοινωνική συμμετοχή

Παρά τις σημαντικές βελτιώσεις της μεταναστευτικής πολιτικής, ωστόσο, στο Πρόγραμμα δεν προβλέπονται πολιτικά δικαιώματα στους νόμιμα διαμένοντες μετανάστες, ιδιαίτερα δικαιώματα για τους επί μακρόν διαμένοντες ή κάποια μείωση του κόστους ανανέωσης της άδειας παραμονής τους.

Σύμφωνα μάλιστα με τους Κοντιάδη και Παπαθεοδώρου (2007), ο Ν.3386/2005, καθιέρωσε δικαιώματα και υποχρεώσεις για τους μετανάστες με αντιφατικές κατευθύνσεις. Για παράδειγμα, στο σχετικό νομοθετικό πλαίσιο, παρατηρείται η συνύπαρξη της αυστηρότητας των πολλαπλών υποχρεώσεων με τη δογματική αντίληψη των περιορισμένων δικαιωμάτων του μετανάστη και τη γραφειοκρατική λειτουργία του διοικητικού ελέγχου.

2.5.5 Νόμος 3536/2007

Ακολούθησε ο Ν. 3563 που ψηφίστηκε το 2007 και έφερε τον τίτλο «*Ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης*». Με τον νόμο αυτό, το ελληνικό κράτος επιχείρησε να αντιμετωπίσει ριζικά τα προβλήματα που προέκυψαν από την εφαρμογή του προηγούμενου.

Με το Ν. 3563/2007 δόθηκε στους μετανάστες η δυνατότητα να καταθέσουν εκ νέου αίτηση νομιμοποίησης, διευρύνοντας ταυτόχρονα ωστόσο τα απαιτούμενα

δικαιολογητικά για τη χορήγηση της απαραίτητης κάρτας διαμονής. Βασικά χαρακτηριστικά του νόμου αυτού είναι η προσπάθεια ελαχιστοποίησης των γραφειοκρατικών αγκυλώσεων που παρουσιάστηκαν στην προσπάθεια εφαρμογής των προηγούμενων νόμων, η εισαγωγή κοινοτικών οδηγιών στο υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο, η διευκόλυνση των αλλοδαπών στη διάρκεια της διαμονής τους στην χώρα και η ένταξη μέτρων για την προώθηση της κοινωνικής τους ένταξης (Σαρρής, 2008). Για τη βελτίωσή του, ωστόσο, ο νόμος υπέστη ποικίλες τροποποιήσεις με σημαντικότερη την προσθήκη της πρόβλεψης για τη σύσταση της Εθνικής Επιτροπής για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών, η οποία υπάγεται στο Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης (ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α.). Έργο της Επιτροπής είναι: α) η εισήγηση προτάσεων και δράσεων που αφορούν την κοινωνική ένταξη των μεταναστών στη Διυπουργική Επιτροπή του άρθρου 3 του ν. 3386/2005 (ΦΕΚ 212 Α'), β) η διεξαγωγή του κοινωνικού διαλόγου και του διαλόγου με την κοινωνία των πολιτών για τη διαμόρφωση πολιτικών που προάγουν την ένταξη των μεταναστών σε όλους τους τομείς, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και το ευρωπαϊκό κεκτημένο και γ) η κατάρτιση και παρακολούθηση επιχειρησιακών προγραμμάτων, σχετικών με την εφαρμογή της πολιτικής κοινωνικής ένταξης των μεταναστών, ιδίως στο πλαίσιο του Ολοκληρωμένου Προγράμματος Κοινωνικής Ένταξης, εφόσον το έργο αυτό ανατέθηκε από τον Υπουργό Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. Επίσης, έργο της Επιτροπής είναι η σύνταξη ετήσιας έκθεσης, στην οποία θα καταγράφεται οι εξελίξεις ως προς τα ζητήματα κοινωνικής ένταξης των μεταναστών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, καθώς και προτάσεις της προκειμένου να ληφθούν τα αναγκαία μέτρα (Ν.3536/2007 – ΦΕΚ42/Α'/23.2.2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ

3.1 Μεταναστευτική πολιτική

Με τον όρο «*μεταναστευτική πολιτική*» περιγράφεται το σύνολο των μέτρων και των κοινωνικών πρακτικών ενός κράτους για την αντιμετώπιση της μετανάστευσης και τη διαχείριση του μεταναστευτικού ρεύματος. Γενικά, η μεταναστευτική πολιτική μιας χώρας βασίζεται σε δύο θεμελιώδεις άξονες, με τον πρώτο να αφορά στον έλεγχο της εισόδου, της διαμονής και της εργασιακής απασχόλησης του μεταναστευτικού πληθυσμού μιας κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων των μέτρων για ενθάρρυνση για επιστροφή και την πάταξη της λαθρομετανάστευσης. Ο δεύτερος άξονας αφορά στην αντιμετώπιση των αλλοδαπών πληθυσμών που διαμένουν ήδη στην εθνική επικράτεια. Πρόκειται ουσιαστικά για τον άξονα της αμιγώς κοινωνικής πολιτικής που διακρίνεται σε επιμέρους εθνικές πολιτικές ένταξης των μεταναστών σε επίπεδο στέγασης, εκπαίδευσης, πολιτικής, κοινωνικής ενσωμάτωσης, υγείας και πρόνοιας (Αμίτσης και Λαζαρίδης, 2011).

Ειδικότερα, ο πρώτος άξονας καλύπτει την βασική «μεταναστευτική πολιτική» μιας χώρας και έχει κυρίως κατασταλτικό, αστυνομικό και αμυντικό περιεχόμενο. Ο δεύτερος άξονας περιλαμβάνει τις διάφορες «πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης» που έχουν θετικό χαρακτήρα και επιχειρούν να δημιουργήσουν τις νομικές και τυπικές προϋποθέσεις για την υγιή αλληλεπίδραση των μεταναστευτικών πληθυσμών με τους ημεδαπούς πολίτες μιας κοινωνίας (Μπάγκαβος και Παπαδοπούλου, 2006).

3.2 Μοντέλα αντιμετώπισης της μετανάστευσης

Η αντιμετώπιση της μετανάστευσης από μια χώρα υποδοχής διαφοροποιείται, ανάλογα με την μεταναστευτική πολιτική που σχεδιάζει και εφαρμόζει το κάθε κράτος,

αλλά και ανάλογα με την επικρατούσα πολιτική και κοινωνική ιδεολογία μιας χώρας. Γενικά, οι βασικότερες μορφές αντιμετώπισης των μεταναστών είναι η αφομοίωση, η ένταξη και η ενσωμάτωση. Ιστορικά, το πρώτο μοντέλο μεταναστευτικής πολιτικής που εφαρμόστηκε είναι εκείνο της αφομοίωσης (melting pot) από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Green, 2004).

3.2.1 Μοντέλο αφομοίωσης (assimilation)

Ο όρος «αφομοίωση» χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να περιγράψει τη διαδικασία απορρόφησης των μεταναστών στον κυρίαρχο πολιτισμό των λευκών των Η.Π.Α. (Abercrombie et al, 1991). Πιο συγκεκριμένα, η αφομοίωση αναφέρεται στη διαδικασία εκείνη που έχει ως αποτέλεσμα την οικειοποίηση του πολιτισμικού μοντέλου της κοινωνίας υποδοχής από την ομάδα των μεταναστών, μια ιδέα, η οποία είναι ιδιαίτερα δημοφιλής στην πρακτική της εθνικής διαχείρισης των μεταναστευτικών μαζών αφού είναι πιο εύκολα διαχειρίσιμη (Κοντιάδης και Παπαθεοδώρου, 2007).

Η βασική κριτική που έχει ασκηθεί στο μοντέλο αφομοίωσης είναι ότι εκείνη αποτελεί μια μονοδιάστατη και μονόδρομη διαδικασία, αφού με τρόπους άμεσους ή έμμεσους επιβάλλονται στους μετανάστες τα πολιτισμικά στοιχεία του κυρίαρχου πολιτισμού και κατ' επέκταση η απάρνηση την δικής τους ιδιαίτερης κουλτούρα. Υπό αυτό το πρίσμα, ο μετανάστης καλείται να εγκαταλείψει τη διαφορετικότητά του και να εξομοιωθεί κατά το δυνατόν με τα χαρακτηριστικά της κυρίαρχης κοινωνικής και πολιτισμικής ομάδας της χώρας υποδοχής. Εξαιτίας αυτής της αρνητικής αντιμετώπισης της διαφορετικότητας, η έννοια της αφομοίωσης έχει συχνά συνδεθεί με τον εθνικισμό, την αποικιοκρατία και τον ιμπεριαλισμό (Schnapper, 2008).

3.2.2 Μοντέλο κοινωνικής ένταξης (*social integration*)

Στη σύγχρονη βιβλιογραφία δεν προσφέρεται κάποιος γενικά αποδεκτός ορισμός της ένταξης καθώς το περιεχόμενο της ίδιας της λέξης «ένταξη» έχει συχνά αμφισβητηθεί ως ασαφές (ΙΜΕΠΟ, 2007). Σε γενικές γραμμές, η κοινωνική ένταξη αναφέρεται στη διαδικασία κατά την οποία μια κοινωνία επιτρέπει στα μέλη του να είναι κάτοχοι θέσεων και φορείς ρόλων, στο πλαίσιο της κοινωνικής οργάνωσης ανεξάρτητα από την εθνική καταγωγή τους, προκειμένου να συμβάλλουν όλα τα μέλη της κοινωνίας εξίσου στη λειτουργία του κοινωνικού συστήματος (Abercrombie et al., 1991). Στο πλαίσιο της ένταξης των μειονοτικών ομάδων τα μέλη της κοινωνίας διατηρούν τη συνοχή τους, ενώ αναπτύσσουν στενές κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές σχέσεις. Σε κάθε περίπτωση, η κοινωνική ένταξη δεν σημαίνει τη μεταπήδηση από μια ομοιογενή μονάδα σε μια άλλη, αλλά την μετάβαση σ' έναν άλλο τύπο ετερογένειας, από μια κατανομή ιδιοτήτων προς μια άλλη που συγκλίνει περισσότερο προς την κυρίαρχη κατανομή σε έναν πληθυσμό αναφορά (Κοντιάδης και Παπαθεοδώρου, 2007). Ειδικότερα, ως κύριοι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται ο βαθμός και ο χρόνος ένταξης του ατόμου, θεωρούνται τα στοιχεία εκείνα που σχετίζονται με τον δημόσιο βίο του, όπως το μορφωτικό του επίπεδο, η απασχόληση του και η στέγασή του. Επιπλέον, η ένταξη σε μια κοινωνία σχετίζεται στενά με τους όρους που διέπουν την είσοδό του ατόμου σ' αυτή, καθώς και με την ισότητα πρόσβασης στις δημόσιες και κοινωνικές υπηρεσίες συγκριτικά με τον γηγενή πληθυσμό (Μπάγκαβος και Παπαδοπούλου, 2006).

3.2.3 Κοινωνική ενσωμάτωση (*social incorporation*)

Προκειμένου να θεωρηθεί μια ομάδα ανθρώπων κοινωνικά ενσωματωμένη, χρειάζεται τα άτομα που την περιλαμβάνουν να διαθέτουν κοινωνική συνείδηση, να μοιράζονται παρόμοιες πεποιθήσεις, πρακτικές και συναισθήματα με την κυρίαρχη κοινωνική ομάδα, να αλληλεπιδρούν συστηματικά και να έχουν την αίσθηση κοινών στόχων με την ευρύτερη κοινωνία. Πολύ συχνά, η έννοια της «ενσωμάτωσης»

περιγράφει τη συνένωση διαφόρων μερών ενός κοινωνικού συνόλου σε ένα ενιαίο σύνολο, ενώ σε πολλές περιπτώσεις ταυτίζεται με τον όρο «ένταξη» (Schnapper, 2008).

Το μοντέλο της ενσωμάτωσης εμφανίστηκε κατά βάση στη διάρκεια του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 1960 ως μετεξέλιξη του προαναφερθέντος αφομοιωτικού μοντέλου. Ωστόσο, στο μοντέλο αυτό αναγνωρίζεται η πολιτισμική ετερότητα και προωθούνται ως αξίες ο σεβασμός και η ανεκτικότητα των «άλλων» όσον αφορά διαστάσεις που δεν είναι ουσιαστικές στη διαμόρφωση της κοινωνίας (θρησκεία, ήθη-έθιμα, παραδόσεις, εορτές, κ.λ.π.).

Κατά το μοντέλο αυτό σχεδιάζονται και υλοποιούνται πιο σχολαστικά δομημένα κοινωνικά προγράμματα, χωρίς ωστόσο να υπάρχει απαραίτητα κάποια ουσιαστική αλλαγή στη στάση και νοοτροπία της μεταναστευτικής πολιτικής. Αξίζει να σημειωθεί άλλωστε ότι το μοντέλο αυτό κάνει λόγο για «ανοχή» και όχι «αποδοχή» της διαφορετικότητας (Γκόβαρης, 2008, Ζάχος, 2013).

Ειδικότερα, η ενσωμάτωση επιτάσσει τη διοχέτευση της δραστηριότητας των μειονοτικών ομάδων στους υπάρχοντες θεσμούς, αντί της παραμονής της στο περιθώριο προκειμένου να ενισχυθεί ο κοινωνικός ιστός και μειωθεί η πιθανότητα διατάραξης της τάξης. Όπως επισημαίνει ο Κόντης (2001), η ενσωμάτωση αφορά τη συμμετοχή των ατόμων στις κοινωνικές και οικονομικές δομές της χώρας υποδοχής, αλλά και τη λήψη μέτρων για τον περιορισμό των διακρίσεων ανάμεσα στις ομάδες ημεδαπών και αλλοδαπών στη χώρα υποδοχής.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στον ελληνικό χώρο, η «ενσωμάτωση» αναφέρεται κυρίως στα παιδιά της δεύτερης γενιάς μεταναστών και συνιστά μια διαδικασία που αφορά το σύνολο των πολιτών και όχι μόνο τους μετανάστες (Schnapper, 2008).

3.2.4 Αποπολιτισμός και επιπολιτισμός

Οι όροι «επιπολιτισμός» και «αποπολιτισμός», δεν αναφέρονται σε τρόπους πολιτικής αντιμετώπισης της μετανάστευσης, αλλά σε διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα μέσα στο ίδιο το άτομο κατά την παραμονή του στη χώρα υποδοχής. Πρόκειται ουσιαστικά για διαδικασίες οι οποίες αφορούν την συνειδητή ή ασυνείδητη εγκατάλειψη της πολιτισμικής ταυτότητας του μετανάστη ή τη διατήρησή της με την ταυτόχρονη οικειοποίηση πολλών πολιτισμικών στοιχείων της χώρας υποδοχής.

Αναλυτικότερα, ο αποπολιτισμός περιγράφει τη βαθμιαία εγκατάλειψη της κουλτούρας του τόπου καταγωγής, η οποία μπορεί να αντισταθμιστεί από την προοδευτική απόκτηση της νέας κουλτούρας. Με τη σειρά του ο επιπολιτισμός χρησιμοποιείται για να περιγράψει συνοπτικά το σύνολο των φαινομένων που σχετίζονται με τη διαπολιτισμική επαφή και τις συνακόλουθες μεταβολές που συμβαίνουν στις υπόλοιπες ομάδες (ΙΜΕΠΟ, 2008). Με άλλα λόγια, ο επιπολιτισμός αναφέρεται στη σύνθετη διαδικασία πολιτισμικής μεταβολής, η οποία εμφανίζεται ως απότοκο της συστηματικής επαφής και της συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων (Schnapper, 2008).

3.2.5 Το αντιρατσιστικό μοντέλο

Το αντιρατσιστικό μοντέλο αναπτύχθηκε κατά τα τέλη της δεκαετίας των 1980 στις ΗΠΑ και την Ευρώπη και θεμελιώθηκε στην έννοια του «θεσμικού ρατσισμού», μια έννοια που απασχολούσε έντονα την κοινωνιολογική έρευνα της εποχής. Πρόκειται επί της ουσίας για την διαφορετική μεταχείριση των μελών των ομάδων μέσα από τους κρατικούς θεσμούς (νόμους, διατάγματα, κ.λ.π.). Συγκεκριμένα, το αντιρατσιστικό μοντέλο επιχείρησε την εξάλειψη του ρατσισμού μέσω της αλλαγής των θεσμών και των δομών του κράτους και της ευρύτερης κοινωνίας (Banks, 2001, Γκόβαρης, 2008).

3.2.6 Το πολυπολιτισμικό μοντέλο

Το πολυπολιτισμικό μοντέλο έκανε την εμφάνισή του γύρω στα 1970 στις ΗΠΑ και γρήγορα διαδόθηκε στην Ευρώπη και την Αυστραλία. Βασική αρχή του μοντέλου αυτού αποτελεί η παραδοχή ότι η ενίσχυση της γνώσης για τους πολιτισμούς των «άλλων» μπορεί να περιορίσει την άγνοια, την ξενοφοβία και τις προκαταλήψεις που οδηγούν σε ρατσιστικές αντιλήψεις και ξεσπάσματα και συνάμα να σημάνει την σύσφιξη του κοινωνικού ιστού με την αρμονική συνύπαρξη και αλληλεπίδραση μειονοτήτων και κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας (Banks, 2001, Γκόβαρης, 2008).

3.2.7 Το διαπολιτισμικό μοντέλο

Το διαπολιτισμικό μοντέλο συναντάται περίπου στα 1980 κυρίως στην Ευρώπη, ενώ σήμερα θεωρείται ως η σημαντικότερη εξέλιξη του πολυπολιτισμικού μοντέλου, με το οποίο, ωστόσο, παρουσιάζει σημαντικές διαφορές. Κατ' αρχάς το διαπολιτισμικό μοντέλο απευθύνεται στο σύνολο του πληθυσμού μιας χώρας, ανεξάρτητα από την εθνική του καταγωγή, την ηλικία του, την κουλτούρα και τα πολιτισμικά του χαρακτηριστικά. Συχνά το διαπολιτισμικό μοντέλο αναφέρεται ως μια «*διαλεκτική σχέση, διαδικασία αναγνώρισης και συνεργασίας ανάμεσα σε άτομα διάφορων εθνικών/μεταναστευτικών ομάδων*» (Κοκκονός, 2010, σελ. 38).

Όσον αφορά στην πρακτική του εφαρμογή, το διαπολιτισμικό μοντέλο αξιοποιεί μια σειρά από κοινωνικά μέτρα και προγράμματα που αποσκοπούν στο να αντισταθμίζουν την πολιτισμική διαφορετικότητα των αλλοδαπών πολιτών και να τους βοηθήσουν να γνωρίσουν γρηγορότερα και καλύτερα την κουλτούρα της χώρας υποδοχής (Ευαγγέλου, 2008).

3.3 Αφομοίωση: τύποι και μοντέλα

Όπως αναφέρθηκε συνοπτικά σε προηγούμενη ενότητα, η «αφομοίωση» αναφέρεται σε μια μονόπλευρη διαδικασία κατά την οποία οι μετανάστες επιδιώκουν την εξομοίωσή τους και κατ' επέκταση την αντικειμενική αδυναμία διάκρισης τους από το πληθυσμό της χώρας υποδοχής. Μέσω της διαδικασίας αυτής, ο αλλοδαπός πληθυσμός απαρνιέται κι εγκαταλείπει τα ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά του, οικειοποιείται την κουλτούρα της χώρας υποδοχής και έρχεται σε πλήρη ταύτιση με τις αρχές, τις αξίες και τις συνήθειες της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας (Τσαούσης, 1991).

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το φαινόμενο του πολυπολιτισμού αποτελεί την βασικότερη αιτία ανάπτυξης του αιτήματος για αφομοίωση ή ενσωμάτωση της κοινωνικής ομάδας των μεταναστών στην κοινωνία της χώρας υποδοχής. Με τον όρο «πολυπολιτισμός» περιγράφεται συνοπτικά η συνύπαρξη πολλών διαφορετικών πολιτισμών στους κόλπους μιας κοινότητας, εν αντιθέσει με την αφομοίωση που προάγει την ομοιότητα μέσα στη κοινωνία. Η συνύπαρξη εν προκειμένω είναι ειρηνική μεταξύ των ανθρώπων που ζουν και δραστηριοποιούνται στη ίδια κοινωνία. Οι άνθρωποι μαθαίνουν να εκτιμούν τη διαφορετικότητα των πολιτισμών, σε διαφορετική περίπτωση υπάρχει η τάση ανάπτυξης ρατσιστικών συμπεριφορών. Δίχως όμως και την ύπαρξη ρατσιστικών συμπεριφορών η διαφορά των φυλών και των τάξεων δε μπορεί εύκολα να πραγματευθεί με ευκολία ζητήματα ρεαλισμού και ισχύος. Με ευκολία όμως, στο όνομα της ειρηνικής συνύπαρξης μπορεί να γίνει ένας συμβιβασμός δίχως ουτοπίες.

Οι μετανάστες από τη δική τους σκοπιά αντιδρούν σύμφωνα με τις επιλογές τους, τη «διάθεση τους» ως προς την ένταξη και την ακολουθούμενη πολιτική της χώρας. Δεν μπορεί όμως να θεωρηθεί ότι οι μετανάστες στη χώρα υποδοχής είναι εύκολο ή και απαραίτητο να εγκαταλείψουν την πολιτισμική τους ταυτότητα. Οι παράγοντες που το καθορίζουν αυτό είναι οι πεποιθήσεις της κοινωνίας υποδοχής, τις υπάρχουσες προκαταλήψεις, τα κίνητρα αυτοβελτίωσης των μεταναστών (Χρυσόχου, 2005).

Η ένταξη στην κοινωνία σύμφωνα με το αφομοιωτικό μοντέλο μπορεί να γίνει μέσα από διαφορετικά υπο-μοντέλα, με κυριότερα την κλασική και την τμηματική αφομοίωση.

Σύμφωνα με την θεωρία της *κλασικής αφομοίωσης*, ο μεταναστευτικός πληθυσμός απορροφάται σταδιακά από τη κοινωνία υποδοχής ώστε οι επόμενες γενιές έχουν πια απολέσει την πολιτισμική τους διαφορετικότητα και εξελίσσονται κοινωνικά και οικονομικά στον ίδιο βαθμό με τον ημεδαπό πληθυσμό. Το μοντέλο της κλασικής αφομοίωσης αναφέρεται συχνά και ως «πολιτισμική αφομοίωση», βάσει των παραδοχών της οποίας η έκθεση στη κοινωνία επιτρέπει τη σταδιακή απορρόφηση στη κοινωνία υποδοχής. Η γενική φιλοσοφία του αφομοιωτικού μοντέλου είναι ότι όλες οι ομάδες εξομοιώνονται όλο και περισσότερο με τους γηγενείς πληθυσμούς ως προς τις αξίες και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους (Γκόβαρης, 2008).

Από την άλλη πλευρά, η *τμηματική αφομοίωση* αναφέρεται στην απορρόφηση του μεταναστευτικού πληθυσμού και την εξομοίωσή του με τον γηγενή πληθυσμό σε συγκεκριμένα μόνο πλαίσια δραστηριοτήτων. Για παράδειγμα, ορισμένες κοινότητες μεταναστών που παρουσιάζουν αυξημένες επιχειρηματικές δεξιότητες τείνουν να είναι ενσωματωμένες οικονομικά και να απολαύουν ίδιες ευκαιρίες στην εργασία με τους γηγενείς. Ωστόσο, οι κοινότητες αυτές ενδέχεται να ζουν στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής, να μην είναι δηλαδή κοινωνικά εντεταγμένες και αποδεκτές (Thranhardt, 2000).

3.4 Ενσωμάτωση : αναγκαιότητα και σπουδαιότητα

Στη διάρκεια των τελευταίων ετών, με τη μεγιστοποίηση του μεταναστευτικού ζητήματος, ο προβληματισμός των χωρών υποδοχής μεταναστών είναι ιδιαίτερα έντονος αναφορικά με το κατά πόσο η κοινωνία των ημεδαπών είναι πρόθυμη και έτοιμη να υποδεχτεί, να εντάξει και να συνυπάρξει ντόπιους και ξένους. Στην πραγματικότητα, με την είσοδο των αλλοδαπών στη χώρα υποδοχής, αυτομάτως υφίσταται διαχωρισμός μεταξύ γηγενών και αλλοδαπών σε «εμείς» και οι «άλλοι» ή οι «ξένοι». Η διάκριση

αυτή, μάλιστα, χρησιμοποιείται πολύ συχνά προκειμένου να νομιμοποιήσει έμμεσα την προνομιακή μεταχείριση της πρώτης ομάδας και τον αντίστοιχο αποκλεισμό της δεύτερης τόσο σε κοινωνικό, όσο και σε πολιτικό επίπεδο (Πετράκου, 2001). Ακόμη και στην σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία αναπτύσσονται σημαίνουσες διαφορές μεταξύ των εγκατεστημένων ομάδων και των ξένων. Η ομάδα των «ξένων» υφίσταται υποτίμηση υπό τη μορφή μιας επονομαζόμενης και από την ίδια αισθανόμενη «ομαδική ντροπή». Ο βαθμός υποτίμησης και προκατάληψης που αναμένεται να βιώσουν οι ομάδες των αλλοδαπών εξαρτάται εν πολλοίς από την οροθέτηση, τη διάκριση, δηλαδή, όπως αυτή διατυπώνεται από τα μέλη της ομάδας των γηγενών. Στις μέρες μας, ωστόσο, οφείλουμε να αποδεχτούμε και να θεωρούμε πια δεδομένο πως οι εθνικά ομοιογενείς κοινωνίες χρειάζεται να ξεχαστούν και να αποδεχθούμε την εθνοτική πολλαπλότητα. Εντούτοις, ο σεβασμός των στοιχείων μιας διαφορετικής κουλτούρας δε σημαίνει πως η κυρίαρχη ομάδα οφείλει να αποδέχεται και να ενσωματώνει όλα τα στοιχεία της (Αμανατίδης, 2008, Γκόβαρης, 2008).

Με την είσοδο των μεταναστών στη χώρα υποδοχής, ξεκινά η διαδικασία εγκατάστασης και ενσωμάτωσής τους. Η διαδικασία αυτή υπόκειται στο πολιτικό σύστημα της χώρας υποδοχής, των κοινωνικών δικτύων των μεταναστών, των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των μεταναστών και των συνθηκών κατά τις οποίες λαμβάνει χώρα η μετανάστευση.

Μετά την εγκατάσταση των αλλοδαπών στη χώρα υποδοχής πρωτεύων στόχος είναι η ένταξή τους αγορά εργασίας. Η εξεύρεση εργασίας συμβάλλει άμεσα στην εξασφάλιση στέγης, την ποιότητα εκπαίδευσης των παιδιών και γενικά την ποιότητα ζωής των ιδίων και της οικογένειάς τους. Γενικότερα, οι ρυθμοί ενσωμάτωσης των μεταναστών στην κοινωνία της χώρας εγκατάστασης διαφέρουν. Εκτιμάται, πάντως, ότι όσο πιο γρήγορα ενσωματωθούν οι γονείς στη νέα κοινωνία, τόσο πιο γρήγορα θα εξασφαλισθούν και ανθρώπινα κεφάλαια για τα παιδιά. Η ταχύτητα ενσωμάτωσης θα εξαρτηθεί από τα χαρακτηριστικά της οικογένειας του μετανάστη, την ύπαρξη νομοθεσίας της χώρας υποδοχής, και του συστήματος πληροφόρησης αυτών (Djajic, 2003). Παραδοσιακά, πάντως, η διαδικασία της ενσωμάτωσης θεωρείται πιο εύκολη κυρίως για τα παιδιά αλλοδαπής καταγωγής που έχουν γεννηθεί στη χώρα υποδοχής,

μολονότι οι προσδοκίες της οικογένειας ενδέχεται να αποτελέσουν ισχυρό φραγμό στην ένταξη των παιδιών (Γκόβαρης, 2008).

Ειδικότερα, πολύ συχνά οι γονείς εμμένουν στη σκέψη της επιστροφής στην χώρα καταγωγής μετά τη συνταξιοδότηση, σκέψη που καθιστά ακόμη πιο χρονοβόρα τη διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσής για την οικογένεια. Κατά συνέπεια, οι αντιφατικές σκέψεις και προοπτικές συχνά αποτελούν σημεία τριβής μεταξύ παιδιών και γονέων, ώστε πολλές φορές η συνοχή της οικογένειας δοκιμάζεται. Σε πολλές περιπτώσεις, μάλιστα οι σχετικές συγκρούσεις και προστριβές αποπροσανατολίζουν τον άμεσο στόχο των γονέων για συσσώρευση κεφαλαίων με αποτέλεσμα ορισμένες φορές να μειώνεται και ο ρυθμός ενσωμάτωσης της δεύτερης γενιάς (Djajic, 2000).

Αξίζει να τονιστεί ότι πέραν των οικονομικών συνθηκών, οι κοινωνικές συνθήκες αποτελούν καθοριστικό παράγοντα ενσωμάτωσης. Δεν είναι λίγες οι φορές όπου οι μετανάστες επιλέγουν να μετακινηθούν σε κοινωνίες όπου ζουν και δραστηριοποιούνται κοινότητες μεταναστών, ομοεθνών κατά πλειονότητα, δομημένες και οργανωμένες επαρκώς και σε στενή αλληλεπίδραση. Η οργάνωση αυτή φαίνεται, μάλιστα, να ενώνει την οικογένεια, καθώς τα μέλη της κοινωνίας αποκτούν συνοχή αυξάνοντας έτσι και τις ελπίδες και τις φιλοδοξίες τους για εκπαιδευτική και αργότερα την επαγγελματική επιτυχία των παιδιών (Djajic, 2003). Η ενσωμάτωση των αλλοδαπών πληθυσμών, βέβαια, είναι ιδιαίτερα σημαντική, αφού αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ομαλότητα της κοινωνίας, ώστε συχνά λαμβάνονται ποικίλα μέτρα προς την επίτευξη του σκοπού αυτού (Μπαγκαβός και Παπαδοπούλου, 2007).

Πιο αναλυτικά, οι πρόσφατες έρευνες παρατηρούν στην πλειοψηφία τους ότι η ποιότητα σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας μπορούν να πυροδοτήσουν ή να αμβλύνουν την παραβατικότητα. Πολύ συχνά, μάλιστα, ο κοινωνικός αποκλεισμός θεωρείται ως παράγοντας που επιδρά καθοριστικά στη σκέψη και τη δράση του ατόμου και τροφοδοτεί την αντικοινωνική συμπεριφορά. Πράγματι, οι Πατίδου και Λιάκου (2007) σε έρευνά τους επισημαίνουν την επιρροή που ασκούν ιδιαίτερες περιστάσεις, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν στην περιθωριοποίηση ατόμων και ομάδων, στην αύξηση της παραβατικότητας. Ανάμεσα σε άλλες αιτιώδεις

περιστάσεις, οι ίδιες διακρίνουν ως σημαίνουσα την μετανάστευση και ως επακόλουθα την οικονομική δυσπραγία, την κοινωνική δυσχέρεια και τις συνθήκες που επικρατούν στο οικογενειακό περιβάλλον. Αν, ωστόσο, δεχθούμε ότι οι κοινωνικές συνθήκες ασκούν όντως σημαντική επίδραση στην κοινωνική συμπεριφορά, τότε θα πρέπει να εξεταστούν οι συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών προκειμένου να ερμηνευθούν τυχόν αντικοινωνικές δράσεις.

Εντούτοις, προτού προχωρήσουμε σε μια τέτοια ανάλυση, είναι αδύνατο να παραγνωριστεί η σημασία της διαφορετικής κουλτούρας στην εκδήλωση παράτυπης συμπεριφοράς. Τούτο διότι κάθε κράτος –και κατ' επέκταση κάθε πολιτισμός- εκφράζει τις δικές του αντιλήψεις σχετικά με το τι συνιστά «παράβαση». Σαφώς οι περισσότεροι πολιτισμοί συμφωνούν σε γενικές αλήθειες, όπως λόγου χάριν ότι η δολοφονία είναι μεμπτή, αλλά είναι πάντοτε έτσι; Σε ορισμένες πολιτείες των ΗΠΑ η θανατική ποινή είναι νόμιμη, αποδεκτή και εφαρμόσιμη ως ανταποδοτική στο έγκλημα που επιτέλεσε ο ένοχος. Στο Πακιστάν ο λιθοβολισμός συνιστά νόμιμη αντίδραση σε ένα ηθικής φύσεως έγκλημα, που όμως για τον δυτικό κόσμο ενδέχεται να μην αποτελεί καν παράβαση. Επί παραδείγματι, μια πακιστανή γυναίκα που βαδίζει στους δημόσιους δρόμους χωρίς την συνοδεία του πλησιέστερου άνδρα συγγενούς θεωρείται αυτομάτως μοιχαλίδα και οι διαδικασίες της σωματικής τιμωρίας της είναι ταχείες και συνοπτικές (Διεθνής Αμνηστία, 2013, Ζαφειρίου, 2007).

Στην Ελλάδα, όπου συχνά τα αστυνομικά ρεπορτάζ κάνουν λόγο για εγκλήματα κυρίως σεξουαλικού περιεχομένου ενάντια σε γυναίκες, τα οποία διαπράττονται μεταξύ άλλων από αλλοδαπούς –χωρίς βεβαίως να είναι ο γενικός κανόνας-, το γεγονός των διαφορετικών ηθών δεν θα πρέπει να αγνοηθεί. Σε ορισμένες χώρες της Ανατολής η θέση της γυναίκας παραμένει υποτελής και επιδέχεται διαρκή θυματοποίηση. Έτσι, ένα νέο ερώτημα ανακύπτει αναφορικά με το κατά πόσο ορισμένα από τα εγκλήματα αυτής της φύσεως είναι προϊόν άγνοιας για την διαφορετική νομοθεσία και την ηθική στην Ελλάδα ως χώρα υποδοχής. Σε περίπτωση που μια τέτοια διατύπωση είναι έγκυρη και αληθής, τότε η μεταναστευτική πολιτική παρουσιάζει ένα εξαιρετικό έλλειμμα στην ενημέρωση και την εξοικείωση των αλλοδαπών με τα ισχύοντα ημεδαπά ήθη (Αμίτσης και Λαζαρίδης, 2011, Γρώπα, 2011).

Προηγουμένως αναφέρθηκε ότι οι δυσμενείς κοινωνικές συνθήκες μπορούν να πυροδοτήσουν την αντικοινωνική συμπεριφορά. Στ' αλήθεια οι πρόσφατες έρευνες καταδεικνύουν ρητά την αληθοφάνεια αυτού του ισχυρισμού. Πράγματι, οι μετανάστες βρίσκονται κατά κανόνα αντιμέτωποι με μια δύσκολη κοινωνική πραγματικότητα στην χώρα υποδοχής. Στην χώρα μας, όπου η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών προέρχεται από βαλκανικούς και ανατολικούς προορισμούς η πολιτισμική διαφορά είναι ιδιαίτερα αισθητή. Οι διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι γλωσσικές διαφορές, ο διαφορετικός ενδυματολογικός κώδικας και οι εντελώς διαφορετικές εθιμικές τελετουργίες συχνά στέκονται εμπόδιο στην προσαρμογή των μεταναστών, ενώ η ισχυρή κοινωνική ομάδα των ημεδαπών ενδέχεται να τους περιθωριοποιήσει επιδιώκοντας στους κόλπους της την μεγαλύτερη δυνατή ομοιογένεια. Έτσι, οι μετανάστες φθάνουν πολλές φορές σε έναν τόπο με εντελώς διαφορετική νοοτροπία και ριζικά διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά από τα δικά τους, πολύ περισσότερο, σε έναν τόπο που δεν διατίθεται να δεχθεί πλήρως και να ενσωματώσει το διαφορετικό «άλλο». Παράλληλα, η προσαρμογή των παράτυπων μεταναστών για την ενσωμάτωσή τους στην νέα πολιτισμική πραγματικότητα αποδεικνύεται ακόμη δυσκολότερη, αφού εκείνοι δεν έχουν πρόσβαση μεταξύ άλλων στις δομές της παιδείας (Ζωγραφάκης και συν., 2009, Κόντης, 2001, Κουζής και συν., 2011, Ναξάκης και Χλέτσος, 2003).

Επιπλέον, η Ελλάδα δέχεται καθημερινά κύματα μεταναστών οι οποίοι εγκαταλείπουν τις χώρες τους προκειμένου να εξασφαλίσουν τον βιοπορισμό τους. Μονάχα μια μικρή μειοψηφία εξ αυτών αφορά μετανάστες που έρχονται στην χώρα για λόγους σπουδών ή μετεκπαίδευσης δίχως να συντρέχουν οικονομικοί λόγοι. Κατά συνέπεια, εκείνο που ωθεί την πλειοψηφία των μεταναστών να κατευθυνθούν προς την Ελλάδα είναι συνήθως η πλήρης ένδεια. Βεβαίως είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι κατά κανόνα η ελληνική επικράτεια αποτελεί διαβατική περιοχή για το μεταναστευτικό ρεύμα, οι μετανάστες δηλαδή δεν έχουν συνήθως ως τελικό προορισμό την Ελλάδα, αλλά επιδιώκουν να την διασχίσουν για να εισέλθουν σε κάποια από τις ισχυρές βιομηχανικές χώρες της Δύσης. Όταν, ωστόσο, η είσοδος τους στην χώρα είναι λαθραία, εκείνοι συχνά εγκλωβίζονται στην Ελλάδα έως ότου τελικά απελαθούν. Το φαινόμενο έχει μεγάλη σημασία, διότι αυτή η μεταναστευτική μάζα δεν θεωρεί την

παραμονή της στην Ελλάδα ως προοπτική, παρά μονάχα ως προσωρινή συνθήκη. Έτσι δεν επιδιώκει ενεργά και επιτακτικά την προσαρμογή της στις νέες κοινωνικές συνθήκες (Αμίτσης και Λαζαρίδης, 2011, Κοντιάδης και Παπαθεοδώρου, 2007, Ναζάκης και Χλέτσος, 2003).

Ο αποκλεισμός των μεταναστών από την κρατική παιδεία αποτελεί ένα επίσης μεγάλο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν εκείνοι σε κοινωνικό επίπεδο. Το ζήτημα είναι, βεβαίως, ιδιαίτερα σύνθετο, αφού τα τελευταία χρόνια, μολονότι το ελληνικό κράτος έχει προβεί σε σχετικές προοδευτικές μεταρρυθμίσεις η προβληματική του θέματος δεν έχει επιλυθεί. Η πρόσβαση στην δημόσια εκπαίδευση επιτρέπεται μονάχα στα παιδιά των μεταναστών, που έχουν εισέλθει νόμιμα στην χώρα. Σε πολλές περιπτώσεις οι διευθύνσεις των σχολικών μονάδων δέχονται την άτυπη συμμετοχή των παιδιών των παράτυπων μεταναστών στην σχολική εκπαίδευση, ωστόσο, το γεγονός ότι εκείνα πιθανότατα δεν θα μπορέσουν να λάβουν κάποια πιστοποίηση εκπαίδευσης τα οδηγεί σε απαξίωση των εκπαιδευτικών δομών και συχνά σε παραίτηση από την σχολική εκπαίδευση (Γασπαρινάτου, 2005, Γκόβαρης, 2008).

Εντούτοις, το γεγονός ότι πολλά σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης εφαρμόζουν διαπολιτισμικά εκπαιδευτικά προγράμματα έχει βοηθήσει στην σχετική βελτίωση της κατάστασης. Τα τελευταία χρόνια δε εφαρμόζονται και προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης καθώς και σχολεία δεύτερης ευκαιρίας τα οποία απευθύνονται μεταξύ άλλων σε ενήλικες νόμιμους μετανάστες. Ωστόσο η οικονομική δυσπραγία των τελευταίων σπανίως επιτρέπει την συμμετοχή τους σε τέτοια προγράμματα, αφού οι ίδιοι ξοδεύουν κατ' ανάγκη τον ελεύθερο χρόνο τους στην υπερωριακή εργασία ή την αναζήτησή τους (Γασπαρινάτου, 2005, Ζαφειρίου, 2007).

Το παράδειγμα της Ολλανδίας μας δείχνει ότι η υποχρεωτική παρακολούθηση μαθημάτων της εθνικής γλώσσας και των βασικών νομοθετικών αρχών της χώρας υποδοχής συνδράμει ουσιαστικά στην άμβλυνση της παραβατικότητας, όπως αυτή εκφράζεται από τους μετανάστες. Ωστόσο, είναι πολύ σημαντικό να επισημανθεί ότι η Ολλανδία δέχεται μεταξύ άλλων σημαντικό αριθμό μεταναστών ευρωπαϊκής καταγωγής,

ώστε η πολιτισμική ετερότητα με τον γηγενή πληθυσμό εμφανίζεται έτσι κι αλλιώς εξομαλυμένη (Γρώπα, 2011).

Ο αποκλεισμός από την παιδεία, παρά ταύτα, δεν είναι ο μοναδική μορφή περιθωριοποιήσεις που βαραίνει τους μετανάστες. Ο εργασιακός αποκλεισμός, ο οικονομικός περιορισμός, η κοινωνική απαξίωση, η ελλιπής πρόσβαση στην φροντίδα υγείας και η αναγκαστική ένδεια αποτελούν συνήθη προβλήματα στην καθημερινότητα του μεταναστευτικού πληθυσμού καθιστώντας τους έτσι «ευαίσθητη κοινωνική ομάδα». Όπως επισημαίνει δε η Γασπαρινάτου (2005) στην σχετική έρευνά της, τα άτομα που ανήκουν στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα είναι πιο επιρρεπή στην εμφάνιση παράτυπων ή και εγκληματικών συμπεριφορών . Σε αντίστοιχο ερευνητικό άρθρο η Ζαφειρίου (2007) παραδέχεται επίσης ότι η εγκληματικότητα έχει κατ' αρχάς κοινωνικά αίτια αναγνωρίζοντας μεταξύ των πιο σημαντικών την οικονομική δυσχέρεια, τον αποκλεισμό και την ανεργία .

Άλλες έρευνες, όπως εκείνη του Υπουργείου Κοινωνικής Ασφάλισης, Εργασίας και Πρόνοιας (2011) , αλλά και επίσημοι φορείς, όπως εκείνος του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) αναγνωρίζουν τους μετανάστες ως ευπαθή κοινωνική ομάδα και προτείνουν την ειδική κρατική ή ευρωπαϊκή μέριμνα για εκείνους προκειμένου να αμβλυνθούν οι κοινωνικές ανισότητες και κατ' επέκταση οι κοινωνικές εντάσεις. Πράγματι, η μελέτη του Κοντή (2002) καταμαρτυρεί ότι η κοινωνική απομόνωση των μεταναστών, η έλλειψη ευκαιριών για την αναβάθμιση της κοινωνικής τους θέσεις, η μη αναγνώριση ουσιωδών δικαιωμάτων τους, αλλά και η «δαιμονοποίηση» τους από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και την κοινή γνώμη είναι δυνατόν να αποτελέσει κίνητρο ή και αιτία για την παραβατική συμπεριφορά των μεταναστών.

Με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν, φαίνεται ότι η παραβατική συμπεριφορά και η αύξησή της έχει επανειλημμένως συνδεθεί με την οικονομική και την ταξική ανισότητα ανάμεσα στις επιμέρους ομάδες του κοινωνικού συνόλου. Πράγματι, σε δημοσίευση του Ινστιτούτο Εργασίας (2006) που αποτελεί παρατηρητήριο της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργαζομένων Ελλάδος, υποστηρίζει κατ' αρχάς ότι σύμφωνα με τις

έρευνές του οι μετανάστες αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες κατά την ένταξή τους στην εργασία. Οι ίδιοι υπόκεινται σε διακρίσεις κατά την επιλογή τους από τους εργοδότες, εξαναγκάζονται στην παραίτηση από τα εργασιακά τους δικαιώματα και διαθέτουν μειωμένες ευκαιρίες πρόσβασης στην απασχόληση. Το Ινστιτούτο Εργασίας υπογραμμίζει δε πως οι μετανάστες δέχονται δυσμενέστερη αντιμετώπιση στο σύνολο των εργασιακών τους σχέσεων, από την άγρα της εργασίας έως την επικοινωνία με τον εργοδότη και την ιατρική-φαρμακευτική του ασφάλιση, γεγονός το οποίο μας οδηγεί σε συμπεράσματα για «πολλαπλή διάκριση». Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η μεταπτυχιακή έρευνα της Οικονόμου (2010) η οποία παρατηρεί ότι η αύξηση των δεικτών ανεργίας και η κοινωνική ανέχεια συνεπάγονται απευθείας την αύξηση των κρουσμάτων εγκληματικής δραστηριότητας σύμφωνα με την ελληνική εμπειρία. Στην άποψη αυτή φαίνεται να συνηγορεί και η μελέτη της Καρβέλα (2012) που θεωρεί τον αποκλεισμό από την εργασία ως έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που οδηγούν μια κοινωνική ομάδα στην παραβατικότητα.

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η εισοδηματική ανισότητα, η ένδεια και ο εργασιακός αποκλεισμός ενδέχεται να οδηγήσουν στην αξιοσημείωτη αύξηση των κρουσμάτων παραβατικής συμπεριφοράς. Παρατηρείται δε ότι ο μεταναστευτικός πληθυσμός είναι πιο επιρρεπής στην διακριτική εργασιακή αντιμετώπιση, γεγονός που σημαίνει ότι οι αλλοδαποί λαμβάνουν συχνότερα σαφώς μικρότερες αμοιβές για την εργασία τους σε σύγκριση με τον γηγενή πληθυσμό, τα εργασιακά δικαιώματά τους, όπως η κοινωνική ασφάλιση και η απεργία καταστρατηγούνται ευκολότερα, ενώ εκείνοι δεν αποτελούν σε κάθε περίπτωση πρωτεύουσα επιλογή των εργοδοτών. Εφόσον λοιπόν οι μετανάστες συνιστούν ευπαθέστερη κοινωνική ομάδα αναφορικά με την πρόσβασή και την αντιμετώπισή τους στην εργασία, ενδέχεται να παρουσιάζουν μεγαλύτερη ροπή προς την αντικοινωνική παραβατική συμπεριφορά, η οποία δεν προκύπτει βεβαίως από την ιδιαίτερη φυλετική τους ταυτότητα, αλλά μάλλον είναι συν-αποτέλεσμα οικονομικών και κοινωνικών όρων που διαιωνίζουν και διευρύνουν την ανισότητα και τον αποκλεισμό (Αμίτσης και Λαζαρίδης, 2011, Παπαπαδοπούλου, και Μπαγκαβός, 2003, Cavounidis, 2004).

3.5 Η δεύτερη γενιά μεταναστών

Η επιμονή του μεταναστευτικού φαινομένου στο χρόνο στην Ελλάδα είχε ως λογικό επακόλουθο τη δημιουργία μιας «δεύτερης γενιάς» μεταναστών, η οποία διαδέχεται την πρώτη, δηλαδή τους μετανάστες εκείνους που εισήλθαν στην ελληνική επικράτεια. Συγκεκριμένα, η «δεύτερη γενιά» περιλαμβάνει ουσιαστικά τα παιδιά των μεταναστών που γεννήθηκαν ή/και μεγάλωσαν στις χώρες υποδοχής των γονιών τους. Στον ελληνικό χώρο, ωστόσο, δεδομένου του γεγονότος ότι το κύμα μετανάστευσης προς τη χώρα διογκώθηκε κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, εκτιμάται ότι μια δεύτερη γενιά μεταναστών, γεννημένων στην χώρα δεν έχει ακόμη ανδρωθεί. Έτσι, γίνεται συχνά λόγος για μια «1,5 γενιά» μεταναστών (generation and a half), η οποία περιλαμβάνει παιδιά μεταναστών, που έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα, έχουν λάβει ελληνική εκπαίδευση κι εργάζονται στην ελληνική επικράτεια χωρίς όμως να έχουν γεννηθεί στην ημεδαπή. Βέβαια, μολονότι ο αριθμός των παιδιών που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα και που εμπίπτουν στον ορισμό της δεύτερης γενιάς είναι περιορισμένος σήμερα, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια ιδιαίτερα αυξητική τάση του πληθυσμού αυτού. Η αυξητική αυτή τάση μπορεί εύκολα να αποκαλυφθεί μέσα από εμπειρικές μελέτες στο εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς το σχολείο να αποτελεί τον κυριότερο χώρο μελέτης για τους μετανάστες δεύτερης γενιάς, αλλά και τον καθοριστικότερο παράγοντα ένταξης της στον εγχώριο κοινωνικό ιστό (Γκόβαρης, 2008, Χριστόπουλος, 2004, Green, 2004).

Όπως προαναφέρθηκε, τόσο οι μετανάστες πρώτης, όσο και οι μετανάστες δεύτερης γενιάς, παρουσιάζουν μέσα από την συμπεριφορά τους αρκετές διαφοροποιήσεις σε σχέση τους γηγενείς σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό και νομικό επίπεδο. Πολύ περισσότερο, οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί υπόκεινται σε πλήθος διακρίσεων που τους οδηγεί σε καθεστώς οντολογικής ανασφάλειας. Οι διακρίσεις αυτές, καθώς και οι διαφορές τους ως προς την ποιότητα ζωής με τους γηγενείς, σχετίζονται συχνά με την οικονομική τους κατάσταση, τις δυσκολίες πρόσβασης στην αγορά εργασίας, αλλά ενίοτε και τον παράτυπο χαρακτήρα της διαμονής τους στην χώρα

υποδοχής (Αμίτσης και Λαζαρίδης, 2011, Μουρίκη και συν., 2012, , Thranhardt, 2000, Zimmermann, 1995.

Αναμφίβολα, λοιπόν, η διαβίωση των μεταναστών στη χώρα υποδοχής, λόγω των παραπάνω διαφοροποιήσεων τους καθιστά κοινωνικά ευάλωτους, αφού βρίσκονται πάντα στο περιθώριο της συσχέτισης των χωρών καταγωγής και υποδοχής ως μέλη μιας ιδιαίτερης κοινότητας. Για τον λόγο αυτό στην πλειονότητά τους οι μετανάστες πρώτης γενιάς τείνουν να θεωρούν πως η προοπτική της διαμονής τους είναι ελάχιστη και συχνά επιδιώκουν να συγκεντρώσουν κάποια χρήματα μέσω της εργασίας τους, ώστε να επιστρέψουν στη χώρα καταγωγής έχοντας διευθετήσει τα οικονομικά τους προβλήματα (Ζαφειρίου, 2007).

Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά των μεταναστών που έχουν γεννηθεί στη χώρα υποδοχής παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και ανάγκες. Αξίζει μάλιστα να αναφερθεί ότι αν και τα παιδιά αυτά έχουν γεννηθεί στην χώρα υποδοχής και παρότι μετέχουν στην παιδεία της, σε αρκετές περιπτώσεις δεν καταφέρνουν να αποκτήσουν την υπηκοότητα της χώρας εγκατάστασης, ακόμα και μετά την ενηλικίωσή τους. Ιδιαίτερα τα παιδιά των μεταναστών με προέλευση από τις χώρες της Αφρικής και της Ασίας, μετά την ηλικία των 18 ετών, εφόσον πάψουν πια να θεωρούνται «προστατευόμενα» μέλη της οικογένειας απειλούνται ακόμα και με απέλαση. Η αδυναμία απόδοσης υπηκοότητας σχετίζεται με τις δαπανηρές και χρονοβόρες νομικές διαδικασίες, αφού για την κτήση της απαιτούνται ληξιαρχικές πράξεις γέννησης, αιτήσεις εγγραφής με υψηλό κόστος για την μετάφραση και την μεταφορά των πιστοποιητικών (Μουρίκη και συν., 2012, Glytsos, 2005).

3.5.1 Η ενσωμάτωση της δεύτερης γενιάς μεταναστών

Αναφορικά με την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών δεύτερης γενιάς, εκείνη εξαρτάται εν πολλοίς από ένα πλήθος κοινωνικό-οικονομικών παραγόντων, όπως είναι η δομή της οικογένειας του μετανάστη, το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό

πλαίσιο από το οποίο προέρχεται και στο οποίο ζει, αλλά και από την προσωπικότητα του ίδιου του ατόμου. Ειδικότερα, ορισμένοι από τους παράγοντες που επηρεάζουν το βαθμό ενσωμάτωσης ή αφομοίωσης των μεταναστών είναι οι παρακάτω:

1. Η αλληλεπίδραση των μεταναστών πρώτης γενιάς με τους ημεδαπούς

Αναμφίβολα ο τρόπος με τον οποίο οι μετανάστες πρώτης γενιάς σχετίστηκαν με την τοπική κοινωνία και ο βαθμός στον οποίο κατάφεραν να ενταχθούν τόσο κοινωνικά, όσο και οικονομικά αποτελεί μια καθοριστική συνθήκη για την επίτευξη της ένταξης των μεταναστών δεύτερης γενιάς. Παραδοσιακά, φαίνεται ότι όσο πιο δύσκολη ήταν η ένταξη του πρώτου ρεύματος μεταναστών, τόσο δύσκολη είναι και η αφομοίωση της δεύτερης γενιάς (Κοντής και Ζωγραφάκης, 2009, Κοντιάδης και Παπαθεοδώρου, 2007, Κουζής και συν., 2011).

2. Η οικειοποίηση πολιτισμικών στοιχείων της χώρας υποδοχής από τους μετανάστες

Ο βαθμός στον οποίο οι μετανάστες τείνουν να υιοθετούν και να αναπαράγουν τα πολιτισμικά πρότυπα της χώρας εγκατάστασης, διαβιβάζοντάς τα στη νεότερη γενιά, επηρεάζει σαφώς το εύρος της ενσωμάτωσης ή και της αφομοίωσης των μεταναστών δεύτερης γενιάς. Γενικότερα, έχει παρατηρηθεί ότι η υιοθέτηση πολιτισμικών ηθών και μοτίβων σχετίζεται με την ταχύτερη αφομοίωση των παιδιών των μεταναστών στην κοινωνία της χώρας υποδοχής (Γκόβαρης, 2008, Κοντιάδης και Παπαθεοδώρου, 2007).

3. Οι οικονομικές περιστάσεις

Η παρατεταμένη οικονομική δυσπραγία των οικογενειών των μεταναστών ωθεί συχνά τα παιδιά τους να εγκαταλείπουν βιαστικά τους διάφορους εκπαιδευτικούς

μηχανισμούς. Αποτέλεσμα του φαινομένου αυτού είναι να μην καταφέρουν να αφομοιώσουν αποτελεσματικά τις εγχώριες νοοτροπίες, αλλά και να περιορίζεται η κοινωνικοποίησή τους σε πλαίσια συναλλαγής με μέλη της κοινωνίας των ημεδαπών, που αναμφίβολα θα διευκόλυναν την ένταξη τους στον κοινωνικό ιστό (Αμίτσης και Λαζαρίδης, 2011, Κουζής και συν., 2011).

4. Η δομή της οικογένειας των μεταναστών

Ο τρόπος με τον οποίο δομείται η εκάστοτε οικογένεια μεταναστών, επηρεάζει μεταξύ άλλων και τον βαθμό ένταξης των παιδιών στην κοινωνία της χώρας υποδοχής. Συγκεκριμένα, στις περιπτώσεις όπου η οικογενειακή δομή δεν προσομοιάζει στα πολιτισμικά, κοινωνικό-οικονομικά πρότυπα της χώρας υποδοχής, τότε η ένταξη των παιδιών της οικογένειας αυτής είναι σαφώς δυσκολότερη.

Με βάση τα παραπάνω φαίνεται ότι είναι αμφίβολη η άποψη κατά την οποία οι μετανάστες δεύτερης γενιάς διαφέρουν εντελώς ως προς την ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία της χώρας υποδοχής σε σχέση με τον πληθυσμό των μεταναστών πρώτης γενιάς. Ειδικότερα, φαίνεται ότι ο βαθμός ενσωμάτωσης του πρώτου ρεύματος μεταναστών αποδεικνύεται καθοριστικός για την συνακόλουθη ενσωμάτωση της δεύτερης γενιάς μεταναστών.

Στον ελληνικό χώρο, η διαπίστωση αυτή γίνεται ακόμη πιο σαφής, αφού οι μετανάστες δεύτερης γενιάς τείνουν κοινωνικοποιούνται υπό μια λογική «τετμημένης» αντί της ολικής αφομοίωσης, αφού θεωρείται γενικά ότι τα άτομα αυτά τείνουν αναπαραγάγουν τα πολιτισμικά πρότυπα και τα μοντέλα συμπεριφοράς της οικογένειάς τους και όχι των συνομηλίκων τους. Πράγματι, μέσα από την αναπαραγωγή των συγκεκριμένων συμπεριφορικών προτύπων, η κοινωνική τους ενσωμάτωση, αλλά και η κοινωνική κινητικότητά τους επιβραδύνεται. Μάλιστα, το φαινόμενο αυτό φαίνεται να συνδέεται με την κοινωνική τους περιθωριοποίηση μέσω της οποίας πυροδοτούνται εν τέλει ποικίλες εθνικιστικές και κοινωνικές διακρίσεις (Γασπαρινάτου, 2005).

Σε κάθε περίπτωση, η «τμηματική» ή η μη ομαλή, στρεβλή αφομοίωση των μεταναστών δεύτερης γενιάς συχνά τους φέρνει αντιμέτωπους με σοβαρά κοινωνικά και εργασιακά προβλήματα, που επηρεάζουν όλο το εύρος της κοινωνικής ζωής και δραστηριότητάς τους σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από τους γηγενείς με παρόμοιο κοινωνικο-οικονομικό προφίλ. Αναμφίβολα η επιφανειακή ή η τμηματική ένταξη στον παραγωγικό ιστό είναι καθοριστικής σημασίας για την ποιότητα των γενικότερων κοινωνικών σχέσεων. Τούτο διότι το διαθέσιμο εισόδημα επηρεάζει σημαντικά τόσο για την ποιότητα στέγασης, όσο και την εκπαίδευση και το γενικότερο επίπεδο διαβίωσης. Υπό αυτό το πρίσμα, οι δυσκολίες και οι ανισότητες πρόσβασης στην αγορά εργασίας αποτελούν τον βασικότερο φραγμό για την ολιστική και αποτελεσματική ένταξη των μεταναστών. Ιδιαίτερα δε η δυσκολία επαγγελματικής ένταξης σε συνδυασμό με την έλλειψη ιδιαίτερων γλωσσικών δεξιοτήτων και την έλλειψη μιας ειδικής κατάρτισης τροφοδοτούν μια κατάσταση αποκλεισμού από την αγορά εργασίας που εμποδίζει ουσιαστικά την αφομοίωση των μεταναστών της δεύτερης γενιάς στον κοινωνικό ιστό της χώρας υποδοχής (Οικονόμου, 2010, Sarris and Zografakis, 1999).

Βέβαια, σε αντίθεση με τους γονείς τους τα παιδιά των μεταναστών δεν αντιμετωπίζουν ένα ανοίκειο περιβάλλον με διαφορετικά ήθη και νοοτροπίες αφού κοινωνικοποιούνται άμεσα, αρχικά μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον και ακολούθως μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας υποδοχής. Έτσι, αν και τα μέλη της δεύτερης γενιάς είναι πιθανότερο να επιτύχουν την ενσωμάτωση ή την αφομοίωσή τους στην κοινωνία της χώρας υποδοχής, η δομή, οι στάσεις και ο βαθμός ένταξης της οικογένειάς τους επηρεάζει σημαντικά την κοινωνικοποίησή τους.

Όπως προαναφέρθηκε, η ένταξη στην αγορά εργασίας επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό και την ποιότητα της κοινωνικής ενσωμάτωσης του ατόμου. Στο σημείο αυτό, ο κρατικός μηχανισμός μπορεί να κάνει πολλά για να αμβλύνει την ανισότητα, τις διακρίσεις και την περιθωριοποίηση στα οποία υπόκεινται οι μετανάστες δεύτερης γενιάς. Αρχικά, η παροχή περισσότερων εργασιακών ευκαιριών και η μείωση της ανεργίας ενδέχεται να αμβλύνει τις κοινωνικές αντιδράσεις που στρέφονται ενάντια στον αλλοδαπό πληθυσμό, αλλά και να βελτιώσει τις κοινωνικές τους σχέσεις αφού έχει παρατηρηθεί ότι η οικονομική ύφεση και η αύξηση της ανεργίας στην αγορά εργασίας

αυξάνει την επιθετικότητα της ισχυρής κοινωνικής ομάδας προς τις μειονότητες, οι οποίες συχνά αντιμετωπίζονται ως υπαίτιες για το πρόβλημα. Με τη σειρά του ο μεταναστευτικός πληθυσμός τείνει να ενσωματώνεται ταχύτερα, όταν απορροφάται από την αγορά εργασίας και συνεργάζεται με τον ντόπιο πληθυσμό (Χλέτσος και συν., 2005, Χρυσοχόου, 2005, Djajic, 2003).

Επιπλέον, είναι αποδεκτό πως τα παιδιά των μεταναστών, και κυρίως εκείνα τα οποία δεν γεννήθηκαν στην χώρα υποδοχής, ή οι γονείς τους δεν έχουν μάθει επαρκώς τη γλώσσα του τόπου εγκατάστασης, αντιμετωπίζουν προβλήματα στην ενσωμάτωσή τους. Η παροχή εκπαίδευσης στους μετανάστες δεύτερης γενιάς έχει συχνά σημάνει την επιτυχή ένταξή τους στην κοινωνία της χώρας υποδοχής. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις το εκπαιδευτικό σύστημα του τόπου εγκατάστασης στερείται επαρκών μέτρων για την αποτελεσματική συμπερίληψη του αλλοδαπού πληθυσμού στο σχολείο. Έτσι, το κράτος υποδοχής θα πρέπει να προχωρεί σε θεσμικές μεταρρυθμίσεις και αναθεωρήσεις, ώστε να επιτρέπει την ευκολότερη ένταξη των αλλοδαπών μαθητών στην εκπαίδευση και κατ' επέκταση την καλύτερη κοινωνικοποίησή τους και τη μεγιστοποίηση των ευκαιριών τους για εργασιακή απασχόληση στο μέλλον (Αμανατίδης, 2008, Γρώπα, 2011).

Ακόμη, για τη πλήρη ενσωμάτωση, ή τουλάχιστον για τη βέλτιστη προσέγγιση ενσωμάτωσης πρέπει οι μετανάστες να αποκτήσουν πρόσβαση στα πολιτικά δικαιώματα. Η απόκτηση πολιτικών δικαιωμάτων προϋποθέτει την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας. Ως «ιθαγένεια» ορίζεται ο νομικός δεσμός ενός φυσικού προσώπου με το κράτος, ο οποίος καθορίζεται είτε από την εθνική του καταγωγή είτε από τη γέννηση και τη διαμονή του στο κράτος. Αποτελεί μια σχέση που συνεπάγεται δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις. Επιπλέον, ιθαγένεια, ορίζεται ο δεσμός ενός ατόμου προς τη πολιτεία στο λαό της οποίας ανήκει. Ο δεσμός μεταξύ των ανωτέρω δυο, δηλαδή προσώπου και πολιτείας έγκειται στην αρμοδιότητα του κάθε κράτους και όχι του ατόμου και ασκείται σύμφωνα με τις Διεθνείς Συμβάσεις, τα έθιμα και σε γενικότερο πλαίσιο το διεθνές δίκαιο που διέπει τις διατάξεις περί ιθαγένειας. Την ιθαγένεια το άτομο την αποκτά από το κράτος και όχι από το έθνος. Η απόκτηση της ιθαγένειας αυτομάτως διαχωρίζει το άτομο από την έννοια- ιδιότητα του αλλοδαπού, με όλες τις συνέπειες που αυτό επιφέρει. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, θετικές συνέπειες διότι το άτομο απολαμβάνει τα

πλεονεκτήματα του ημεδαπού, όπως για παράδειγμα, την ελεύθερη είσοδο, τη διαμονή και κυκλοφορία στην επικράτεια της χώρας. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ενός ατόμου που αποκτά ιθαγένεια δεν είναι η εγκατάσταση του στη πολιτεία, αλλά η συγκέντρωση των προϋποθέσεων που ορίζει το δίκαιο της πολιτείας για να αποτελέσει μέλος του λαού της. Η ιθαγένεια δεν μπορεί να ταυτιστεί με την εθνικότητα, είναι δυο διαφορετικές έννοιες, και αυτό γιατί δε μπορεί ο λαός μιας επικράτειας, μιας χώρας να ταυτιστεί με το έθνος. Για παράδειγμα, ο λαός μπορεί να αποτελείται από άτομα διαφορετικών εθνικοτήτων και αντίστοιχα σε ένα έθνος μπορεί να είναι χωρισμένο σε διαφορετικούς λαούς (Γκόβαρης, 2008, Green, 2004).

3.5.2 Σπουδαιότητα ενσωμάτωσης της δεύτερης γενιάς μεταναστών

Όπως προαναφέρθηκε, η δεύτερη γενιά μεταναστών αποτελείται από τα παιδιά εκείνα που γεννήθηκαν στη πλειοψηφία τους στη χώρα και από μικρή ηλικία ενσωματώθηκαν στην ελληνική νοοτροπία. Μεγαλώνοντας οι ίδιοι αποτέλεσαν τη νεολαία της χώρας, αντιμετωπίστηκαν ως νεολαία και όχι ως ξένοι και ουσιαστικά διαφοροποιήθηκαν από τη στάση των γονιών τους. Πρόκειται ουσιαστικά για ανθρώπους κοινωνικοποιημένους στην ελληνική γλώσσα και κοινωνία, έχοντας ίδιες φιλοδοξίες και προσδοκίες με τους Έλληνες συνομήλικους τους. Η μόνη ουσιαστική διαφορά είναι ότι φιλτράρονται από το νομικό έλλειμμα της ελληνικής υπηκοότητας. Η ανάπτυξη τους προϋποθέτει εκπαίδευση, προσδοκίες της κοινωνίας που ζουν, και σαφώς δε χρήζουν και δεν δέχονται χρήση άνισης μεταχείρισης παρόμοια με αυτή που οι γονείς τους είχαν αντιμετωπίσει (Γκόβαρης, 2008, Καραμανλή, 2008, Thranhardt, 2000).

Τα παιδιά των μεταναστών που γεννήθηκαν στη χώρα υποδοχής των γονιών τους μπορεί ουσιαστικά να μη βίωσαν τη γεωγραφική μετανάστευση, βιώνουν όμως καθημερινά τη μετανάστευση με τη συμπεριφορά που λαμβάνουν. Μεγάλη είναι όμως και η διαφορά και η δυσκολία που συναντάται ανάμεσα στα παιδιά που γεννήθηκαν στη

χώρα υποδοχής και σε αυτά που εγκαταστάθηκαν εκεί σε μικρή ηλικία. Ουσιαστικά ακόμη και αυτά αποτελούν δεύτερη γενιά δίχως όμως να αναγνωρίζονται έτσι. Θα μπορούσε να οριστεί πως μετανάστης δεύτερης γενιάς είναι εκείνος ο οποίος ζει στη χώρα υποδοχής τουλάχιστον πέντε έτη, έχει μεταναστεύσει πριν την εφηβεία του και προϋποτίθεται να έχει τουλάχιστον ένα γονιό ξένο (Ζάχος, 2013, Χριστόπουλος, 2004).

Για το λόγο αυτό απογοητεύονται όταν διαπιστώνουν ότι οι προσδοκίες τους διαψεύδονται στο όνομα της διάκρισης, της διαφορετικής μεταχείρισης, της περιθωριοποίησης. Η δυσαρέσκεια κορυφώνεται όταν αντιμετωπίζεται η διαφορετικότητα τους σε θέσεις εργασίας και μάλιστα προνομιούχες, ιδιαίτερα στη περίπτωση που πληρούν όλα τα εφόδια (Γρώπα, 2011).

Από την άλλη πλευρά, οι μετανάστες δεύτερης γενιάς ουσιαστικά δεν έχουν άλλη πατρίδα. Στη χώρα των γονιών τους δε μπορούν και δε θέλουν να επιστρέψουν γιατί στη πλειοψηφία είναι διαλυμένες οικονομικά χώρες. Σε πολλές περιπτώσεις, οι ίδιοι δεν γνωρίζουν επαρκώς ούτε την μητρική τους γλώσσα (Αμανατίδης, 2008, Γρώπα, 2011).

Ενδεικτικά αναφέρονται τα κυριότερα ζητήματα που καθιστούν απαραίτητη την ενσωμάτωση των μεταναστών και των παιδιών τους. Αρχικά η υπογεννητικότητα του γηγενούς πληθυσμού, σε συνδυασμό με το υψηλό όριο ηλικίας του πληθυσμού της χώρας και την αύξηση των συντάξεων οδηγεί τη χώρα σε ένα δίχως λύση κοινωνικό πρόβλημα. Ο αγροτικός τομέας, που είναι δεδομένα τα προβλήματα που αντιμετωπίζει με την απομάκρυνση του γηγενούς πληθυσμού από αυτά, με τη ταυτόχρονη γήρανση του πληθυσμού καθιστά τους μετανάστες ή ιθαγενείς πληθυσμούς απαραίτητους για τη συνέχεια της παραγωγικής διαδικασίας. Η ευρωπαϊκή ένωση που και η Ελλάδα είναι εντεταγμένη σε αυτή επιβάλλει διεθνείς πολιτικές οικονομίας ως προς τη δομή της απασχόλησης. Τέλος, η ενσωμάτωση των μεταναστών και οι μικτοί γάμοι που έχουν πραγματοποιηθεί στη χώρα θα αυξήσουν σε λίγα χρόνια τους δίγλωσσους μαθητές (Γκόβαρης, 2008, Ζαφειρίου, 2007).

Συμπερασματικά, η δεύτερη γενιά όχι μόνο θα διευκολύνει τη ζωή της στη νέα χώρα παραμονής της, αλλά θα συμβάλει καθοριστικά και στη μεταστροφή της ελληνικής

κοινωνίας ως προς την ετερότητα. Καλή κοινωνία είναι η ανοιχτή κοινωνία η οποία λειτουργεί συνυπολογίζοντας την πολλαπλότητα των πολιτισμικών και πολιτικών αξιών, καθώς και την αέναη συμβολή τους στο χώρο και στο χρόνο (Μακρυδημήτρης, 2002).

3.6 Προς την αναγνώριση της αναγκαιότητας για ηθική πραγμάτευση της ενσωμάτωσης των μεταναστών

Η εντατικοποίηση του φαινομένου της μετανάστευσης με τη διόγκωση του μεταναστευτικού κύματος που κατευθύνεται κυρίως προς τις ανεπτυγμένες χώρες της ευρωπαϊκής Δύσης και τις Η.Π.Α. έχει με τη σειρά του θέσει, με βάση τα όσα προειπώθηκαν, νέους προβληματισμούς αναφορικά με την ένταξη των αλλοδαπών πληθών στον κοινωνικό ιστό των γηγενών. Πολύ περισσότερο, το αίτημα για προστασία και θετική αντιμετώπιση της διαφορετικότητας με την ενσωμάτωση των μεταναστών αντί της ισοπεδωτικής για τον πολιτισμικό πλουραλισμό αφομοίωσης τους έχει επαναφέρει στο προσκήνιο μια σειρά από καίρια και σύνθετα ερωτήματα ηθικής φύσεως (Lane, 2016).

Αρχικά, πολύ συχνά έχει τεθεί το ερώτημα κατά πόσο οι μετανάστες θα πρέπει να απολαύουν των ίδιων πολιτικών δικαιωμάτων με τους ημεδαπούς και κατ' επέκταση κατά πόσο πρέπει εκείνοι να έχουν πρόσβαση στη διεκδίκηση της ιθαγένειας καθαυτής. Εξάλλου, δεν θα πρέπει να παραγνωριστεί το γεγονός ότι όσο επιμηκύνεται η παραμονή των μεταναστών σε μια χώρα υποδοχής, τόσο εντατικότερα οι ίδιοι τείνουν να αιτούνται ίσων δικαιωμάτων και κατ' επέκταση πλήρους απόδοσης της υπηκοότητας και της ιθαγένειας. Ωστόσο, αν και η υποχρέωση για παροχή ίσων πολιτικών δικαιωμάτων πληθυσμούς από τη χώρα υποδοχής στους μακρά διαμένοντες μεταναστευτικούς θεωρείται εν πολλοίς αυτονόητη, αλλά και ως βασική προϋπόθεση για την πρόληψη των συγκρούσεων και την κοινωνική ειρήνη, οι ημεδαποί πληθυσμοί, που αποτελούν την κυρίαρχη κοινωνική ομάδα, τείνουν τελικά να προβάλουν σοβαρές αντιρρήσεις. Πράγματι, μια μεγάλη κοινωνική μερίδα τείνει να διαβλέπει στην ενσωμάτωση των μεταναστών έναν σοβαρό κίνδυνο για την εθνική κυριαρχία (Bader, 2005, Carens, 2005).

Στο σημείο αυτό, έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι οι φιλόσοφοι, όπως ο Selden, ο Hobbes, ο Locke, ο Pufendorf, ο Rousseau και ο Kant, που ασχολήθηκαν εντατικά με την έννοια και τις λειτουργίες του κράτους ελάχιστα έλαβαν υπόψη τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς στις θεωρίες τους. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί είτε στη μικρή μεταναστευτική κίνηση του προηγούμενου αιώνα, που δεν φαινόταν να εγείρει σοβαρούς προβληματισμούς λόγω του περιορισμένου μεγέθους της, είτε στην έλλειψη ουσιαστικής διάκρισης μεταξύ γηγενών και αλλοδαπών πληθυσμών στη σκέψη των φιλοσόφων αυτών. Αντιθέτως, στις παραδοσιακές αυτές προσεγγίσεις, η συζήτηση γύρω από τις πολιτικές υποχρεώσεις των λαών εστιάζεται στη σχέση ανάμεσα στην νόμιμη πολιτική εξουσία και το κάθε άτομο ξεχωριστά. Αυτή η σχέση προσεγγίζεται, βεβαίως, διαφορετικά στη θεωρία του καθενός από τους παραπάνω φιλοσόφους, άλλοτε ως μια αντανάκλαση της σχέσης του ατόμου με τον εαυτό του και τον αυτοπροσδιορισμό του, κι άλλοτε ως ένα σύνολο κινήτρων για ενεργό ή αντιπροσωπευόμενη συμμετοχή του ατόμου στις κοινές αποφάσεις και τον ευρύτερο δημόσιο βίο (Carens, 2013, Κοκκονός, 2010, Lane, 2005).

Πέρα από το ρόλο τους στην άσκηση της εξουσίας και την οριοθέτηση των πολιτών, τα κράτη χρειάζεται να συναινέσουν και να ελέγξουν τη μετανάστευση. Ωστόσο, στην πλειονότητά τους κλασικές ευρωπαϊκές φιλοσοφικές θεωρίες για το κράτος εστιάζουν στις πράξεις και τις επιλογές του μεμονωμένου ατόμου προς την πολιτική ζωή. Κατά ειρωνικό τρόπο, λοιπόν, το σύμπλεγμα των προβληματισμών αναφορικά με την ενσωμάτωση των μεταναστών αντιμετωπίζεται από τις κλασικές σχετικές θεωρίες με μία και μόνο λύση, την υποχρέωση οι μετανάστες να υιοθετήσουν την πολιτική εικόνα του εαυτού και τις πολιτικές συμπεριφορές, που είναι αποδεκτές από τη χώρα υποδοχής, προκειμένου να τους απονεμηθούν τα αντίστοιχα πολιτικά δικαιώματα. Με άλλα λόγια, για την απόκτηση της ιδιότητας του πολίτη αρκεί κανείς να συμμορφωθεί με ό,τι αυτή συνεπάγεται και απαιτεί σε θεσμικό και ηθικό επίπεδο (Lane, 2005, Χατζής, 2015).

Αναλυτικότερα, το θέμα της μετανάστευσης κάνει ρητά την εμφάνισή του στην ηθική φιλοσοφική σκέψη κατά τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, όταν ο Francisco de Vitoria, ένας Ισπανός θεολόγος και φιλόσοφος αναφέρεται για πρώτη φορά με σαφήνεια στο δικαίωμα

της μετανάστευσης, αναπτύσσοντας μια ιδιάζουσα κοσμοπολίτικη ιδέα σχετικά με τις σχέσεις μεταξύ των λαών. Στον πυρήνα της σκέψης του εντοπίζεται ο όραμα μιας «οικουμενικής αδελφότητας», μιας σχέσης η οποία εδράζεται σε κοινωνικά και πολιτισμικά συνδετικά στοιχεία, που υπερβαίνουν την εθνική προέλευση. Αν και ανάλογα με τη θεωρητική πραγμάτευσή της και την ιστορική εποχή, η αντίληψη του δικαιώματος της μετανάστευσης διαφοροποιείται, η ίδια συνέχισε να βρίσκεται στο επίκεντρο της κλασικής φιλελεύθερης σκέψης επί μακρόν. Χαρακτηριστική είναι η παρουσία του ζητήματος στα άρθρα του Kant αναφορικά με το σχέδιο για μια Αιώνια Ειρήνη, στα οποία αναγνώρισε όχι μόνο το δικαίωμα για την εγκατάλειψη ενός τόπου, αλλά κι εκείνο της μόνιμης εγκατάστασης σε μια αλλότρια χώρα, το οποίο περιέγραψε ως μια πτυχή της αρχής της οικουμενικής φιλοξενίας. Η θετική ηθική στάση του Kant απέναντι στη μετανάστευση δεν επηρέασε μόνο όλη την κατοπινή φιλοσοφική παράδοση, αλλά έφτασε ακόμη να συμπεριληφθεί σε πολλά ευρωπαϊκά διεθνή και εθνικά νομικά κείμενα, που αναγνωρίζουν τη μετανάστευση ως παγκόσμιο και θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα (Carens, 2005, 2013).

Στη σύγχρονη εποχή, ο κύριος όγκος της μετανάστευσης αφορά καταπιεζόμενους ή εκμεταλλευόμενους πληθυσμούς που αναζητούν καταφύγιο στην Ευρώπη και, παρόλο που θεσμικά τα ευρωπαϊκά κράτη αναγνωρίζουν ως σημαίνουσα την υποχρέωση για περίθαλψη και αποδοχή των πληθών αυτών, πρακτικά, αντί να λάβουν σοβαρά υπόψη τον θεσμικά παραδεδομένο ως οικουμενικό χαρακτήρα τού δικαιώματος της μετανάστευσης, παρατηρείται μια ολοένα αυξανόμενη τάση για άρνηση του δικαιώματος αυτού. Όπως μάλιστα έχει επισημάνει η Arendt, μολονότι ο οικονομικός ή πολιτικός πρόσφυγας θα έπρεπε, καθότι έχει αποστερηθεί της ιδιαίτερης κοινωνικοπολιτικής του ταυτότητας, να ενσαρκώνει ιδανικά τον απόλυτο φορέα των οικουμενικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, επί του πρακτέου εκτίθεται στην ανασφάλεια και την απόρριψη, αφού η άρνηση της χώρας υποδοχής να του αναγνωρίσει την πολιτική ιδιότητα, του στερεί τελικά κάθε νομική προστασία. Πολύ περισσότερο, σε πολλά ανεπτυγμένα κράτη, το δικαίωμα της μετανάστευσης έχει μετατραπεί τελικά κατ' ειρωνικό τρόπο σε ποινικό αδίκημα που αντιμετωπίζεται με διώξεις. Στο πλαίσιο αυτό, καθίσταται σαφής η ανάγκη για ηθική πραγμάτευση όχι μόνο της υποχρέωσης για κοινωνική και πολιτική

ενσωμάτωση των αλλοδαπών πληθυσμών, αλλά και του δικαιώματος της μετανάστευσης καθ'αυτού (Bader, 2005, Carens, 2013, Χατζής, 2003).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σε αυτή την ενότητα θα πραγματοποιηθεί ανάλυση της έρευνας του πεδίου που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών προς χρήση για την συγκεκριμένη διπλωματική. Στόχος της συγκεκριμένης ενότητας είναι η επεξήγηση της ερευνητικής μεθοδολογίας, της διαδικασίας συλλογής πληροφοριών, την δόμηση των δεδομένων και την ανάλυση αυτών. Σκοπός την ανωτέρω αποτελεί, μέσω της συγκέντρωσης πληροφοριών από την δεύτερη γενιά μεταναστών, η έρευνα των παραγόντων και η εξαγωγή αποτελεσμάτων από τη διαμονή τους στη χώρα, το ενδιαφέρον εκμάθησης της μητρικής τους ή άλλης γλώσσας, και γενικότερα την επιθυμία ένταξης τους ή όχι στην ελληνική κοινωνία.

Συγκεκριμένα, η συγκεκριμένη έρευνα πραγματεύεται τα ακόλουθα ερωτήματα:

α) το φύλο, β) την ηλικία, γ) την χώρα γέννησης, δ) την υπηκοότητα, ε) την τάξη παρακολούθησης, στ) την γνώση της μητρικής γλώσσας, ε) την γνώση άλλης γλώσσας, ζ) την συνέχεια των σπουδών μετά το πέρας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η) την κατοίκηση δε ιδιόκτητο ή μη σπίτι, θ) την εργασία των γονέων, ι) το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, κ) την υπηκοότητα των γονέων, λ) την ικανοποίηση τους σε διάφορους τομείς της καθημερινότητας όπως, το σχολείο, τις υπηρεσίες, τα καταστήματα, μ) την αντιμετώπιση ρατσιστικών συμπεριφορών, ν) την συνύπαρξη με άτομα, της χώρας τους, με Έλληνες, ξ) την συμμετοχή τους σε κοινωνικές εκδηλώσεις ο) την μελλοντική παραμονή τους τη χώρα π) και τέλος την εκδήλωση ενδιαφέροντος για την απόκτηση της ελληνικής υπηκοότητας.

4.1 ΔΟΜΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Για την αποφυγή όποιων δυσκολιών ή όποιων παρερμηνεύσεων των ερωτήσεων της έρευνας, με σκοπό την αντικειμενικότερη εξαγωγή αποτελέσματος, το σχέδιο του δόθηκε σε ένα δείγμα δέκα μαθητών με σκοπό την διόρθωση ή πληρέστερη ερμηνεία εννοιών. Μετά τις απαραίτητες διορθώσεις και την χρονομέτρηση των απαντήσεων δόθηκε η τελική μορφή στο ερωτηματολόγιο το οποίο και παρατίθεται στο τέλος του παραρτήματος της διπλωματικής. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το διάστημα Ιανουάριο του 2016 έως και τον Μάρτιο του 2016 και καλύφθηκαν σχεδόν όλα τα σχολεία στα οποία φοιτούν αλλοδαποί μαθητές και ανήκουν στις ηλικίες δεκατέσσερα με δεκαεννιά, ηλικίες οι οποίες χαρακτηρίζονται από τον Νόμο που διέπει τους αλλοδαπούς ως «Δεύτερη γενιά». Ο χρόνος που απαιτήθηκε για την συμπλήρωση όλων των ερωτήσεων κυμάνθηκε μεταξύ 25 με 30 λεπτά.

4.2 ΤΟ ΔΕΙΓΜΑ

Όπως προσημειώθηκε, το δείγμα αποτέλεσαν μαθητές ηλικίας δεκατεσσάρων με δεκαεννιά ετών κυρίως προερχόμενοι από την Αλβανία. Είναι σημαντικό να τονιστεί στο σημείο αυτό, πως η προσέγγιση για την έρευνα αντιμετωπίστηκε από πολλούς μαθητές με δισταγμό και σε πιο σπάνιες περιπτώσεις με άρνηση, στοιχείο που θα διατυπωθεί εκτενέστερα στην πορεία.

Το μέγεθος του δείγματος θεωρείται ικανοποιητικό αν σκεφτεί κανείς ότι από το σύνολο των υπολογιζόμενων μαθητών στην Μεσσηνία, που αριθμείται στους 700, ρωτήθηκαν 153, ή ποσοστιαία το 21,8%. Από το σύνολο των ερωτηματολογίων τα 30 κρίθηκαν ακατάλληλα να συμπεριληφθούν στην εξαγωγή αποτελέσματος εξαιτίας της πιθανόν έλλειψης ενδιαφέροντος από τους ερωτηθέντες, και το τελικό δείγμα ορίζεται στα 123 ερωτηματολόγια, ή 17,5%.

Η καταχώρηση των δεδομένων των ερωτηματολογίων έγινε στη βάση δεδομένων του στατιστικού πακέτου SPSS(Statistical Package For Social Science) ver. 36.

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ

5.1ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

Από το σύνολο των ερωτηθέντων μαθητών $N=123$ το 62,6% αφορά τα αγόρια και το 37,4% τα κορίτσια. Αριθμητικά το παραπάνω ποσοστό αναλογεί σε 77 αγόρια και 46 κορίτσια αντίστοιχα. Ο υπολογισμός του ποσοστού F ορίζεται από την διαίρεση του n_1 , όπου n_1 = αγόρι προς το σύνολο των ερωτηθέντων, όπου N = Σύνολο, δηλ. $F=n_1/n*100$. Αναλόγως και για τα κορίτσια, όπου n_2 = κορίτσι, $F=n_2/n*100$.

Πίνακας 2.4

ΦΥΛΟ					
		Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΑΓΟΡΙ	77	62,6	62,6	62,6	
ΚΟΡΙΤΣΙ	46	37,4	37,4	100,0	
Σύνολο	123	100,0	100,0		

Οι ηλικίες των μαθητών που ρωτήθηκαν κυμαίνονται από δεκατέσσερα με δεκαεννιά. Οι ηλικίες που συναντήθηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό είναι αυτές των δεκαέξι και δεκαεφτά σε ποσοστό 26%. Ακολουθεί η ηλικία των δεκαπέντε σε ποσοστό 29%, η ηλικία των δεκαοχτώ με 20%, η ηλικία των δεκαεννιά με 9% και τέλος των δεκατεσσάρων σε ποσοστό 1%. Η σύγκριση των ποσοστών αποδεικνύει ξεκάθαρα πως από το μεγάλο μεταναστευτικό κύμα την δεκαετία του '90 προς την Ελλάδα, οι τότε μετανάστες όχι μόνο δεν εγκατέλειψαν την χώρα υποδοχής, αντιθέτως παρέμειναν,

ανέπτυξαν δεσμούς και οικογένεια, και θέλησαν τα παιδιά τους να αφομοιωθούν στην νέα πλέον κοινότητα. Βέβαια, και αυτό θα αποτυπωθεί στον κατωτέρω επόμενο πίνακα, η δυσπιστία σχετικά με την διατήρηση ή όχι των αρχικών δεσμών σε σχέση με την γέννηση των τέκνων τους είναι εμφανής.

Πίνακας 2.5

ΗΛΙΚΙΑ				
	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΔΕΚΑΕΝΝΙΑ	9	7,3	7,3	7,3
ΔΕΚΑΟΧΤΩ	20	16,3	16,3	23,6
ΔΕΚΑΕΦΤΑ	32	26,0	26,0	49,6
ΔΕΚΑΕΞΙ	32	26,0	26,0	75,6
ΔΕΚΑΠΕΝΤΕ	29	23,6	23,6	99,2
ΔΕΚΑΤΕΣΣΕΡΑ	1	,8	,8	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Αξιοσημείωτη παρουσιάζεται η αναλογία των μαθητών οι οποίοι γεννήθηκαν στην Ελλάδα ή την Αλβανία. Οι γεννηθέντες στην Ελλάδα εμφανίζονται σε ποσοστό 51,2% και εκείνοι που γεννήθηκαν στην Αλβανία σε 48,8% αντίστοιχα. Η αντιστοιχία αυτή αποδεικνύει, πως τουλάχιστον οι μισοί εκ των μεταγκατασθέντων αλλοδαπών επέλεξαν η γέννηση του τέκνου τους να γίνει στη χώρα καταγωγής τους, πιθανότατα σκεπτόμενοι την περίπτωση επαναπατρισμού, καθώς και τις πιθανές δυσκολίες που θα αντιμετώπιζαν με την γέννηση του τέκνου σε άλλη χώρα. Η αμφιβολία αυτή δεν είναι απόλυτη καθότι και ο κάτωθι πίνακας φανερώνει.

Πίνακας 2.6**ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΑΛΒΑΝΙΑ	63	51,2	51,2	51,2
ΕΛΛΑΔΑ	60	48,8	48,8	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Η ως άνω δυσπιστία ως προς την γέννηση των τέκνων διαφαίνεται ότι δεν αφήνει ανεπηρέαστους τους γονείς των αλλοδαπών μαθητών. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες δόθηκε η δυνατότητα από τις εκάστοτε κυβερνήσεις, παιδιά αλλοδαπών, κυρίως αυτά που γεννήθηκαν στην Ελλάδα και πληρούν βέβαια ορισμένες προϋποθέσεις να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια ή υπηκοότητα. Η πλειοψηφία αυτών φαίνεται να διατηρεί την αλβανική ιθαγένεια μέχρι και σήμερα και αυτό μπορεί να οφείλεται σε δυο παράγοντες κυρίως, είτε στην αδυναμία των ιδίων να την αποκτήσουν είτε στην άρνηση αυτών προς απόκτηση της. Για το λόγο αυτό παρουσιάζεται και τόσο σημαντική απόκλιση των ποσοστών με $f_1=82.1\%$ όπου f_1 = Αλβανική και $f_2=17.9\%$ όπου f_2 = Ελληνική, και Σύνολο $F=f_1+f_2$, $F=82.1+17.9=100$

Πίνακας 2.7**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΑΛΒΑΝΙΚΗ	101	82,1	82,1	82,1
ΕΛΛΗΝΙΚΗ	22	17,9	17,9	100,0
Total	123	100,0	100,0	

Οι τάξεις παρακολούθησης των μαθητών κυμαίνονται από την Α΄ μέχρι και την Γ του λυκείου. Σε αντιπαράθεση των τάξεων παρακολούθησης με τις ηλικίες, επίσης είναι χαρακτηριστική η δυσκολία άμεσης προσαρμογής των αλλοδαπών στη χώρα, καθώς είναι και αμφίβολη η ηλικία η οποία ήρθαν στην Ελλάδα, ακόμα και αν

γεννήθηκαν στη χώρα, καθότι παρουσιάζονται μαθητές σε ηλικίες των δεκαοχτώ και δεκαεννιά ετών να παρακολουθούν ακόμη μαθήματα. Πρέπει να προστεθεί στο σημείο αυτό, πως ένας αριθμός μαθητών φοιτά σε επαγγελματικής κατάρτισης σχολεία, και θα μπορούσε κανείς να δικαιολογήσει σε ένα βαθμό την καθυστέρηση αποφοίτησης τους.

Πίνακας 2.8

ΤΑΞΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
A	43	35,0	35,0	35,0
B	42	34,1	34,1	69,1
Γ	38	30,9	30,9	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις που οι μαθητές έδωσαν για την γνώση της μητρικής τους γλώσσας. Στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητο να τονίσουμε την διαταραχή που συμβαίνει σε ένα άτομο όταν μεταναστεύσει σε μια άλλη χώρα, ιδίως σε χώρα που δεν γνωρίζει εκ των προτέρων την γλώσσα, και πόσο μάλλον όταν αναφερόμαστε σε παιδιά μικρής ηλικίας. Η μετακίνηση σε μια ξένη χώρα ισοδυναμεί με μια ταυτόχρονη μετακίνηση του κοινωνικού, οικονομικού, και πολιτιστικού υποβάθρου του ατόμου σε δεδομένα πλήρως ξένα σε αυτόν και οι αντίστοιχες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές συνέπειες είναι προφανείς και συνήθως άμεσα ορατές. Η γλώσσα, αποτελεί γεγονός ότι δέχεται επιδράσεις από την χώρα υποδοχής, και η διείσδυση της στην μεταναστευτική οικογένεια είναι αναπόφευκτη. Κριτήριο για τον βαθμό επίδρασης της γλώσσας στην οικογένεια αποτελεί η συμμετοχή της στην παροικία σε όλους τους τομείς, καθώς και η οργάνωση του κράτους και η ανταπόκριση των πολιτών της στη νέα πολυπολιτισμική κοινότητα.

Συγκεκριμένα, μόνο 38 από τους ερωτηθέντες μαθητές απάντησαν πως γνωρίζουν την μητρική τους γλώσσα «άριστα» και εμφανίζονται ποσοστιαία με 30,9%, που αποτελεί περίπου ποσοστό του 1/3 των ερωτηθέντων. Το ποσοστό αυτό αποτελεί έκπληξη, διότι θα περίμενε κανείς πως άμεση επιδίωξη των γονέων θα ήταν η διατήρηση των γλωσσικών τουλάχιστον δεσμών με τη χώρα καταγωγής τους για τα παιδιά τους. Το

27,6% απάντησε πως γνωρίζει «πολύ καλά» την μητρική του γλώσσα, το 25,2% σε επίπεδο, «καλά». Ένα ακόμη στοιχείο που προσδίδει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην συγκεκριμένη ερώτηση είναι το ποσοστό των απαντήσεων στις επιλογές, «μέτρια» και «καθόλου». Εμφανίζεται μικρό βέβαια σε σχέση με τις υπόλοιπες επιλογές, αλλά το 15,4% και 0,8% αντίστοιχα θεωρείται υψηλό ποσοστό, θα έλεγε κανείς «αδιαφορίας» γνώσης της μητρικής τους γλώσσας, αναλογιζόμενοι πως το μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα δεν αριθμεί ακόμα τα 30 χρόνια, που ισοδυναμούν με την αλλαγή της γενιάς. Δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε όμως το γεγονός ότι οι ερωτηθέντες μαθητές στο πλαίσιο της έρευνας βρίσκονταν στις σχολικές τάξεις, τα ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν από τους καθηγητές τους, και δεν αποκλείεται η περίπτωση μη δήλωσης του πραγματικού, σε εκτιμώμενο βέβαια ποσοστό της τάξης του 2-3%.

Πίνακας 2.9

Γνώση Μητρικής Γλώσσας

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΑΡΙΣΤΑ	38	30,9	30,9	30,9
ΠΟΛΥ ΚΑΛΑ	34	27,6	27,6	58,5
ΚΑΛΑ	31	25,2	25,2	83,7
ΜΕΤΡΙΑ	19	15,4	15,4	99,2
ΚΑΘΟΛΟΥ	1	,8	,8	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Αντιστρόφως ανάλογα παρουσιάζονται τα ποσοστά στην γνώση μιας διαφορετικής από την μητρική γλώσσα με την γνώση της αγγλικής να εμφανίζεται στο μεγαλύτερο ποσοστό με 50,4%. Πέραν αυτής, ορισμένοι μαθητές δήλωσαν πως γνωρίζουν ή μαθαίνουν γαλλικά , γερμανικά και ιταλικά με ποσοστά, 4,9%, 5,7% και 0,8% αντίστοιχα. Το ενδιαφέρον εκμάθησης μιας δεύτερης ή περισσότερων γλωσσών υποδηλώνει εκτός της απόκτησης τυπικών προσόντων, την πιθανή επιθυμία των μαθητών

να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε άλλη χώρα πλην της Ελλάδας, στοιχείο που θα μελετηθεί στην πορεία.

Πίνακας 2.10

ΓΝΩΣΗ ΑΛΛΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Σχετικότητα *100
ΑΛΒΑΝΙΚΑ	47	38,2	38,2	38,2
ΑΓΓΛΙΚΑ	62	50,4	50,4	88,6
ΓΑΛΛΙΚΑ	6	4,9	4,9	93,5
ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ	7	5,7	5,7	99,2
ΙΤΑΛΙΚΑ	1	,8	,8	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Με το πέρας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης το 81,3% των ερωτηθέντων δήλωσε πως επιθυμεί να συνεχίσει τις σπουδές του, ενώ το 18,7% δήλωσε πως δεν επιθυμεί. Επιπρόσθετα της διαδικασίας της έρευνας μέσω ερωτηματολογίου, και επειδή τα συγκεκριμένα ποσοστά κρίθηκαν άξια περαιτέρω διερεύνησης κλήθηκαν οι μαθητές να απαντήσουν εκτενέστερα για την συγκεκριμένη πρόθεσή τους, αλλά οι διευθύνσεις των σχολείων δεν επέτρεψαν την καταγραφή της συνέντευξης, και η παράθεση θα γίνει περιληπτικά. Από τους 100 μαθητές που απάντησαν ότι επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές οι 95 περίπου απάντησαν πως επιθυμία τους είναι να βιώσουν μια ποιοτικότερη ζωή από εκείνη των γονέων τους, και χρησιμοποιώντας τους ως παράδειγμα, το κίνητρο τους είναι πολύ ισχυρό προς την επίτευξη του στόχου αυτού. Αναφορικά με τους υπόλοιπους, οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν συγκεκριμένες, εννοώντας πως ένας αριθμός εμφανίστηκε απαισιόδοξος λέγοντας πως σαν αλλοδαποί, θα εργάζονται μόνο για άλλους και σε περιστασιακές ασχολίες και τέλος οι υπόλοιποι απάντησαν πως αδιαφορούν για την συνέχεια των σπουδών διότι επιθυμούν να εργαστούν και να συνεχίσουν το επάγγελμα των γονέων τους.

Πίνακας 2.11**ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΠΟΥΔΩΝ**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΝΑΙ	100	81,3	81,3	81,3
ΟΧΙ	23	18,7	18,7	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Η αμέσως επόμενη ερώτηση που δόθηκε στους μαθητές ήταν η δεύτερη επιλογή που σκέφτονται σε περίπτωση μη συνέχισης των σπουδών. Παρόλο που στην προηγούμενη ερώτηση δήλωσαν μόνο 23 μαθητές πως δεν επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους, στην δεύτερη επιλογή απάντησαν 62. Η επιλογή «αναπάντητα» με ποσοστό 49,6% δηλώνει την σταθερότητα ορισμένων μαθητών στην επιλογή για εξέλιξη των προσόντων τους. Το 43,1% που απάντησε « αναζήτηση δουλειάς», είναι πιθανό να μην έχει αποφασίσει πλήρως τι επιθυμεί για το μέλλον, ή δεν γνωρίζει εάν η επιθυμία του αυτή συνάδει με την οικονομική δυνατότητα της οικογένειας του για τη στήριξη της επιλογής του.

Πίνακας 2.12**ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΠΙΛΟΓΗ**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΑΝΑΠΑΝΤΗΤΑ	61	49,6	49,6	49,6
ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ_ΔΟΥΛΕΙΑΣ	53	43,1	43,1	92,7
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	9	7,3	7,3	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Στις ερωτήσεις για το να κατοικούν σε ιδιόκτητο ή όχι κατοικία η πλειοψηφία με ποσοστό 458,5% απάντησε « όχι» σε σχέση με το 41,5% που απάντησε «ναι», και αυτό συναρτάται απόλυτα με τις ερωτήσεις περί εργασίας των γονέων με ποσοστά απάντησης «και οι δυο» 48,8%, «μόνο ο πατέρας» 30,9%, « μόνο η μητέρα» 17,9% και

«αναπάντητα ερωτήματα» 2,4%. Το συμπέρασμα που προκύπτει από την μελέτη των ανωτέρω ποσοστών είναι πως οι μετανάστες που επιδίωξαν να αφομοιωθούν στην χώρα υποδοχής είτε επειδή το θέλησαν, είτε επειδή στην πατρίδα τους δεν σκέπτονταν να επιστρέψουν εξασφάλισαν την δική τους ιδιόκτητη κατοικία, και αυτό σημειώνεται δεδομένων των χαμηλών ημερομισθίων που λάμβαναν καθότι απασχολούνταν ως εργάτες.

Πίνακας 2.13

ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗ

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΝΑΙ	51	41,5	41,5	41,5
ΟΧΙ	72	58,5	58,5	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Πίνακας 2.14

ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΟΝΕΩΝ

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΑΝΑΠΑΝΤΗΤΑ	3	2,4	2,4	2,4
ΚΑΙ_ΟΙ_ΔΥΟ	60	48,8	48,8	51,2
Ο_ΠΑΤΕΡΑΣ	38	30,9	30,9	82,1
Η_ΜΗΤΕΡΑ	22	17,9	17,9	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Συνέπεια της μεταναστευτικής ροής υπήρξε η αδυναμία διεύρυνσης του μορφωτικού τους επιπέδου. Αυτό, διότι οι ηλικίες των μεταναστών την δεκαετία του '90 κυμαίνονταν μεταξύ 13 με 25, χωρίς βέβαια να αποτελεί τον κανόνα. Η έκρυθμη επικρατούσα πολιτική κατάσταση επέτρεπε την υποταγή στο υφιστάμενο καθεστώς ή την άμεση και βίαιη απομάκρυνση. Το γεγονός αυτό, το γεγονός δηλαδή της επιλογής μεταξύ

ελευθερίας και υπόδουλου αυταρχικού καθεστώτος, οδήγησε ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού να θέσουν σε δευτερεύουσα θέση την μόρφωση και να ακολουθήσουν την πορεία της μετανάστευσης. Η επιλογή αυτή εκφράζεται ξεκάθαρα από τις απαντήσεις των μαθητών με ποσοστό 50,4% να αναφέρεται στην μέχρι δευτεροβάθμια εκπαίδευση των γονέων τους, το 29,3% να δηλώνει πως η εκπαίδευση των γονέων τους σταματά στην πρωτοβάθμια, ένα μικρό ποσοστό δηλώνει πως οι γονείς τους δεν έχουν λάβει μόρφωση σε κανένα επίπεδο και αυτοί παρουσιάζονται σε ποσοστό 12,2%, και τέλος ένα πολύ μικρό ποσοστό της τάξης του 6,5% δηλώνει πως οι γονείς του έχουν λάβει τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Πίνακας 2.15

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΓΟΝΕΩΝ

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΑΝΑΠΑΝΤΗΤΑ	2	1,6	1,6	1,6
ΧΩΡΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	15	12,2	12,2	13,8
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	36	29,3	29,3	43,1
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	62	50,4	50,4	93,5
ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	8	6,5	6,5	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Με την είσοδό τους στη χώρα, οι ευκαιρίες για την νομιμοποίησή τους υπήρξαν πολλές από το κράτος, αλλά οι δυνατότητα αλλά και τα κριτήρια που θεσπίστηκαν για την απόκτηση ελληνικής υπηκοότητας ήταν αυστηρά και περιορισμένα. Η επιθυμία τους να αποκτήσουν ελληνική υπηκοότητα δεν είναι στην παρούσα έρευνα γνωστή και δεν εξετάζεται. Το αποτέλεσμα δηλώνει πως μόνο το 9,8% των μεταναστών κατάφεραν να αποκτήσουν την ελληνική υπηκοότητα σε αντίθεση με το 90,2% που διατηρεί την

αλβανική και νομιμοποιείται στην χώρα με την έκδοση αδειών διαμονής από τα αρμόδια τμήματα. Σημειώνεται, πως ένας αριθμός εκ των οποίων απέκτησαν ελληνική υπηκοότητα προέρχεται από γάμο που σύναψε με Έλληνα πολίτη, που σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία και λοιπών συνδυαστικών παραγόντων δύναται να την αποκτήσει, πάντοτε και μόνο εάν αιτηθεί, αυτοδίκαια δεν δίδεται ποτέ.

Πίνακας 2.16

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ ΓΟΝΕΩΝ

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΑΛΒΑΝΙΑ	111	90,2	90,2	90,2
ΕΛΛΑΔΑ	12	9,8	9,8	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Οι μαθητές που ανήκουν σύμφωνα με τον νόμο, ή ορθότερα που έχουν χαρακτηριστεί από νόμο ως « δεύτερη γενιά», παρουσιάζονται ικανοποιημένοι από την αντιμετώπισή από διάφορους κοινωνικούς τομείς της καθημερινότητας, όπως για παράδειγμα από την κοινωνική ομάδα του σχολείου που αποτελεί και ίσως τον πρωτεύοντα παράγοντα αφομοίωσης με ποσοστό 57,7%, ακολουθούν οι υπηρεσίες στην γενική τους έννοια με ποσοστό 22%, και τέλος τα καταστήματα, που στην παρούσα έρευνα συγκαταλέγονται όλες εκείνες οι επιχειρήσεις που χαρακτηρίζονται ως κατάστημα με 19,5%. Επιπλέον στοιχείο αφομοίωσης και κοινωνικής ένταξης παρουσιάζεται και στο αποτέλεσμα της ερώτησης εάν έχουν βιώσει ρατσιστικές συμπεριφορές, με το 52,8% να απαντά πως «όχι» και το 47,2% να απαντά πως «ναι» έχει βιώσει. Στεκόμαστε στην απάντηση όχι, διότι το ναι που δόθηκε δεν αμφισβητείται διόλου, αλλά σαν ρατσιστική συμπεριφορά μπορεί να χαρακτηριστεί μια όποια ακούσια κίνηση και να μην της προσδίδεται ουσιαστικά η έννοια του ρατσισμού.

Πίνακας 2.17**ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΜΕ**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΑΝΑΠΑΝΤΗΤΑ	1	,8	,8	,8
ΣΧΟΛΕΙΟ	71	57,7	57,7	58,5
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	27	22,0	22,0	80,5
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	24	19,5	19,5	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Πίνακας 2.18**ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΝΑΙ	58	47,2	47,2	47,2
ΟΧΙ	65	52,8	52,8	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Τέλος, οι 4 πίνακες που ακολουθούν, και τοποθετήθηκαν στο τέλος του ερωτηματολογίου με δόλο, αποδεικνύουν με έναν ξεκάθαρο τρόπο, από την πλευρά του δείγματος των μαθητών, την γενικότερη ικανοποίηση τους από το ελληνικό κράτος. Ενδεικτικά αναφέρω τα ποσοστά 86,8% αναφορικά με την «συνομιλία με», στην ερώτηση για συμμετοχή σε «εκδηλώσεις», σε καθαρά κοινωνικά δρώμενα ταυτισμένα με τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής, το 74% απάντησε «ναι» πως συμμετέχει, στην ερώτηση για σκέψη παραμονής στην Ελλάδα, το 60% περίπου δήλωσε πως επιθυμεί να παραμείνει, και τέλος το 87,8% δήλωσε απερίφραστα πως επιθυμεί και επιδιώκει να αποκτήσει την ελληνική υπηκοότητα.

Πίνακας 2.19**ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΝΑΙ	91	74,0	74,0	74,0
ΟΧΙ	32	26,0	26,0	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Πίνακας 2.20**ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΜΟΝΙΜΑ	72	58,5	58,5	58,5
ΠΕΡΑΣ_ΤΩΝ_ΣΠΟΥΔΩΝ	34	27,6	27,6	86,2
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	17	13,8	13,8	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

Πίνακας 2.21**ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Σχετική Συχνότητα *100	Αθροιστική Σχετική Συχνότητα *100
ΑΝΑΠΑΝΤΗΤΑ	8	6,5	6,5	6,5
ΝΑΙ	108	87,8	87,8	94,3
ΟΧΙ	7	5,7	5,7	100,0
Σύνολο	123	100,0	100,0	

5.2 ΣΥΝΟΨΙΖΟΝΤΑΣ

Η εξέταση των ανωτέρω δεδομένων και η εξαγωγή των αποτελεσμάτων αποτελούν μια μεμονωμένη και συγκεντρωτική ταυτόχρονα απάντηση. Οι εγκατασταθέντες μετανάστες, παρόλο που 25 σχεδόν χρόνια βρίσκονται στην χώρα υποδοχής παρουσιάζουν δυσκολίες αφομοίωσης και αυτό συμβαίνει διότι δεν αποδέχτηκαν στο σύνολό της την διαδικασία μετεγκατάστασης στην νέα για αυτούς πλέον χώρα, και σε όλους τους τομείς. Παρουσιάζεται καθαρά στην ερώτηση του « μορφωτικού επιπέδου των γονέων» , με τις απαντήσεις να παρουσιάζουν σχεδόν ολοκληρωτική έλλειψη μόρφωσης από τους μαθητές. Δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε όμως και τις συνθήκες κατά τις οποίες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την χώρα τους, και αυτό που σκέπτεται κανείς είναι ότι η μοναδική τους σκέψη στη χώρα υποδοχής ήταν η εξασφάλιση και μόνο των βιοτικών τους αναγκών.

Στον αντίποδα, εμφανίζονται οι μαθητές, τα παιδιά, τα οποία τείνουν να αφομοιωθούν πλήρως με την νέα κοινότητα που πολλοί εξ' αυτών γεννήθηκαν αλλά και μεγαλώνουν, και η διαδικασία ένταξης τους στις κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές δομές της χώρας υποδοχής παρουσιάζεται ευκολότερη.

Τέλος, το Κράτος, θα πρέπει να μεριμνήσει για τις ανάγκες των μεταναστών στα πλαίσια της ταχέως αναπτυσσόμενης πολυπολιτισμικής κοινωνίας, ανάγκες που δεν αφορούν αποκλειστικά και μόνο την επιβίωση τους σε επίπεδο τροφής και στέγασης , αλλά και για εκείνες που ολοκληρώνουν το άτομο σε κάθε πρωτόγνωρη για αυτό κοινωνία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μετανάστευση αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο που απαντά ήδη από τις απαρχές της ανθρώπινης ιστορίας ως μια μορφή αντίδρασης στα διάφορα ζητήματα που μπορεί να υπονομεύσουν την επιβίωση, όπως είναι η ανεπάρκεια πόρων, ο πόλεμος, οι πολιτικές ανακατατάξεις ή το δυσμενές κλίμα. Τέτοια ζητήματα έχουν προκαλέσει επαναλαμβανόμενα τη μετακίνηση μικρότερων ή μεγαλύτερων ανθρώπινων μαζών προς αναζήτηση φιλικότερων συνθηκών εγκατάστασης και διαβίωσης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η εγκατάσταση των εκάστοτε μεταναστευτικών πληθυσμών ή ατόμων σε μια χώρα υποδοχής δεν είναι πάντοτε ειρηνική και δίχως εντάσεις. Πολύ συχνά, η ανεπάρκεια πόρων, οι πολιτισμικές διαφορές και οι πολιτικο-κοινωνικές αντιλήψεις έχουν φέρει σε σύγκρουση τον ημεδαπό με τον αλλοδαπό πληθυσμό.

Σήμερα, τα κίνητρα μετανάστευσης έχουν κατά το μάλλον ή ήττον διαφοροποιηθεί. Η οικονομία της περιοχής υποδοχής, οι ευκαιρίες για απασχόληση ή επαγγελματική εξειδίκευση και η πολιτική σταθερότητα αποτελούν στις μέρες μας τους βασικότερους παράγοντες επιλογής ενός νέου τόπου εγκατάστασης. Επιπλέον, οι πολιτισμικές διαστάσεις έχουν σε σημαντικό βαθμό αμβλυνθεί χάρη στις νέες τεχνολογίες και τη γενικότερη αύξηση της διαπολιτισμικής γνώσης κι επαφής. Παράλληλα, η διάδοση ορισμένων δημοκρατικών αρχών περί ισότητας, αλλά και του διαπολιτισμικού μοντέλου που προτάσσει το σεβασμό στη διαφορετικότητα, έχουν συμβάλει στην εξασθένιση του αιτήματος της κυρίαρχης κοινωνίας για απόλυτη αφομοίωση του μεταναστευτικού πληθυσμού. Έτσι, σε τυπικό επίπεδο, οι μειονοτικές ομάδες μπορούν ως έναν βαθμό να διατηρούν ζωντανά πολλά από τα στοιχεία της κουλτούρας και του πολιτισμού τους. Δεν θα πρέπει, ωστόσο, να παραγνωριστεί το γεγονός ότι οι αφομοιωτικές επιδράσεις της κυρίαρχης κουλτούρας προς την κουλτούρα των αλλοδαπών πληθυσμών είναι σε πολλές περιπτώσεις ισοπεδωτική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αμανατίδης, Π. (2008). *Διπλωματική εργασία. Οικονομικές δραστηριότητες μεταναστών και η συμβολή τους στο περιφερειακό ΑΕΠ. Μελέτη περίπτωσης στην περιφέρεια Ιόνιων Νήσων*. Αθήνα: Εθνική Σχολή Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
- Αμίτσης, Α. και Λαζαρίδης, Γ. (2011). *Νομικές και κοινωνικό-πολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Βαρβιτσιώτης, Ι.Μ. και Καμπούρογλου, Γ. (2006). *Η μεταναστευτική πολιτική της Ευρώπης. Έκδοση της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΕΛΚ-ΕΔ στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*.
- Γασπαρινάτου, Μ. (2005). *Αντεγκληματική πολιτική στην κοινωνία της διακινδύνευσης*. Αθήνα: Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Γκόβαρης, Χ. (2008). *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Διάδραση.
- Γρώπα, Ρ. (2011). *Ελληνική Οικονομία και Μετανάστευση: Μύθοι και Πραγματικότητες. Ηλεκτρονικό Έντυπο του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής*. Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ.
- Διεθνής Αμνηστία (2013). *Δελτίο τύπου: Η δολοφονία αλλοδαπού δείχνει την αποτυχία της Ελλάδας να αντιμετωπίσει τη ρατσιστική βία*. **Ανακτήθηκε** από το URL: <http://www.amnesty.org.gr/>. **Ανασύρθηκε** στις 17.11.2015.
- Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (2015). *Έκθεση για τη διέλευση προσφύγων στην Ευρώπη. Πρώτο εξάμηνο 2015*. Αθήνα.
- ΕΚΚΕ (2005). *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδος 2003-2004*. Αθήνα: ΕΚΚΕ-ΙΚΠ.
- Ευαγγέλου, Ο. (2008). *Διαπολιτισμικά αναλυτικά προγράμματα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Ζαφειρίου, Ε. (2007). Τα κοινωνικά αίτια της εγκληματικότητας, *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, 7. Ανακτήθηκε από το URL: <http://www.komep.gr/arxeio/2007/116-2007-4/316-2012-10-10-09-50-18>.

Ανασύρθηκε στις 10.10.2015.

Ζάχος, Δ. (2013). Διδασκαλία για την Ισότητα. Στο: Ζ. Σμυρναίου & Α. Κουτσούκος (επ.). *Σύγχρονη Παιδαγωγική και Ψυχολογία*. Αθήνα: Ηρόδοτος.

Ζωγραφάκης, Σ., Κόντης, Α. και Μητράκος, Θ. (2009). *Τα βήματα των μεταναστών στην ελληνική οικονομία*. Αθήνα: Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής.

ΙΜΕΠΟ, (2007). *Το ψυχοκοινωνικό προφίλ του μετανάστη και η ένταξή του*. Αθήνα.

ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (2006). *Μετανάστες και ένταξη στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

Καβουνίδης, Γ. (2002). *Τα χαρακτηριστικά των μεταναστών: Το ελληνικό πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

Καραμανλή, Θ. (2008). *Διπλωματική εργασία. Η επίδραση της μετανάστευσης στην αγορά εργασίας και την εκπαίδευση στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Καρβέλα, Β. (2012). *Διπλωματική εργασία. Στατιστική ανάλυση δεδομένων εγκληματικότητας στην Ελλάδα σε επίπεδο περιφέρειας*. Αθήνα: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.

Κάτσικας, Χ. και Πολίτου, Ε. (2005). *Εκτός «τάξης» το «διαφορετικό»*. Αθήνα: Gutenberg.

Καψάλης, Α. (2007). *Μεταναστευτική πολιτική και δικαιώματα των μεταναστών*. Αθήνα: ΙΝΕ.

- Κοκκονός, Α. (2010). Για την εκπαίδευση του κοσμοπολίτη. Οι περιπτώσεις Tagore και Nussbaum και ο παγκοσμιοποιημένος εαυτός. *Επιστημονικό Βήμα*, 14, 263-272.
- Κοντής, Α. (επ.) (2002). *Ζητήματα κοινωνικής ένταξης μεταναστών*. Αθήνα: Εργαστήριο μελέτης της ένταξης και της διασποράς.
- Κόντης, Α. (2001). *Οικονομική ενσωμάτωση μεταναστών στη χώρα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κοντής, Α. και Ζωγραφάκης, Σ. (2009). *Τα βήματα των μεταναστών στην ελληνική οικονομία*. Αθήνα: Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής.
- Κοντιάδης, Ξ. και Παπαθεοδώρου, Θ. (2007). *Η μεταρρύθμιση της μεταναστευτικής πολιτικής*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κουζής, Γ., Γεωργιάδου, Π., Καψάλης, Α., Κούστα, Ε., Λαμπουσάκη, Σ. και Σταμάτη, Α. (2011). *Εργασιακές σχέσεις και απασχόληση στην Ευρώπη και την Ελλάδα. Ετήσια έκθεση 2011*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας-Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων.
- Ναζάκης, Χ. και Χλέτσος, Μ. (2003). *Μετανάστες και μετανάστευση. Οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές πτυχές*. Αθήνα: Πατάκη.
- Μακρυδημήτρης, Α. (2002). *Κράτος και κοινωνία πολιτών. Ελευθερία και κοινωνική δικαιοσύνη*. Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες εκδόσεις.
- Μουτζούρη, Λ., Γαζωνάς, Θ. (2011). *Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης. Διεθνής Πολιτική Οικονομία*. Ανακτήθηκε από το URL: <http://www.economica.gr/files/migra/MigrationResults.pdf>. Ανασύρθηκε στις 09.11.2015.
- Μουρίκη, Α., Μπαλούρδος, Δ., Παπαλιού, Ο., Σπυροπούλου, Ν., Φαγαδάκη, Ε., Φρονίμου, Ε. (2012). *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας: 2012*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

- Μουσουρού, Λ. (1991). *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Οικονόμου, Α. (2010). *Διπλωματική εργασία. Ανεργία και Εγκληματικότητα στην Ελλάδα*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Παπαδοπούλου, Δ. και Μπαγκαβός, Χ. (2003). *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*. Αθήνα: ΙΝΕ, ΓΣΣΕ- ΑΔΕΔΥ.
- Πάτρα, Π. (2010). *Διπλωματική εργασία. Οικονομικοί μετανάστες και βιώσιμη ανάπτυξη. Το παράδειγμα του Δήμου Ζωγράφου*. Αθήνα: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.
- Πουλοπούλου, Δ. (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Ρομπόλης, Σ. (2007). *Η μετανάστευση από και προς την Ελλάδα. Απολογισμοί και προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Πεδίο.
- Σάρρας, Μ. (2005). *Η μετανάστευση ως αναπτυξιακός παράγοντας*. Αθήνα: ΕΚΕΜ.
- Σαρρής, Ν. (επ.) (2008). *Θεσμικό πλαίσιο της μετανάστευσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Τρουμπέτα, Σ. (2001). *Κατασκευάζοντας μειονότητες για τους μουσουλμάνους της Θράκης*. Αθήνα: ΚΕΜΟ.
- Τσαούσης, Δ. (1991). *Κοινωνική δημογραφία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, (2011). *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα με θέμα την Ανάπτυξη του Ανθρώπινου Δυναμικού*. Ανασύρθηκε από το URL: <http://www.epanad.gov.gr/>. Ανακτήθηκε στις 20.09.2015.
- Χατζής (2003). Γιάννης Α. Τασόπουλος, Το ηθικοπολιτικό θεμέλιο του συντάγματος. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 11, 288-293.

- Χλέτσος, Μ., Κόλλιας, Χ., Συρακούλης, Κ., Παλαιολόγου, Σ., Θαλασσοχώρη, Χ., Μπορδούβαλη, Β. και Πούλιου, Α. (2005). *Οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης. Επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα*. Αθήνα: Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής.
- Χριστόπουλος, Δ. (επ.) (2004). *Η Ελλάδα της μετανάστευσης*. Αθήνα: ΚΕΜΟ.
- Χρυσόχου, Ξ. (2005). *Πολυπολιτισμική πραγματικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ψημμένος, Ι. (2010). Κοινωνιολογική έρευνα και μετανάστριες οικιακές εργάτριες στην Ελλάδα. *Εγκέφαλος*, 47.2, 99-102.
- Abercrombie, N., Hill S. and Turner B. (1991). *Dictionary of sociology*. London: Penguin books.
- Banks, J. (2001). *Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum and Teaching*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bader, V. (2005). The Ethics of Immigration. *Constellations*, 12(3), 332-340.
- Borjias, H.J. (1996). *Labor economics*. New York: The McGraw Hill Companies.
- Carens, J.H. (2013). *The ethics of immigration*. Oxford: Oxford University Press.
- Carens, J.H. (2005). The integration of immigrants. *Journal of Moral Philosophy*, 2(1), 29-46.
- Cavounidis J., (2004). Migration to Greece from the Balkans. *South Eastern Journal of Economics*, 2(2), 35-59.
- Djajic, S. (2003). Assimilation of immigrants: implications for the human capital accumulation of the second generation. *Journal of Population Economics*, 16, 831-845.

- Djajic, S. (2000). *Immigrant parents and children. An analysis of decisions related to return migration. The graduate institute of international studies*. Geneva: MiMeo.
- Glytsos, N. (2005). Stepping from illegality to legality and advancing towards integration: The case of Greece, *IMR*, 39(4), 819-840.
- Green, N. (2004). *Οι δρόμοι της μετανάστευσης*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Lane, M. (2016). *Philosophical Perspectives on States and Immigration*. Available at: <http://societalsecurity.net/sites/default/files/document-database/files/2016-03/pdf/2978116-philosophical-perspectives-states-and-immigration.pdf>
- Sarris, A. & Zografakis, S. (1999). A computable general equilibrium assessment of the impact of illegal immigration on the Greek economy. *Journal of Population Economics*, 12.1., 127-139.
- Schnapper, D. (2008). *Η κοινωνική ενσωμάτωση – Μια σύγχρονη προσέγγιση*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Schwarz, A. (1973). Interpreting the effect of distance migration. *Journal of Political Economy*, 81, 1153-1168.
- Thranhardt, D. (2000). Integration und staatsangehörigkeit. In: J. Klaus, R. Bade and R. Münz (hrsg.) *Migrationsreport 2000*. Frankfurt.
- Zimmermann, K.F. (1995). Tackling the European migration problems. *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 46-47.